

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİMDALI

**20. Yüzyılda Türkiye’de Kamusal Alanda Kadının
Görünürlülüğü**

Yüksek Lisans Tezi

Damla Buse Boduroğlu

Kasım 2024

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

**20. Yüzyılda Türkiye’de Kamusal Alanda Kadının
Görünürlülüğü**

Yüksek Lisans Tezi

Damla Buse Boduroğlu

Danışman

Doç. Dr. Yaylagül Ceran Karataş

Kasım 2024

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Damla Buse Boduroğlu tarafından hazırlanan “20. Yüzyılda Türkiye’de Kamusal Alanda Kadının Görünürlülüğü” başlıklı bu yüksek lisans tezi, Felsefe Tarihi ve Sistematik Felsefe Anabilim Dalı’nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Yaylagül Ceran Karataş
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Doç. Dr. Nihal Petek Boyacı
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Arzu İbişi Temelli
İstanbul Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 22/11/2024

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin Chicago yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun metin içi kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Doç. Dr. Yaylagül Ceran Karataş

Etik İlkeler Sadakat Beyanı

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Damla Buse Boduroğlu

ÖZET

20.Yüzyılda Türkiye’de Kamusal Alanda Kadının Görünürlülüğü

Boduroğlu, Damla Buse

Yüksek Lisans Tezi, Felsefe Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Yaylagül Ceran Karataş

Kasım 2024

Kadınların kamusal alanda görünürlülüğü, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından kilit bir rol oynamaktadır. Kadınların kamusal alanda yeterli oranda görünürlülüğe ulaşması toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi, kız çocuklarının rol model alabileceği güçlü kadınların yetiştirilmesi, kadınların siyasete katılımı ile birlikte mecliste eşit temsil hakkı elde edilmesi ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın azaltılması gibi pek çok fayda sağlar. Bu yüzden toplumun büyük bir kesimini oluşturan kadınların görmezden gelinmesi ve kendi tarihleri yokmuş gibi davranılması kabul edilemez. Kadınlar bugün sahip oldukları haklarını tırnaklarıyla kazıyarak elde etmişlerdir. Bu tez kendi içerisinde ayrıldığı üç ana bölümle kadınların kamusal alanda var olma çabalarına ışık tutmayı hedeflemektedir. Çalışmanın ilk bölümünde öncelikle kamusal alan/özel alan ayrımının ne demek olduğu ve kamusal alanda var olma biçimlerinden bazıları incelenmektedir. Bu bölüm içerisinde kadınların şehri deneyimleme biçimleri Antik Yunan’da bulunan kamusal alan/özel alan ayrımından hareketle ele alınmakta ve kamusal alanda var olmanın cinsiyetle ilişki içerisinde olup olmadığı tartışmaya açılmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye’de kamusal alanın ne olduğu açıklanmış ardından ise Cumhuriyet’in ilk yıllarından bu yana Türk kadınlarının “Biz de varız!” demek için yürüttükleri çalışmalar, kurdukları dernekler, düzenledikleri yürüyüşler, çıkarttıkları dergiler, açtıkları sergiler ve siyasi hayata katılma çabaları ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise 21. yüzyılda kamusal alanda görünürlülük derken neyi kast ettiğimiz, dijitalleşen dünya ile birlikte şekil değişen kamusal alan, zamandan ve mekândan bağımsız olarak dünyanın internet erişimine sahip olan yerlerindeki insanlarla kurulan etkileşim ve bu etkileşimin kadın hareketindeki yansımaları olan hashtagler, internetin ve sosyal medya platformlarının etkisi ile birlikte kadınların görünürlülük biçimlerinde meydana gelen değişimler ve özel alan/kamusal alan ayrımının dijital çağda önceki dönemlerden farklı algılanışı incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kamusal Alan, Özel Alan, Toplumsal Cinsiyet, Feminizm.

ABSTRACT

Visibility of Women in Public Space in Turkey in the 20th Century

Boduroğlu, Damla Buse

Master Thesis, Department of Philosophy

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Yaylagül Ceran Karataş

November 2024

Women's visibility in the public sphere plays a key role in achieving gender equality. Adequate visibility of women in the public sphere provides many benefits such as promoting gender equality, raising strong women as role models for girls, achieving equal representation in parliament through women's participation in politics and reducing gender-based discrimination. It is therefore unacceptable to ignore women, who make up a large segment of society, and to treat them as if they have no history of their own. Women have achieved the rights they have today by scraping their fingernails. This thesis aims to shed light on women's efforts to exist in the public sphere through three main chapters. In the first part of the study, we first examine what the public sphere/private sphere distinction means and some of the ways of existing in the public sphere. In this chapter, women's experience of the city is analyzed with reference to public/private sphere distinction found in Ancient Greece, and the question of whether being in the public sphere is related to gender is discussed. In the second part of the study, the definition of the public sphere in Turkey is explained, followed by the studies carried out by Turkish women since the early years of the Republic to say "We exist too!", the associations they established, the marches they organized, the magazines they published, the exhibitions they opened and their efforts to participate in political life. In the third part of the study, the 21st century, what we mean by visibility in the public sphere, the public sphere that has changed shape with the digitalizing world, the interaction established with people in parts of the world that have internet access regardless of time and space and hashtags as reflections of this interaction in the women's movement, the changes in women's forms of visibility with the impact of the internet and social media platforms, and the perception of the private/public sphere distinction in the digital age differently from previous periods.

Keywords: Women, Public Space, Private Space, Gender, Feminism.

ÖNSÖZ

Kadın, toplumların şekillenmesinde tarih boyunca önemli bir rol oynamasına rağmen çoğu zaman tarihin tozlu sayfalarına gömülmüş bir figürdür. Bu tez çalışması, kadınların özellikle de Türk kadının kamusal alanda kendini var kılabilmek adına hangi aşamalardan geçmiş olduğunu göstermeyi hedeflemektedir. Hem içinde bulunduğum toplumda hem de dünya üzerinde kadınlar haklarını elde edebilmek için birçok farklı alanda çabalamak durumunda kalmıştır. Bu çabanın su üstüne çıkartılması sonraki nesillere yol gösterebilmek için gerekliliktir.

Bu düşüncelerle yola çıktığım tezimin yürütülmesi esnasında benden desteğini esirgemeyen danışmanım sayın Doç. Dr. Yaylagül Ceran Karataş'a, lisans eğitimimi tamamlamaya yaklaştığım günlerde yüksek lisans konusunda beni cesaretlendiren ve destekleyen sayın Prof. Dr. Mehmet Oktay Taftalı'ya, benimle aynı yoldan geçmekte olduğu için beni en iyi anlayan ve bana destek olan kıymetli arkadaşım Elif Şeyma Şahan'a, tez süreci boyunca benden desteğini esirgemeyen sevgili arkadaşım Eranda Mahagamage'ye, ben odama kapanıp çalışırken beni motive etmek için elinden geleni yapan annem Şule Boduroğlu'na, sırf bana faydası olur diye çalıştığım konu ile alakalı makaleleri tarayan babam Özcan Boduroğlu'na, umutsuzluğa kapıldığım anlarda beni neşelendirip tekrar motive etmek için çabalayan kız kardeşim Ezgi Sıla Boduroğlu'na, tezin düzenlenmesi noktasında bana yardımcı olan kuzenim Arda Sakarya'ya ve en önemlisi kendisi tezin bittiğini görememiş olsa bile yüksek lisansı kazandığımda benimle birlikte mutluluktan ağlayan dedem Orhan Genç'er'e teşekkür ederim.

İçindekiler

İçindekiler Tablosu

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İçindekiler	iv
1. Kamusal Alan – Özel Alan Tartışmaları	1
1.1. Kamusal Alanın Tanımı ve Temsilleri	1
1.1.1. Kamusal Alan - Özel Alan Ayrımı	2
1.2. Feminist Kamusal Alan, Kamusalılık ve Özel Alan	8
1.2.1. Kamusal Alanda Görünürlülük Cinsiyetli Midir?	12
1.2.2. Turist – Flâneur – Seyyah	15
1.2.3. Anne Şehri	19
1.2.4. Mesleki Temsil	21
2. Türkiye’de Kamusal Alan Bağlamında Kadın	25
2.1. Türkiye’de Kamusal Alan Nedir?	25
2.1.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Kamusal Alan	27
2.1.2. 1950 – 1990 Arasında Kamusal Alan	34
2.1.3. 1990 ve Sonrasında Kamusal Alan	41
2.2. Kamusal Alanda Kadın	52
2.2.1. Okullar	52
2.2.2. Dernekler	57
2.2.3. Süreli Yayınlar	64
2.2.4. Meclis	70
3. 21. Yüzyılda Kamusal Alanda Kadının Görünürlülüğü	75
3.1. 21. Yüzyılın Kamusal Alanları	75
3.1.2. Dijital Mekânlar	77
3.1.2.1. Sosyal Medya	78
3.1.2.2. Bloglar	82
3.2. 21. Yüzyılın Kamusal Alanlarında Görünürlülük	85
4. Sonuç	90
Kaynakça	97
Ekler	109
Ek 1	109

Ek 2	110
Ek 3	124
Ek 4	125
Ek 5	127
Ek 6	129

1. Kamusal Alan – Özel Alan Tartışmaları

1.1. Kamusal Alanın Tanımı ve Temsilleri

Kamusal alan kavramı, tarih boyunca sıkça tartışılmış ve günümüzde de tartışılmaya devam etmekte olan kavramlardan biridir. Bu kavram, tarih boyunca farklı anlamlar ifade etmiş ve çeşitli kültürlerde zaman içerisinde değişikliklere uğramıştır.

Antik çağda Roma kamu (publicus) sıfatı, yurttaşları ya da tebaayı (res publica) anlatmak için kullanılırdı. Bunun yanında, Romalılar kamu ile bireysel ev alanı arasında da bir ayırımı gider ve bu mantıkla, sokak, meydan, tiyatro gibi kamusal alanları kamu olarak nitelendirirler idi. İsim olarak publicum kelimesi siyasal bir anlam taşıyor ve devletin gelirlerini, topraklarını ve mülkünü ifade ediyordu. Kamunun bu şekilde devlet ile ilişkilendirilmesi modern Avrupa'nın ilk dönemlerinde de yeniden güncellik kazandı. Bu durum bugün de devam etmekte olup bu bağlamda kamu binaları, devlet daireleri ve devlet parklarından bahsedilmektedir.¹

Türk Dil Kurumu kamusal alan kavramını kamuya ait, kamu ile ilgili işlerin yapıldığı yer olarak tanımlarken; kamu kavramını halk hizmeti gören organları tümü, bir ülkedeki halk bütünü, halk, amme, hep, bütün, halk olarak tanımlamaktadır.² Kamu kelimesinin Türkçe etimolojik kökenlerine indiğimizde *kamağ* ve *kamuğ* kelimelerinin kullanıldığını görürüz. *Kamağ* tüm, bütün, hep, hepsi anlamında kullanılırken; *kamuğ* hep birlikte anlamında kullanılmaktadır.³ Dilimize *kamağ* ve *kamuğ* kelimelerinden evirilen kamu, toplamak anlamına gelen kam fiilinden türetilmiştir.

Kamu kelimesinin Latince karşılığı *publicus* olup devlete ait, halka ait, umuma ait, genel, yaygın, kamu görevlisi, halk, ahali, umum gibi anlamlara gelmektedir.⁴ Eski Latince *poplicus* kelimesinden türeyen *publicus* kelimesinin Batı dillerinde kullanımını 13. yüzyıla kadar geri götürmek mümkündür. *Publicus*, Batı dillerinde 14. yüzyıldan itibaren “genel tartışmaya açık” anlamında kullanılmaya başlamıştır.⁵

Kamusal alan, toplumun ortak yararını belirlemek ve gerçekleştirmek adına düşünce, söylem ve eylemlerin can bulduğu toplumsal etkinlik alanıdır. Bir ortak alan olarak tanımlanabilen kamusal alan, “herkese açık olan” alandır ve bireyler burada birbirleriyle etkileşime girme imkânı elde ederler.

¹ Nihat Falay, “Kamusal Alanın Oluşumu, Dönüşümü ve İktisadi Boyut,” *Journal of Life Economics* 1, 2, (2014): 52. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/104829>

² “Kamusal Alan,” Türk Dil Kurumu, erişim 16 Ocak, 2024. <https://sozluk.gov.tr/>

³ “Kamu,” Etimoloji Türkçe, erişim 16 Ocak, 2024. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kamu>

⁴ Erdal Alova, *Latince Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Sosyal Yayınları, 2013), 491.

⁵ Mustafa Ali Minarlı, “Kamusal Alanın Kavramsal Sınırları,” *İnsan & İnsan Dergisi* 6, 21, (2019): 581. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/776316>

Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* adlı kitabında kamusal alanın ve özel alanın tanımına şu şekilde yer vermektedir:

Almancada, Latince *privatus*'tan iktibas edilen “*privat*”a [özel] ancak 16. yüzyılın ortasında rastlanmaktadır; bu sözcük, o zaman İngilizce “*private*” ve Fransızca “*prive*” ile aynı anlamdadır. Bu anlam aşağı yukarı şunu ifade eder: kamusal görevi olmayan, [yani] *not holding public office or official position, sans emploi, que l'engage dans les affaires publiques*. “Özel”, devlet aygıtının alanı dışında olmayı ifade eder; çünkü “kamusal”, bu arada mutlakiyetçilikle birlikte egemenin şahsından bağımsızlaşarak nesnelleşmekte olan devlete ilişkindir. Kamusal topluluk [veya umum], the public, le public, “özel varlık”ların karşısı olarak, “kamu gücü”nü ifade eder. Devlet memurları kamusal şahıslardır, *public persons, personnes publiques*; kamusal bir görevleri vardır, yaptıkları işler kamusaldır (*public office, service public*) ve devletin bina ve kurumları da kamusal olarak adlandırılır.⁶

Günümüzde ise kamusal alan denildiği zaman, devlet otoritesinden ziyade insanların görünürlülük elde ettiği ve etkileşim kurdukları alanlar anlaşılmaktadır. Değişen dünya ile birlikte kamusal alanın sınırları oldukça genişlemiş ve fiziksel kamusal alanın bir uzantısı olan sanal kamusal alan meydana gelmiştir. Parklar, bahçeler, meydanlar, okullar, hastaneler, alışveriş merkezleri gibi fiziksel kamusal alanların yanı sıra internet ve sosyal medya da bir kamusal alanı temsil etmektedir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında bu konu daha açık kılınmaya çalışılacaktır.

1.1.1. Kamusal Alan - Özel Alan Ayrımı

Kamusal alan ve özel alan ikiliği Antik Yunan'dan beri tartışılmaktadır. Kamusal alan ve özel alan ayrımının temellendiği yer olan Antik Yunan'da, dışarıdaki dünya olan *polis* erkeklere ait olarak görülürken, özel alan olan *oikia* kadınlara ve çocuklara ait görülmektedir. Antik Yunan'da *oikia* içerisinde insanın özgürlüğünden söz edilemez. Özgürlüğün gerçek anlamda ortaya çıkması için, insanın haneyi aşarak kamusal alanda varlık kazanması gerekmektedir. Antik Yunan devletlerinde bu ayrım, kadının ve erkeğin konumunu belirler. Kadın neslin devamını sağlama görevini üstlenirken, erkeğin görevi ailesinin ihtiyaçlarını karşılamaktır.

Özel alan ve kamusal alan ayrımı üretim/yeniden üretim, ekonomi/aile gibi ayrımları da içermektedir. Bu ayrımlarda üretim ve ekonomi kamusal alana denk düşerken yeniden üretim ve aile özel alanın sınırları içerisinde.

Yunan düşüncesine göre insanın siyasal örgütlenme kapasitesi, merkezde evin (*oika*) ve ailenin yer aldığı bu doğal birlikten sadece farklı olmakla kalmaz, onunla doğrudan bir karşıtlık içerisine girer. Kent-devletin doğuşu, insanın “özel yaşamının yanında ikinci

⁶ Jürgen Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), 70 – 71.

bir yaşam tarzını, kendi *bios politikos*'unu" elde ettiği anlamına geliyordu. "Şimdi her yurttaş iki varoluş düzenine aittir ve yaşamında, özel olan (*idion*) ile kamusal olan (*koinon*) arasında keskin bir ayrım ortaya çıkmıştır.⁷

Hannah Arendt'e göre kamusal alanın yokluğu, özel alandır. Özel alan, insanların doğal yaşam alanıdır. Yaşamı koruma ve devam ettirme güdüsünün hâkim olduğu özel alanın içerisinde siyasi etkinlikler söz konusu değildir. Bu alanda şiddet ve zorunluluk hâkimdir. Özel alanda erkeğin görevi yiyecek getirmek, kadının görevi ise türün devamını sağlamaktır. Doğurucu emek ve yiyecek sağlayıcı emek yaşamsal kaçınılmazlığın konusudur. Özel alanda oluşan topluluk zorunludur.⁸ Özel alanda tekil bir yaşam vardır ve burada insanlar birbirlerini anlamazlar. Arendt'e göre, özel alanın bir şeyler gizleme niteliği de söz konusudur.

Yaşamın zaruriyetleri yüzünden bedenlerini işe koşan emekçilerle, türün fiziki bekasını bedenleriyle temin eden kadınlar, gizli/saklı tutulmaktaydılar. Kadınlar ve köleler aynı kategoriye dâhildiler ve gizli/saklı tutulmaları, birilerinin malı olmalarından değil, yaşamları bedenî işlevlere adanmış "laborious" [emekçiler] olmalarından ileri gelmekteydi.⁹

Arendt kamusal alanı kurarken polis, özgürlük, şiddet, emek, iş, eylem ve konuşma gibi kavramlara başvurur. Kamusal alanı oluşturan unsurlar, konuşma ve eylemdir. Arendt'e göre, kamusal alan şiddetten arındırılmıştır ve farklılıkların ortaya çıktığı yerdir. Burada çoğulluk önem arz eder. "Çoğulluk, insani eylemin koşuludur, çünkü hepimiz aynıyız; yani hiç kimsenin şimdiye dek yaşamış, yaşamakta olan ya da yaşayacak başka herhangi biriyle asla özdeş olmayacağı tarzda insanız."¹⁰

Arendt'in sözünü ettiği emek ve iş kavramları özel alana aittir. Emek, insanın hayatını devam ettirebilmek adına gerçekleştirdiği etkinliklerdir. Emek, zorunluluktur. "Emek harcamanın insani koşulu yaşamın kendisidir."¹¹ Biyolojik bir sürece işaret eden emek; insanın doğumunu, büyümesini vs. içerir. İnsanın kendi tüketim nesnelerini üretebilmesi için emek gereklidir ve bu üretimin süreklilik arz etmesi gerekir. İnsan, emek sayesinde *animal laborans*a dönüşerek sürekli olarak kendi hayatının devamı için çalışır. Burada harcadığı emek, onu kamusal alandan uzaklaştırır. Emekçilerin oluşturduğu toplum, zorunluluk yüzünden sürdürülür ve burada yalnızca çalışma söz konusudur. Buradaki emek, kölelerin emeği ile benzer.

⁷ Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*, çev. Bahadır Sina Şener (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2021), 60.

⁸ Arendt, *İnsanlık Durumu*, 68.

⁹ Arendt, *İnsanlık Durumu*, 122.

¹⁰ Arendt, *İnsanlık Durumu*, 37.

¹¹ Arendt, *İnsanlık Durumu*, 35.

İş, bir ürünün ortaya çıkmasını sağlar. Bu kavram, insanın kendisinin yarattığı ürünleri kapsar. Burada, malzemeyi işleyerek nesneler dünyasını oluşturmak söz konusudur. İş kavramında, emek kavramında olduğu gibi zorunluluk söz konusu değildir. İş ile birlikte *animal laboranstan homo fabere* geçilir. “Homo faber’in işi, imalat, şeyleşmeyi içerir.”¹² *Homo faber*, kullanım amaçlı ürünleri üretir. Bu ürünlerin sürekli olarak üretilmesi gerekmez. Emekten farklı olarak iş etkinliğinin sonlanması mutlaka bir ürünle gerçekleşir.

Homo faber, *animal laboranstan* farklı olarak kendine bir teşhir mekânı oluşturur. Ürünlerini sergileyeceği bu mekân, siyasal bir alan değildir. Mübadele piyasası içerisine giren *homo faber*, burada diğer insanlarla iletişim kurma hakkını elde eder. Buna rağmen, kalıcı bir dünya oluşturamaz. Arendt’e göre, kalıcı bir dünya için eylem ve konuşma şarttır.

Emek ve işten sonra eylem gelir. Kamusal alanın içerisinde söz ve eylem birbirini gerektirir. Eyleme sözün eşlik etmesi önemlidir. İnsan, siyasal alanda söyledikleri ve yaptıklarıyla kimliğini inşa eder. İnsanın gerçek kimliğini elde edebilmesi için özel alandan sıyrılarak kamusal alanda eylemde bulunması gerekir.

İnsanlar, kamusal alanda eylemleri ile var olurlar. Arendt’e göre, yurttaşların konuşma ve eylemde bulunma imkânının olduğu her yerde kamusal alanı inşa etmek mümkündür. Birey, kamusal alan içerisindeki diğer bireylerle iletişim kurarak kendi kimliğini inşa eder. “Kamusal alanın gerçekliği, müşterek dünyanın kendini sunduğu ve aralarında hiçbir ortak ölçüm ve paydanın belirlenmediği, sayısız perspektif ve veçhenin eşzamanlı mevcudiyetine dayanır.”¹³ Kamusal alanın en önemli özelliklerinden biri özgürlüktür. Onun varlığı yurttaşların eylemleri ile bağlantılıdır. Bireyin eylemde bulunması ise başka bireylerin varlığı ile ilişkilidir. Arendt’e göre kamusal alan, insanlık durumunun eseridir.

Arendt’in de sınırlarını keskin bir şekilde çizdiği gibi, Antik Yunan dünyasında yaşam politikti ve özel alan geri planda kalıyordu. Bireylerin kendi kimliklerini inşa etmeleri için kamusal alan gerekliydi, ancak kadınlar, çocuklar ve köleler yurttaşlık tanımlamasının dışında kaldıkları için kamusal alanda varlık gösteremiyor ve söz sahibi olamıyorlardı. Antik Yunan’ın yurttaşları, özgür erkeklerdi. Onlar kamusal alanın aktif özneleri iken yurttaş olmayanlar özel alana mahkûmdular.

Orta Çağ’a gelindiğinde, Antik Yunan’ın kamusallık anlayışından farklı bir anlayış görülür. “Özel alandan ayrı ve devletten bağımsız bir kamu alanı bulunmamaktadır. Feodal

¹²Arendt, *İnsanlık Durumu*, 209.

¹³Arendt, *İnsanlık Durumu*, 101.

egemenliğin hüküm sürdüğü bu dönemde hem özel hem de kamusal yetkiler feodal erkte toplanmıştır.”¹⁴ Orta Çağ’ın kamusal alanı, temsildir. Bu temsil şahısların vasıflarına bağlıdır. İşaretler, giyim tarzı, konuşma şekli kısacası soylu bir davranış kodu olarak kendini gösterir.¹⁵ Bu dönemde, kamusal alan saraydır ve direkt olarak yöneticinin varlığıyla ilişki içerisinde. Bizzat yönetici ile vücut bulan bu kamusal alanda, temsil hakkı feodal beylerdedir.

Geç Ortaçağ’ın feodal toplumu bakımından sosyolojik anlamda, yani kurumsal ölçütlere dayanarak, özel alandan ayrılmış, kendi başına bir alan olarak kamudan söz edilemez. Bununla beraber, egemenliğin vasıflarının, örneğin prenslerin mühürlerinin “kamusal” olarak tanımlanması tesadüf değildir; İngiliz kralının “publicness”e nail olması da tesadüf değildir – çünkü, egemenlik kamusal bir nitelikte temsil edilir. Bu *temsili kamu*, kendini toplumsal bir alan, bir kamu alanı olarak ortaya koymaz; daha çok, deyim yerindeyse, bir tür statü belirtisidir. Hangi derecede olursa olsun, toprak beyinin statüsü kendi başına, “kamusal” ve özel ölçütleri karşısında tarafsızdır; ancak sahibi, bu statüsünü kamusal olarak sunar: kendisini hep “daha yüksek” bir erkin cisimleşmesi olarak gösterir, sergiler.¹⁶

Yöneticiler halkı temsil ettikleri için onların yaşamları kamusal niteliktedir. Bu dönemde özel alan, devletin dışındaki alana işaret eder. Kamu/özel ayrımının kurgusu, devlet/toplum şeklindedir. Orta Çağ’da esas olan, egemenliğin temsil edilmesidir.

Yaşanan değişimlerle birlikte 17. yüzyıldan itibaren burjuva bir güç kazanmıştır. Feodal sistemin zayıflaması sonucunda burjuva sınıfının nüfuzu artmıştır ve geçen zamanla birlikte kamusal alan anlayışında bazı değişimler yaşanmıştır. Değişen zamanla birlikte şehirler büyümüş ve doğrudan denetimden bağımsız sosyallik ağları genişlemiştir. Büyüyen şehirlerle birlikte, insanların düzenli olarak buluşabilecekleri yerler çoğalmış; şehir içinde yürüyüşe çıkan yayaların dinlenmesi için alanlar ve devasa parklar yapılmıştır. Kahvehanelerin, kafelerin ve hanların sosyal merkezlere dönüşmesinin yanı sıra, tiyatro ve opera salonları da geniş bir kamu kesimine açılmıştır. Böylelikle kentin nimetlerinden faydalananlar yalnızca elit bir kesimle sınırlı kalmayarak emekçi sınıflara doğru genişlemiştir.¹⁷

¹⁴ Reyhan Sunay, “Cumhuriyetçi – Liberal – Müzakereci Kamusal Alan Modelleri ve Türkiye’de Kamusal Alanın Gelişimi,” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10, 3 – 4 (2002): 54. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/262212>

¹⁵ Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, 66.

¹⁶ Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, 64 – 65.

¹⁷ Richard Sennett, *Kamusal Alanın Çöküşü*, çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013), 34.

Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü* adlı kitabında 18. yüzyılın kent yaşamını anlatırken burjuvaziden şu şekilde söz eder:

18. yüzyıl şehrine ilişkin hiçbir incelemenin kent burjuvazisinin analizinden kaçması mümkün değil; çünkü burjuvazi o kentlerin yöneticisi, yasa koyucusu, mali dayanağı ve nüfusun dışı dokunur bir kesimini oluştuyordu. Dahası, “burjuvazi” terimi “orta sınıf” teriminden çok daha kapsamlıdır. “Orta sınıf”, toplumsal konumlar merdiveninde orta sıralarda oturan birini anlatır; o kişinin oraya nasıl geldiği hakkında bir fikir vermez. “Burjuvazi” ise kişinin, feodal olmayan idari ya da ticari iş yaptığı için o mevkiyi işgal ettiğini anlatır; bir malikanenin kahyası toplumun orta kesiminde yer alabilir, ama burjuvaziye ait değildir. 18. yüzyıl şehirlerinde burjuvazi, elbette ekonomik işlevleri, kendisine bakışı ve ahlaki değerleri bakımından 19. yüzyıl burjuvazisi ile aynı değildi; ancak bu tür ayrımlar sınıf içindeki değişimlerle ilgilidir.¹⁸

18. yüzyılda Fransa’da salonlar, İngiltere’de ise kahvehaneler ortaya çıktı. İnsanların bir araya geldiği bu mekânlarda sanatsal etkinlikler tartışılmaya başlamıştı. Bu dönemde, kahvehanelerin ve salonların kapıları yalnızca elit bir kesime değil herkese açıktı. Ortak bir kamusal alan halini alan bu mekânlarda, mevki farklılıkları göz ardı edilirdi çünkü bunun sohbetin akışını bozacağı düşüncesi hâkimdi. Toplumsal konumlarından sıyrılan insanlar, bu mekânlar içerisinde birbirleri ile tanışma ve konuşma hakkı elde ederdi.¹⁹

Sennett’e göre, 18. yüzyılda genişleyen kamusal alan ile birlikte kamusal alan ve özel alan ayrımı bu şekilde görünmekteydi:

18. yüzyıl büyük şehirlerinin yurttaşları, tavırlarıyla olduğu kadar inançlarıyla da kamusal yaşamın ne olup ne olmadığını tanımlamaya çalıştılar. Kamusal ve özel arasında çizilen çizgi, öz olarak örneğini kozmopolit, kamusal davranışta bulan medeni talepleri; örneğini ailede bulan doğanın talepleri karşısında dengeleyen bir çizgiydi. Onlara göre bu talepler birbiriyle çelişiyor, onlar da bütünlüklü bir bakış açısıyla birinden yana seçim yapmayı reddedip her ikisini de dengede tutuyorlardı. Yabancılarla karşı duygusal anlamda tatmin edici bir tutum sergilerken aradaki mesafeyi de korumak, 18. yüzyıl ortalarında insan denen hayvanı toplumsal bir varlığa dönüştürmenin aracı olarak görülüyordu. İnsan kendini kamusal alanda *yaparken*, özel alanda, öncelikle de aile yaşantısı içinde doğasını *gerçekleştiriyordu*. Kozmopolit merkezdeki kamusal ve özel yaşam ayrımında özlü ifadesini bulan medeni talepler ile doğal talepler arasındaki gerilim yalnızca çağın yüksek kültürüne nüfuz etmekle kalmamış, sıradan yaşam alanlarına da yayılmıştı. Bu gerilimler, çocuk yetiştirmeye ilişkin kılavuzlarda, ahlâki yükümlülükler üzerine kaleme alınmış risalelerde ve kamuoyunun insanın haklarına ilişkin inançlarında ortaya çıktı. Kamusal ve özel, birlikte, günümüzde toplumsal ilişkiler “evreni” adını verebileceğimiz şeyi oluştuyordu.²⁰

Jürgen Habermas, burjuva kamusal alanından söz ederken onu devlet gücünün karşıtı olarak konumlandırır. Burjuva kamusal alanının oluşmasında, 17. ve 18. yüzyıllarda salon ve

¹⁸ Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, 74.

¹⁹ Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, 117.

²⁰ Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, 35 – 36.

kahvehanelerde edilen edebi sohbetler oldukça etkilidir. Bu mekânlarda gerçekleştirilen tartışmalar zaman içerisinde siyasi bir boyut kazanmıştır. Habermas’a göre, kamusal alanın yüz yüze niteliğinin öneminin yanı sıra, gazetelerinde göz ardı edilemeyecek bir önemi vardır. 19. ve 20. yüzyıllara gelindiğinde kitle iletişim araçlarının oluşturmuş olduğu bu alan, sözde kamusal alan halini almıştır.

Habermas, idealize ettiği 18. yüzyılda ortaya çıkan burjuva kamusal alanının 19. ve 20. yüzyıllarda gelişen kitle iletişim araçları ve özel sektör kuruluşlarının yarattığı ortamda yok olduğunu ileri sürmektedir. Oysa bu yüzyıllarda yaşanan ekonomik ve siyasal gelişmeler sonucu, burjuva kamusunun ve kamu erkinin karşısına alternatif kamular da ortaya çıkmıştır. Böylece yönetilenlerin, başka bir deyişle, tabi kılınanların çeşitli şekillerde kamusal alana girmeleri 19. yüzyılda Batı’nın siyasal sistemini dönüştürerek bugünkü “liberal – demokratik” niteliğini kazandırmıştır. Başka bir deyişle, 19. yüzyılda kapitalizm bir yandan dünyada hakim bir ekonomik sistem haline gelirken diğer yandan da bu sisteme muhalif grupların kamusal alana çıkmalarına yol açmıştır. Bu nedenle 19. ve 20. yüzyıllarda kamusal alanın parçalanması/yok olması değil, çoklaşması söz konusudur.²¹

Richard Sennett’e göre, 19. yüzyılın ortalarında, yabancıların birbiri ile konuşma hakkının olmadığı ve yalnız kalmanın kamusal bir hak olduğu fikri gelişti. Bu nedenle, bilginin toplumsal ilişkiler yoluyla üretilmesi durumu ortadan kalktı. Sennett’in görünürlük ve yalıtım paradoksu olarak adlandırdığı bu durumla birlikte modern kamuda özel alanın değeri yükseltilmiştir. Kamusal alanda ifade edilemeyen gerçeklik, özel alanda aranarak narsizmin doğmasına sebebiyet vermiştir. “Kamusal alana güven duymayan ve gerçekliğin anlamının bir ölçüsü olarak mahrem duygunun yön verdiği bir kültür, toplumsal ilişkilerde narsizmi seferber etmektedir.”²²

20. ve 21. yüzyıllarda kamusal alan çoklaşması ve yaşanan değişimler, özel alan ve kamusal alan arasındaki sınırı bulanıklaştırmıştır. Gelişen teknoloji, interneti sanal bir kamusal alan haline getirmiş; mahrem olan özel alan ve herkese açık olan kamusal alan iç içe geçmiştir. Aynı zamanda, modern toplumlarda ailenin fonksiyonlarının kamusal alana devredilmesi de söz konusudur. Önceden özel alanın temel öznesi olan kadın, bugün kamusal alanın vazgeçilmez öznesidir. Modern toplum içerisinde eğitim, siyasal, iktisadî kurumlarla bütünleşen kadınlarla birlikte, merkeze kadının konulduğu aile dünyası değişime uğramıştır. Kapitalizmin ilk dönemleri kamusal alanda görünür olan yalnızca erkeklerken, bugün kamusal alan kadınlara ve çocuklara da açık hale gelmiştir. Kreşler, anaokulları gibi kurumlar, çocukları küçük yaşlardan itibaren aileden alarak önceden annelik kimliği ile özel

²¹Erdal Dağtaş, “Onsekizinci ve Ondokuzuncu Yüzyıllarda Kamusal Alan – Özel Alan İkilemi ve Basının Tarihsel Gelişimi,” *Kurgu Dergisi*, 16 (1999): 169.

²² Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, 418.

alana mahkûm edilen kadının, bu sorumluluğunu azaltmaktadır. Eskiden özel alanlarda gerçekleştirilen aktivitelerin önemli bir kısmı günümüzde kamusal alana taşınmış durumdadır. Doğumevleri, okullar, restoranlar, çamaşırhaneler, fırınlar, terziler vb. geleneksel ailenin fonksiyonlarını özel alandan kamusal alana kaydırmıştır.²³

1.2. Feminist Kamusal Alan, Kamusalılık ve Özel Alan

Feminizm, kadınların siyasal ve toplumsal haklar bakımından erkeklerle eşit olması gerektiğini öne süren ve bunu gerçekleştirmeye çalışan akımdır.

Feminizm ile ilgili çok çeşitli tanımlamalar söz konusu olsa da, en sade şekliyle, kadınların kendilerini baskı altına alan düzeni algılama, politik olarak tanımlama ve ona karşı mücadele yöntemleri geliştirme olarak tanımlanabilir. Feminizm, gerek bu düzenin algılanışı ve ona karşı çıkmanın politikasının oluşturulması, gerekse oluşturulmak istenen toplum modelleri açısından kendi içinde farklılaşır.²⁴

Genel kabule göre, kadın sahip olduğu duygusal yapı bakımından zengin görülürken, aklını kullanma yetisi açısından aciz ve zavallı olarak görülmektedir. Erkek, kadının aksine aklı temsil etmekte olmandır, ancak o da sevgi ve şefkat bakımından eksiktir. Erkek, sevgi ve şefkat için kadına ihtiyaç duyar. Kadınla beraber türün devamını sağlayan erkek, tutkularını sınırlandırır ve kamusal alan için zararsız hale gelir. Kadın ise bu ilişki içerisinde kazandığı konumla, politik alanı bir erkek aracılığıyla etkileyebilir duruma gelmektedir. Erkeklerin aksine kadınlar, kendilerini doğrudan temsil edemezler. Masum gibi duran biyolojik gerekçenin arka planında düşünsel özellikler vardır. Birinin sesi olarak konuşan akıl, hep erkeğin sesi olarak çıkmıştır.²⁵

17. ve 18. yüzyıllarda kadının eş ve anne olması nedeniyle eve ait olarak görülmesinin ardından gerçekleşen Sanayi Devrimi ile kamusal alan ve özel alan birbirinden iyice uzaklaşmıştır. Bu ayrım, kamusal alanı akıl ile aklı ise erkek ile özdeşleştirirken; özel alanı akıldışı olanla, ahlakla ve kadınla özdeşleştirmiştir.

Tüm erkek liberal kuramcılar, kadının eve ve kocasına ait olduğu konusunda uzlaşmaya varmışlardır. Liberal feminizm, aklın yalnızca erkeğe ait görülmesine karşı çıkmaktadır. Liberal feminizm, kadın hakları konusunda verilen mücadelenin yalnızca özel alanla sınırlı kalmaması gerektiği görüşüne sahiptir.

²³ Ömer Çaha, “İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü,” *Doğu Batı*, 5 (2007): 91.

²⁴ Serpil Çakır, “FEMİNİZM: Ataerkil İktidarın Eleştirisi,” *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde, ed. H. Birsen Örs (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014), 416.

²⁵ Songül Demir, “Kamusal Alanın Belirlenmesinde Ben İle Öteki’nin Yeri,” *Doğu Batı*, 5 (2007): 234.

İnsan doğarken cinsiyetini seçemez. Bu nedenle, cinsiyet insanın hayatı boyunca hangi konumda kalacağını ölçütü olarak görülmemelidir. Liberal feministler, kadının biyolojik cinsiyetinden dolayı geri plana atıldığını ve ekonomik anlamda eşitsizliğe maruz kaldığını düşünürler. Bu eşitsizliğin ortadan kaldırılması şarttır.

Liberal feminizm, kadının toplumdaki ikincil konumunu kabul etmez. Hukuki eşitliğe ve toplumdaki mevcut yapıların değiştirilmesine vurgu yapar. Liberal feminizm açısından, kadın ve erkek ontolojik olarak özdeşdir ve onların akılları arasındaki farkın sebebi kadının eğitime ket vurulmuş olmasıdır. Bu görüşe göre, kadına ve erkeğe eşit olanaklar ve eşit bir eğitim sunulduğu takdirde, kadının önündeki engel ortadan kalkar. Engellerden kurtulan kadın, bu sayede toplum içerisinde var olma hakkı elde eder.

Mary Wollstonecraft, önemli ve politik işlerin kamusal alanla özdeşleştirilmesinin ve kadının bu alandan dışlanmasının, kadının itibarını zedelediğini düşünür. Bu durum yalnızca kadınların itibarını zedelemekle kalmamakta aynı zamanda onların akıllarını geliştirmelerine de engel olmaktadır.

Feminist kuramcılar, kadının da tıpkı bir erkek gibi vatandaş olduğunu ve doğal haklara sahip olması gerektiğini öne sürerler. İnsanlar, kadın ve erkek olduklarına bakılmaksızın eşit yaratılmışlardır. Aydınlanmacı liberal feministlerin üzerinde anlaştıkları temel düşünceler vardır. Bu düşünceler şu şekildedir:

- 1 – Akla inanç. Wollstonecraft gibi bazı düşünürlere göre, Akıl ve Tanrı neredeyse eş anlamlıdır. Birey, akli içinde tanrısal bir kıvılcım barındırır; bu kişinin vicdanıdır. Frances Wright ve Sarah Grimke gibi feministler, gerçeğin en güvenilir kaynağının herhangi bir yerleşik kurum ve gelenek değil, bireysel vicdan olduğunun göz önünde tutulması gerektiğini belirtirler.
- 2 – Kadının ve erkeğin ruhları ile akılcı yeteneklerinin aynı olduğu inancı. Başka bir deyişle kadın ve erkeklerin ontolojik olarak özdeş oldukları inancı.
- 3 – Toplumsal değişime ve toplumun dönüşümüne etki etmenin en iyi yolunun eğitim – özellikle de eleştirel düşünebilmek için eğitilmek – olduğuna inanç.
- 4 – Bireyin diğer bireylerden ayrı olarak gerçeği arayan, akılcı ve bağımsız bir aktör olarak hareket eden ve onuru bu bağımsızlığa bağlı olan özerk bir varlık olduğu görüşü.
- 5 – Sonuç olarak, aydınlanma kuramcıları, doğal haklar doktrinine bağlı kalmışlardır.²⁶

Wollstonecraft’a göre hayat, akıl ve duygular şeklinde bölünür. Akıl geçerli olduğu önemli işler kamusal alanda yürütülür; özel alana ise önemsiz hazlar ve duygular kalır. Kadınların kendilerini geliştirmesine engel olan bu durum, eğitim ile aşılmalıdır. Wollstonecraft, bir

²⁶ Josephine Donovan, *Feminist Teori*, çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk ve Fevziye Sayılan (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 33 – 34.

kadının erkekten bağımsız olarak var olabilmesi noktasında ekonomik özgürlüğün önemini vurgular. Bunu elde etmek için eğitim şarttır.

Tarihi düşündüğümde ve içinde yaşadığımız dünyaya baktığımda, endişe duymadan edemiyorum; içimi büyük bir üzüntü ve öfke kaplıyor; iç geçiriyorum ve şunu kabul etmek zorunda kalıyorum: Ya doğa insanla insan arasında büyük bir fark gözetmiş ya da dünyaya şimdiye dek egemen olan medeniyet son derece taraflı davranmış. Eğitim üzerine yazılmış çok çeşitli kitapları inceledim, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirme, okulların idare biçimlerini gözlemledim; ama sonuç ne oldu? – Bana acı veren sefaletin kaynağında kız kardeşlerimin sefil eğitiminden başka bir şey yatmadığına dair sarsılmaz bir inanç: Kadınlar, acelece varılmış tek bir sonuçtan kaynaklanan, iç içe geçen çok çeşitli nedenlerle zayıflığa ve perişanlığa mahkûm edilmiş. Kadınların davranışları ve yaptıkları, zihinlerinin hiç de sağlıklı bir durumda olmadığını kanıtlıyor aslında; çünkü fazla zengin bir toprağa ekilmiş çiçeklerin durumunda olduğu gibi, güç ve yararlılık, güzellik uğruna feda ediliyor; gösterişli yapraklar zor beğenen bir çift göze zevk verdikten sonra, olgunluğa ermesi gereken mevsimden çok önce gövdenin üzerinde unutuluyor, öylece solup gidiyor.²⁷

Alıntıda açıkça görüldüğü gibi, Wollstonecraft’a göre kadınların akla ulaşmasına engel olan erkeklerdir. Aslında kadın ve erkek aynı akla sahiptir. Bu yüzden onların aynı eğitimi alması gerekmektedir. Kadınların akıl yürütememe sebepleri, onların erkeklere aynı eğitimi alma haklarına ket vurulmuş olmasıdır. Kadın, eğitim sayesinde dünyayı daha net görmeye başlar ve bu eğitimin ona sağladıkları ile birlikte kamusal alanda kendisine bir yer bulur. Wollstonecraft’a göre kadın, yalnızca eve ait olmadığının farkına varmalıdır.

Bir diğer liberal feminist olan Sarah Grimke, eleştirel düşünmenin önemine vurgu yapmaktadır. Eşit yaratılan kadın ve erkekler arasında sonradan ortaya çıkan hiyerarşi nedeniyle, kadınların doğal hakları erkekler tarafından tanınmamaya başlamıştır. Grimke, evliliği eleştirmekte ve evliliği erkeğin kadın üzerindeki tiranlığı olarak görmektedir. Ona göre, erkeklerin kamusal alana; kadınların ise özel alana yerleştirilmesi, geleneğin keyfiliklerinden kaynaklanır.

Elisabeth Cady Stanton, insanların aynı olduğu görüşüne sahiptir. Bu aynılık beraberinde eşit hakları getirmelidir. Kadınların mahkûm edildiği özel alan yani ev, bir cennet değildir hatta kamusal hayattaki dehşetten korunduğu düşünülen kadın asıl dehşeti özel alanda yaşamaktadır. Stanton’a göre, kadınların kendi kendilerine yetebilmeleri ve ailelerine bakabilmeleri mümkündür fakat kendi ayaklarının üzerinde durmalarını sağlayacak olan haklar ellerinden alınmış durumdadır.

²⁷ Mary Wollstonecraft, *Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi*, çev. Deniz Hakyemez (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021), 9.

Görüldüğü üzere, liberal feminizm içerisindeki kuramcılar, kadının ve erkeğin eşit haklara sahip olduğunu vurgulamakta ve kadının kamusal alandan dışlanmasının sebebinin, akıl yürütme yeteneğini tam olarak kullanmasını sağlayacak olan eğitimden mahrum bırakılması olduğunu düşünmektedir.

Kadın, eğitimden mahrum bırakıldığı için kamusal alandan ve ekonomik özgürlükten uzak kalmakta; bu durumda erkeğe bağımlı hale gelmektedir. Liberal feminizme benzer bir şekilde, Simone de Beauvoir *İkinci Cinsiyet* adlı kitabında, kadınların içkinlikten aşkınlığa ulaşma yolunun, kendini kamusal alanda var etmek olduğunu söylemektedir. Ev alanından sıyrılan ve kamusal alanda görünürlülük kazanan kadın, erkekle bağıyı koparmaya başlayacak ve bu durum da onun nesne konumundan özne konumuna yükselmesini sağlayacaktır.²⁸

Antik Yunan kent devletlerinden bu yana önemli bir etmen olan toplumsal cinsiyet rolleriyle birlikte, kadınlar biyolojik bedenleri dolayısıyla toplumsal yaşamda ikinci plana atılmış ve kamusal alan – özel alan ayrımında özel alana ait olarak görülmüştür. Bu durum, eril zihniyetin ürünüdür. Kadını özel alana hapsetmenin yöntemi olan eril bakış açısı, kadınlara özel alanda yeniden üretim süreci içerisinde kalması gerektiğini söylemiş; bunu yaparken kadınlara doğalarını hatırlatmıştır.

Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan modern kentleşme, çalışma alanları ile yaşam alanlarının arasındaki ayrımı iyice belirgin kılmıştır. Gelişen sanayi ile birlikte üretim/yeniden üretim, ekonomi/aile arasındaki ayrımlar mekânsal parçalanma ile birlikte fark edilir hale gelmiştir. Tarihin başından beri süregelen bu kamusal alan ve özel alan ayrımının modern biçiminin sebebi, tarihsel gelişmelerdir.

Sanayi devriminin ortaya çıkardığı bu ayrım, günümüzde Hannah Arendt tarafından dile getirildiği gibi, muğlaklaşmaya başlamıştır. Günümüzde, kadınlar hayatın her alanında çalışmaya ve varlık göstermeye başladılar ama yine de kamusal alanda görünürlülük kazanan kadının *flâneur*²⁹ olabildiğini ve sözünü ettiğimiz problemlerden kurtulabildiğini söylemek henüz mümkün değildir.

²⁸ Simone de Beauvoir, *İkinci Cinsiyet*, çev. Gülnur Acar Savran (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2021), 405 - 447

²⁹ Fransızca bir kavram olan flâneur, aylak kent gezginidir. O şehri gözleyen ve en ücra köşelerine dek irdeleyen bir figürdür. Bu kavram tezin içerisinde “Turist – Flâneur – Seyyah” adlı alt başlık içerisinde detaylıca açıklanacaktır.

1.2.1. Kamusal Alanda Görünürlülük Cinsiyetli Midir?

Tarih boyunca kamusal alanda görünür olmak, cinsiyet ile ilişki içerisinde olmuştur. Kamusal alan ve özel alan ayrımının köklerine indiğimizde, Antik Yunan'dan beri kadının yerinin özel alan olduğu vurgulanmış ve kamusal alan erkeklere göre kurgulanmıştır. Bunun ortaya çıkmasında, toplumsal cinsiyet rolleri yadsınamaz bir yere sahiptir.

Tıpkı toplumun homojen olmaması gibi, mekânlarda homojen değildir. Mekânsal farklılaşmalar ile toplumsal farklılaşmalar, birbirlerini yeniden üretirler. Farklı cinsiyetlere özgü mekânlar söz konusudur. Örneğin cinsiyete göre farklılaşmış mekânlar arasında haremler, kadın – erkek olarak ayrılmış tuvaletler, hamamlar, spor tesisleri, soyunma odaları; kadın günleri ve matineleleri, kıraathane ve pavyonlar, “pembe otobüs”ler vardır.³⁰

Mekânların cinsiyeti vardır ve kadınlarla erkeklerin mekânları kullanma biçimleri farklılık göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, hem mekânları şekillendirir hem de mekânlar aracılığıyla yeniden üretilir. Kahvehane, sanayi, meyhane gibi mekânlar daha eril iken; kına gecesi, parklar, pazarlar ise daha dişil mekânlar olarak kodlanmaktadır.

Mekânsal eşitsizlik noktasında en çok zarar görenlerin kadınlar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kadınlar, erkeklere oranla daha sınırlı mekânlarda bulunurlar. Kadının doğası gereği özel alana yatkın olduğu; bu yüzden de onun çocuk doğurmasının, büyütmesinin, yemek pişirip temizlik yapmasının doğal görevi olduğu düşünülür. Bu düşünceler bütünü, kadının kamusal alandan tecrit edilmesine sebebiyet vermektedir. Kadın ve erkeği doğalarından dolayı farklılaştırarak onlara farklı mekânlar atfetmek, kadın – erkek eşitsizliğinin yapı taşlarından bir tanesidir.

Kadınların kamusal yaşamda şu baskılardan dolayı pek çok zorlukla karşı karşıya kalması söz konusudur:

- 1) Ataerkil cinsiyet rolleri ve eski gelenekler. Burada kadının yerinin evi olduğu görüşü ve kadının kocasından, babasından izin almadan dışarı çıkmaması gerektiğine dair görüşler etkilidir.
- 2) Din
- 3) Kadınların namuslu ve iffetli olmak zorunda olduğuna dair algı. Kadının davranışlarına daima dikkat etmesi beklenir. Kadınların erkekler gibi canlarının her istediğini yapmaları münasip değildir.³¹

³⁰ Irvin Cemil Schick, “Mekânın Cinsiyeti Vardır,” *Kentsel Yaşam ve Sürdürülebilirlik* içinde, ed. Ebru Erdönmez Dinçer ve Aynur Can (İstanbul: Esenler Belediyesi Düşünce Merkezi, 2016), 98.

³¹ Tuğçe Yazıcı ve Sema Mumcu, “Kentsel Açık Mekânların Öteki Kullanıcıları: Kadınlar,” *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 53 (2022): 383 – 384. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2279339>

İnsan hakları ve eşitlik, evrensel bir yaklaşım olarak kabul görse bile, kadınların bu hakları pratikte kullanabilmesi oldukça zaman almaktadır. Dünya genelinde, ataerkil bir düzen hâkimdir. Böylesi bir düzende, kadın mahremiyet alanı olarak görülen özel alana/eve ait olarak görülürken; erkek ev dışı olan kamusal alana uygun görülmektedir. Kentsel mekânlar, özünde herkesin eşit olması gereken yerlerdir. Kamusal alan, herkese açık olmalıdır. Kamusal alanın aksine özel alan, mahremiyetin alanıdır. Bu alanlara kimse izinsiz giremez. Mekânların cinsiyetlendirilmiş olması, kadınların kamusal alanda daha az yer almasına sebep olmaktadır.

Sözü edilen mekânların sınırları aşılmaz değildir fakat kentsel mekanizmaları vardır. Bu mekanizma, iktidar sahibi olandır. Bu durumda mekânın kullanımı politiktir. Ataerkil sistem içerisinde kamusal alanlara cinsiyet atfetmek, kadını sınırlandırır ve onun üzerindeki baskının devamını teşkil eder. Evle bütünleşen kadının sınırı pencere, balkon, bahçe olmanın ötesine açılmalı; kadın kamusal alanda kendini özgür ve huzurlu hissetmelidir.

Mekânın eril yahut dişil olması yaşanan olaylarla da ilişkilidir. Kadınlar gece sokakta olmaktan korkarlar. Bunun sebebi, taciz ve tecavüz ihtimalidir. Her erkek tacizci değildir; her kadın da kurban değildir fakat bu ayrım kadınların zihinlerine korku olarak kodlanmıştır. Bu yüzden, geceleri sokaklar eril mekânlar halini almaktadır. Kadın ya bu mekânda olmaktan kaçınmakta ya da daha güvenli yollar aramaktadır. Bunun için zihninde oluşturduğu haritalar söz konusudur.

Bu, her kadının zihninde taşıdığı, zihinsel emniyet ve tehlike haritasına eklenir. “O mahallede ne yapıyordun? O barda? Yalnız başına otobüs mü bekliyordun?”, “Neden gece yalnız yürüyordun?”, “Neden kestirmeden gittin?” Bu soruların sorulacağını ön görürüz ve bunlar zihinsel haritamızı en az gerçek tehditler kadar şekillendirir. Bu cinsiyetçi mitler bize yürüme, çalışma, eğlenme ve şehirde yer kaplama özgürlüğümüzü sınırlandırmamızın beklendiğini hatırlatmaya yarar. Bize şöyle der: Şehir gerçekten sana göre değil.³²

Gündüzleri kadınların bulunmaktan çekinmediği parklar, caddeler vs. gece olunca tehlike teşkil eder. Sokaklar, geceleri kadınlar için uygun değildir. Kadınların narin ve kırılgan görülmeleri nedeniyle, kendilerini koruyamayacakları düşünülür. Bu yüzden, gece dışarıda olan bir kadın, ya yanına birini almayı ya da varacağı yere kadar telefonda biriyle konuşmayı tercih eder.

Katz tarafından yazılan *The Macho Paradox* (2006) adlı kitapta, kadınların ve erkeklerin cinsel saldırıya uğramamak için aldıkları önlemler şu şekilde sıralanmaktadır:

³² Leslie Kern, *Feminist Şehir*, çev. Beyza Sumer Aydaş (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2020), 23.

Kadınlar:

Anahtarları potansiyel bir silah olarak tutarım. Arabaya binmeden arka koltuğu kontrol ederim. Cep telefonu taşıyorum. Sıcak yaz gecelerinde bile uyumaya giderken tüm pencereleri kapatırım. Çok içki içmemeye dikkat ederim. İçkimi bıraktıktan sonra geri dönüp tekrar içmem. İçkimin görebildiğim şekilde koyulduğundan emin olurum. Büyük bir köpek alırım. Biber gazı spreyi taşıyorum. Telesekreterde erkek ses kaydı bulundururum. İyi aydınlatılan alanlara park ederim. Kapalı otoparkları kullanmam. Asansörlere bir erkekle veya erkek grubuyla binmem. İşten eve dönüş rotamı değiştiririm. Giydiklerime dikkat ederim. Otoyol dinlenme tesislerini kullanmam. Eve alarm sistemi taktırım. Koşu yaparken kulaklık takmam. Gündüzleri bile ormanlardan ve ağaçlık alanlardan uzak dururum. Zemin kat dairesi kiralamam. Arkadaş grubuyla dışarı çıkarım. Ateşli bir silah alırım. Erkeklerle ilk buluşmayı kamusal alanda gerçekleştiririm. Yanımda araba veya taksi ücreti olduğuna emin olurum. Sokakta erkeklerle göz teması kurmam. Sokakta erkeklere dik dik bakarım.

Erkekler:

Hiçbir şey. Bunu düşünmem.³³

Toronto kentsel tasarım direktörü olan Lorna Day, şehrin yetişkin bir erkeğe karşılık gelmekte olan standart bir kişiye göre tasarlanmış olduğunu tespit etmiştir. Tarihsel olarak kadını evde tutan kurallara vurgu yapmanın yanı sıra şehri bir erkeğe göre tasarlayıp kadınların kamusal alanda rahatsız olmasına sebep olduğunu söyleyen Lorna Day, sorunun bununla sınırlı olmadığını kadınların kamusal hayata katılmasında güvenliğin de önemli olduğunu düşünmektedir. Kadınların kamusal hayata tam olarak erişmesini isteyen şehirler, bu alanları güvenli hale getirmek zorundadır. Şehirler özellikle geceleri kadınlar için tehlikelidir. Kadınlar, bu yüzden tek başlarına yürümek yerine grupça yürümeyi veya telefonda biriyle konuşuyor gibi davranmayı seçerler. Kadınların zihninde yer etmiş bir sokak tacizi dehşeti söz konusudur. Bu gerçekleşmese bile kadının zihninde yer kaplamakta ve kadını korkutmaktadır.³⁴

Kadının zihninde yer eden bu korku, kadını kamusal alandan veya kamusal alanın bazı kısımlarından uzak tutmaktadır. Kadınların korkusu, onların kontrol edilmesini sağlar ve hayatlarını kısıtlar. Suç korkusu araştırmalarında, kadınlara “Kimden korkuyorsun?” diye sorulduğunda alınan cevap daima erkeklerdir. Bu korku zamanla daha önce sözünü ettiğimiz coğrafi mantığını kazanır.³⁵

Bunlar korkunun gizli bedelleri; kadınları şehirde tam, özgür ve bağımsız hayatlar sürmekten alıkoyan şeyler. Toplumsal, psikolojik ve ekonomik sonuçları azımsanacak gibi değil. Kadınların zaten aşırı yüklü olan günlerine muazzam bir ek ücret getiriyor: Ücretli ve ücretsiz “çifte mesai” işimiz, cinsiyetçiliğin üzerine ırkçılık, homofobi, sakat

³³ Jackson Katz, *The Macho Paradox*, (United States of America: Sourcebooks, 2006), 2 – 3.

³⁴ Oliver Moore, “The ‘baked – in biases’ of the public square: Calls grow to redesign cities with women in mind,” *The Globe and Mail*, erişim 30 Mayıs, 2023, <https://www.theglobeandmail.com/canada/toronto/article-designing-safer-cities-for-women/>

³⁵ Kern, *Feminist Şehir*, 167.

ayrımcılığı vs. başa çıkmamızı gerektiren üçüncü mesai ve sürekli olarak emniyetimizi idare etmeyi gerektiren dördüncü mesai. Sonu gelmeyen önlem amaçlı tedbirler, değerli zamanımızı ve enerjimizi çalıyor. Her kadının takip edildiğinden endişelendiği için metrodan veya otobüsten uzak bir durakta indiği veya gerçekten yalnız olduğuna emin olmak için eve uzun ve dolambaçlı bir yoldan gittiği zamanlara dair hikâyeleri vardır. Ara sokaklardan ve kestirmelerden kaçınılız. Yolculuk rotalarımızı çeşitlendirir ve anahtarlarımızı yumruğumuzun içinde taşılız. Telefonda konuşuyormuşuz gibi yapalız. Belli yerlerden tamamen kaçınılız. Tüm bunlar hem rutin hem de spontane bir dizi yorucu emniyet kararı almak ve güvenlik meselelerinin sürekli farkında olmak ve dikkat etmek gerektiği anlamına gelir.³⁶

Kadınlaraın kamusal hayata katılmasına engel olan unsurlaraın başında korku yer almaktadır. Bir *flâneur* olması mümkün olmayan kadın, kamusal alandaki yabancılardan korkmakta; hayatını bu yabancılardan ve onların olduğu bölgelerden uzak kalarak sürdürmeye çalışmaktadır. Kadınların almak zorunda oldukları önlemler, hayatlarını zorlaştırır ve kamusal alandan uzak kalmalarına sebebiyet verir.

Günümüzde, kadınlar önceki dönemlere kıyasla daha rahat kamusal alana çıkabiliyor oldukları halde, şehrin bazı bölgeleri hâlâ kadınlar için korkutucudur. Bugün kadınlar kamusal alanda erkeklerle aynı şeyleri yapma konusunda daha özgürlerdir fakat zihinlerinde hâlâ varlıklarını koruyan haritalar söz konusudur. İlerleme söz konusudur ancak şehirlerimiz kadınlar açısından hâlâ tam olarak güvenli değildir. Günümüzde de çağdaş şehir hayatının kadına sunduğu özgürlük, kadınlara uygun olarak görülen alanlar toplumsal cinsiyet temellidir.

Bu durumun çözümü için, ikili mantıkla oluşturulan tüm mekânsal ayrımlaraın ortadan kaldırılması gerekir. Feminist mimarlar, tüm bu mekânsal karşıtlıkları ortadan kaldırmayı amaçlar. Kentte erkek ev sahibi, kadın misafir konumunda değildir. Kentsel mekânlar, toplumun tüm kesimleri tarafından ulaşılabilir olmalıdır. Bu nedenle mimarların cinsiyet rolleri ile ilişki içerisinde olan sosyal mekanizmaların bilincinde olması gerekir. Yeni inşa edilecek veya dönüşüm geçirecek mekânlarda, kentin kadınlara da ait olduğunun farkına varılması ve onların da gözetildiği tasarımlar ortaya konması gereklidir. Kadınların kent içerisinde kendilerini daha özgür hissedebilmeleri için ataerkil mimariye ve toplumun dayattığı sınırlara çözüm bulunması gerekir.

1.2.2. Turist – Flâneur – Seyyah

İnsan, merak duygusu ile dünyaya doğan ve hayatı boyunca bu merakı dindirmeye çabalayan bir canlıdır. O, varoluşundan beri uzakları merak etmektedir. Turist, *flâneur* ve seyyah

³⁶ Kern, *Feminist Şehir*, 169 – 170.

kavramlarının ortak noktası, özgürce seyahat edebilme durumudur. Bu kavramların başına “kadın” ve “erkek” sıfatlarını eklediğimizde, iki cinsiyetin arasındaki farklar göze çarpmaya başlar.

Seyyah kavramını ele aldığımızda, erkek seyyah oranının kadın seyyah oranına nazaran daha fazla olduğu görülmektedir. Seyyah, yeryüzünde gezmekten ve başka kültürlerle tanışmaktan hoşlanan kimsedir. Avrupa’da kadın seyyahların eserleri söz konusudur fakat ülkemizde kadın seyyahların boy göstermesi uzun zaman almıştır. İlk Türk kadın seyyah, Fatma Meral Sever Horne, 1940 yılında İstanbul’da doğmuştur. Liseyi bitirdikten sonra değişim programı ile ABD’ye giden Horne, İstanbul Üniversitesi sosyoloji bölümünü bitirdikten sonra seyyahlığa başlamıştır. 12 yılda 40’tan fazla ülke gezen ve bu gezilerin çoğunu tek başına gerçekleştiren Horne, bolca fotoğraf çekmiş ve yazılarını Hürriyet gazetesinde “Turist Kızın Not Defteri/Ver Elini Asya” adı altında yayınlamıştır.

Seyyahlıktan bağımsız olsa da, son zamanlarda turizm içerisinde tek başına seyahat etme oranı artış göstermektedir. Tek başına seyahat edebilme durumu, cinsiyetten bağımsız değildir. Erkekler için daha olanaklı olan bu durum, günümüzde kadınlar arasında artış göstermektedir ancak tek başına seyahat eden kadın oranı, erkeklere kıyasla daha azdır çünkü kadınları sınırlayan ekonomik bağımsızlık, annelik, gidilecek yerlere hâkim olmama ve fiziksel gücün kendini korumaya yetmeyeceği korkusu gibi etkenler söz konusudur.

Kadınların önünde bir duvar gibi duran bu engellerde, toplumun dayatmalarının etkisi oldukça fazladır. Bu dayatmaların temelinde, toplumsal cinsiyet yatar. Kadınlar ve erkekler arasındaki fiziksel farklılıkları temel alarak doğan toplumsal cinsiyet rolleri, kültür tarafından üretilir. Anatomik farklılıklar, kültürel bakış açıları ile birleşerek toplumsal cinsiyet rollerini doğurur. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten kaynaklanmaz, fakat biyolojik cinsiyeti temel alarak oluşturulan kalıp yargılardan kaynaklanır. Toplumsal cinsiyet, kadını ve erkeği değil “kadınsılık” ve “erkeksilik” gibi nitelikleri ifade etmektedir. Bu kavram, bireylerin davranışlarını ve sosyal yaşamlarını şekillendirmektedir.

Burada cinsiyetlendirilmiş bir turizm vardır. Turizme ilişkin boş zaman faaliyetlerinin; yaş, toplumsal sınıf ve etnik kökenin yanı sıra, toplumsal cinsiyetten de etkilendiği ileri sürülmektedir. Bu bağlamda, kadınların turizm faaliyetlerinin yaşadıkları yere ve o yerlerde oluşan sembolik ilişkiler ağına göre değişmesi söz konusudur.³⁷ Kadınlar ve erkekler,

³⁷Müesser Korkmaz, Ferah Özkök ve Şeref Uluocak, “Yerel Halkın Kadın Turistlere Yönelik Bakış Açısının Toplumsal Cinsiyet Rollerine Etkisi ve Yaşam Değerleri Bağlamında İncelenmesi: Gökçeada Örneği,” *Journal of Life Economics* 6, 1 (2019): 36. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/659031>

turizme ilişkin farklı deneyimlere sahiptir. Toplumsal cinsiyet ilişkileri, turizmi kadına ve erkeğe başka formlarda sunar.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri aile, topluluk ve toplumsal düzeydeki siyasi ilişkilerdir. Uluslar ve insan toplulukları arasındaki ekonomik, politik ve sosyal güç ilişkilerine dayanan bir endüstri olarak turizm, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin bir uzantısıdır. Çünkü sosyal etkileşim ve sosyal artikülasyonlar (söylemler) etrafında gerçekleşen turizm, aslında cinsiyetlendirilmiş güdülerin, isteklerin, geleneklerin ve algıların toplumsal artikülasyonlarından ve etkileşimlerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda, cinsiyetlendirilmiş gerçeklikler turist motivasyonlarını, algılarını, turizm pazarını ve yerel halkın eylemlerini biçimlendirmektedir.³⁸

Kadınlar, toplumun kendilerinden beklediği şeyi iyi bilir ve beklentileri dikkate değer ölçüde ciddiye alırlar. Toplum, kadının bu kurallara başkaldırmasını değil, boyun eğmesini bekler. Çocukların ve yaşlıların öz bakımı, evin çekip çevrilmesi ve kariyer gibi rolleri aynı anda sırtlanmak durumunda kalan kadınlar, boş zamanlarına dair karar alırken erkeklerden farklılaşır.

Bunların yanı sıra, kadınların seyahat oranlarını etkileyen en önemli faktörlerden biri, korkudur. Gerçek veya beklenen bir tehlike ile yoğun acı karşısında uyanan coşku olan korku, kişinin fiziksel veya psikolojik bir tehdit hissetmesi durumunda ortaya çıkan duygudur. Kadınlar, ataerkil toplumlar içerisinde yaşarken, şehrin bazı bölgelerine dahi girmeye korkarlar. Bu noktadan hareketle korku, kadınların seyahatleri konusunda da belirleyicidir. Korku hem seyahate çıkma fikrini olumsuz etkileyebilir hem de gidilecek yerin seçilmesi noktasında etkilidir.

Bu alandaki çalışmalar, tüm bunları ardında bırakarak seyahate çıkan kadınların, yaşamı değiştiren bir deneyim ve kendini güçlendirmeye ilgilendiklerini ve tek başlarına seyahat etme arzularının güdüleyicisinin ise kaçış, stres ve depresyon ile başa çıkma, meydan okuma, evin sınırlarından ve sorumluluklardan uzaklaşma vb. olduğu görülmektedir.³⁹

Son olarak, *flâneur* kavramına baktığımızda, Charles Baudelaire tarafından *Modern Hayatın Ressamı* adlı eserinde şu şekilde tanımlandığını görürüz:

Nasıl ki kuş havada, balık suda yaşarsa, o da kalabalıklarda var olur. Aşk, işi, gücü kalabalıklardır. Kusursuz flâneur için, tutkulu gözlemci için, ahalinin tam orta yerini, hareketin gel – git noktasını, gelip geçici ile sonsuzun arasını mesken tutmak müthiş bir

³⁸Korkmaz, Özkök ve Uluocak, “Yerel Halkın Kadın Turistlere Yönelik Bakış Açısının Toplumsal Cinsiyet Rollerine Eşitliği ve Yaşam Değerleri Bağlamında İncelenmesi: Gökçeada Örneği”, 36 – 37.

³⁹Dönüş Çiçek ve Kübra Aşan, “Kadın Gezginlerin Deneyimleri Üzerine Bir Sosyal Medya Araştırması,” *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi* 7, 1 (2023): 176. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2674403>

keyiftir. Evden uzak kalmak ama her yerde evinde hissetmek; dünyanın merkezinde olmak, dünyayı gözlemek ama dünyadan saklı kalmak.⁴⁰

Bir kent gezgini olan *flâneur*, metropolü en ücra köşelerine kadar arşınlar. Böylelikle modern hayatın bütün görünümünü gözlemler ve hafızasına kaydeder. Kalabalıklarla beslenen *flâneur*, herkesi fark eder ama kimse tarafından fark edilemez. Onun işi gücü, aylıklıdır. Şehri adeta bir kitap gibi okuyan *flâneur*, gözlemcidir. Onun en temel işlevi yürümektir ve o kentte yürürken kenti hissetmektedir. Bir yere yetişme çabası olmadığı için acele etmesine gerek yoktur. Caddeler onun evidir.

Cadde, Flâneur için konuta dönüşür; sokaktaki adam, kendi dört duvarının arasında nasıl evinde olduğunu duyumsarsa, Flâneur de bina cepheleri arasında kendini evindeymiş gibi duyumsar. Onun gözünde emaye kaplı parlak firma tabelaları, aşağı yukarı bir burjuva salonundaki yağlıboya tablo gibi bir duvar süsüdür; duvarlar, not defterini dayadığı yazı masasıdır; gazete kulüpleri kitaplıklardır; cafe'lerin balkonları da, işini bitirdikten sonra eğilip sokağa baktığı cumbalardır.⁴¹

Tüm bu bilgiler ışığında bakıldığında, *flâneur* kadın olabilir mi? Bir kadının kalabalıklar içinde amaçsızca gezinmesi, erkeklerin durumunda olduğu kadar kolay değildir. Modern dönemle birlikte kamusal yaşamdaki değişiklikler, kadının kamusal alandaki varlığını inkâr edilemez hale getirmiştir. İş gücüne katılan kadınlar, ekonomik özgürlüklerini elde etmiş; özel alanda gerçekleştirilen bazı işler ücretlendirilerek ve kamusal alana kaydırılarak kadının kamusal alanda varlık göstermesi daha mümkün hale gelmiştir.

Tüm bu ilerlemelere rağmen, kadınların kamusal alanda aylak gezginler olarak seyirci olmaları pek mümkün görünmemektedir. Değişen zaman ve yaşanan değişimler, kadınların kamusal hayatta daha fazla yer almasına olanak tanır ama kadın kamusal alanda hâlâ hem izleyen hem de izlenendir.

Dan Bacon, *How To Talk To A Wearing Headphones?*⁴²(Kulaklık Takan Bir Kadınla Nasıl Konuşulur?) adlı yazısında, kadınların kamusal alanda kulaklıkla kendi başına gezmesini bile kabul edemeyen bir yaklaşım sergiler. Bacon, kadınların kendi kendilerine kalma arzularını kabullenemeyen bir yaklaşımla kaleme aldığı yazısında, kadınların kamusal alana çıkma arzusunu bir erkekle tanışma isteğine indirgemeye çalışır ve bu durum kadının aylak bir kent gezgini olma ihtimalini ortadan kaldırır.

Tüm bu düşüncelerin ötesinde kadının *flâneur* olmasının önündeki en büyük engel, korkudur. Kadın, kamusal alanda yabancılardan korkar ve tehlikeli olduğu düşünülen

⁴⁰ Charles Baudelaire, *Modern Hayatın Ressamı*, çev. Ali Berkay (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2013), 33.

⁴¹ Walter Benjamin, *Pasajlar*, çev. Ahmet Cemal (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), 131.

⁴² Dan Bacon, "How to Talk to a Woman Wearing Headphones," *The Modern Man*, erişim 12 Mart, 2024, <https://www.themodernman.com/dating/how-to-talk-to-a-woman-who-is-wearing-headphones.html>

bölgelerden uzak durmaya çalışır. *Flâneur* şehrin en ücra köşelerine kadar girebilmelidir; fakat kadınların zihinlerinde, kendilerini olası tehlikelerden korumak için oluşturdukları haritalar söz konusudur. Bu durumda, tehlike olmasa bile kadınların zihinlerinde yer etmiş korku, onların *flâneur* olma ihtimalini zedelemektedir. Geçmişe oranla ciddi bir ilerleme sağlanmış olduğu yadsınamaz bir gerçektir ancak şehirlerimiz hâlâ kadınların *flâneur* olabileceği kadar güvenli değildir.

1.2.3. Anne Şehri

İnsanın kendi bedeninde bir başkasını taşıması akla sığmayan bir süreçtir. Hamilelik, doğum, annelik ve bunun devamında ortaya çıkan süreçler kadın için hem bedensel hem de zihinsel olarak yıpratıcıdır.

Annelik, bir varlığın diğerinin meydana gelişi için önce mekân olması, sonra da onun varoluşunu sürdürmesi için sürekli bir dikkat ve uğraş vermesidir. Bu dikkat etme ve uğraşma esnasında anne konumunda bulunanın varlığı bölünür. Kişi, kendi olanaklarının peşinde bir varlık olmak ile kendini bir başkası için harcayan bir varlık olmak arasında kalır.⁴³

Geleneksel annelik anlayışı; şefkat, fedakârlık, çocuğun hayatını kendi hayatının merkezine alma ve onun ihtiyaçlarına kendi ihtiyaçlarından daha çok kıymet verme davranışları ile tanımlanır. Kadın, anne olduğu zaman yalnızca çocuğun bakımını ve eğitimini değil; aynı zamanda ailenin sorumluluğunu ve ev işlerini de üstlenmektedir. Kadınların rutinleri ve yaşam pratikleri, anneliklerinin ilk döneminde büyük ölçüde değişmekte ve kadının yaşamı kısıtlanmaktadır.⁴⁴

Kamusal alanda *flâneur* olması mümkün olmayan kadın, hamilelik ile birlikte daha da görünür hale gelir. Hamilelik ile birlikte kadın, şehrin başka bir yüzüyle tanışır. Kadının bedeninin kamusalı gibi algılanması problemliyken bir de hamilelikle birlikte bu başka bir boyuta taşınmaktadır.

Eğer kentli bıkkınlık tutumu, her birimizin kalabalıkta bir miktar mahremiyet hissini koruyabilmemize imkân veren şeyse, bunu kaybetmek kendimi çok umumi hissetmeme sebep oldu. Karnımın göz alıcılığından, frapan bir şekilde mahrem biyolojimi nazik kamusal alana sokmasından utanıyordum. Göz almak istemiyordum. Gizlenmek istiyordum. Hamileliğimi gizlemeye çalışmıyordum ama hiçbir feminist beden olumlamasının sarsamayacağı bir gösterişsizlik dürtüsüne kapılmıştım.⁴⁵

⁴³ Zeynep Direk, “Karşılıksız Hayat,” *Cogito Dergisi*, 81 (2015): 164.

⁴⁴ Canan Uçakçı Asaloğlu, Feride Ercan, Esra Erdem ve Aysel Tüfekci Akcan, “Kadınların Anneliğe İlişkin Görüşleri,” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 19, 75 (2020): 1547. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1168262>

⁴⁵ Kern, *Feminist Şehir*, 41 – 42.

Annelik, kadını baskı altına almanın yollarından biridir. Annelik, kadının doğal misyonu olarak görülmektedir. Hamilelik, kadının kendisi ile arasında geçmekte olan bir dramdır. Hem bir zenginleşme hem de sakatlanma olarak görülen hamilelik, kadın için zorlu bir süreçtir. Kadın hem bebeğe sahiptir hem de ona aittir.⁴⁶ Bir kimlik olarak annelik, özel alanda konumlandırılır ve kadını kamusal hayattan uzaklaştırarak cinsiyete dayalı iş bölümünü yeniden üretir.

Rasyonelliği erkeğe, üreme ve çocuk bakımını kadına yakıştıran sistem, kadını cinselliği ile var eder. Erilliğin üstün görülmesi, kadının konumunun belirlenmesinde ve onun toplum içerisinde öteki olarak kurgulanmasında önemlidir. “Ataerkil otorite, biyolojik olarak normal seyreden bir durumu, kadını özel alanda tutarak kendi iktidarını yeniden üretir.”⁴⁷

Hamilelik sürecinin ardından kadın, kamusal alandan uzaklaşmaya başlar. Annelik, kadını kamusal alandan uzaklaştırmakta olan önemli etkenlerden biridir. Bebeğin ihtiyaçlarının karşılanması anne için önceliklidir, fakat kamusal alanda bebeğini emzirmek durumunda kalmak bile çoğu anne için korkutucudur. Kadın, bunu yapması gerektiğini ve bunun normal olduğunu bildiği halde içinde bulunduğu durumdan rahatsızlık duyar. Bu yüzden, bebeğine daha rahat bir şekilde bakım vereceği özel alanda kalması gerekir. Çocuk belli bir yaşa gelene kadar çoğu annenin kamusal alana çıkma oranı azalır ve çıkma sebepleri kendilerine vakit ayırmaktan ziyade alışveriş, doktor vs. içindir.

Şehir, anneler için tasarlanmamıştır. Şehir planlamacıları, ortalama bir beyaz Avrupalı erkeği merkeze alarak şehirlerimizi inşa ederler. Aslında şehirlerimiz ataerkilliğin vücut bulmuş halidir.⁴⁸

Merdivenler, döner kapılar, turnikeler, bebek arabaları için yer olmaması, bozuk asansörler ve yürüyen merdivenler, kaba yorumlar, bakışlar: Tüm bunlar bana şehrin ebeveynler ve çocuklar gözetilerek tasarlanmadığını söylüyordu. Bu engellerle karşılaşana kadar, koşulların çok daha yetersiz olduğunu sakatların veya yaşlıların yaşadıklarını nadiren düşündüğümü utanç içinde fark ettim. Neredeyse hepimiz işe, kamusal alana veya şehir hizmetlerine erişmeyi istemediğimiz veya ihtiyaç duymadığımız farz ediliyormuş gibiydi. Ait olduğumuz evlerimizde ve tesislerimizde kalmamız en iyisiydi.⁴⁹

⁴⁶ Beauvoir, *İkinci Cinsiyet*, 239.

⁴⁷ Özlem Türkdöğen, “Ana Akım Medyada Annelik Miti,” *Kadın Araştırmaları Dergisi* 2, 13 (2013): 39. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/7226>

⁴⁸ Kern, *Feminist Şehir*, 27.

⁴⁹ Kern, *Feminist Şehir*, 52.

Bu bağlamdan hareketle kadının anne olduktan sonra yaşam pratiğinin oldukça değiştiği açıkça görülmektedir. Şehrin kadınlara ve çocuklara uygun şekilde planlanmamış olması, kadının kamusal alanda kendini rahatsız hissetmesine sebep olmaktadır. *Feminist Şehir* adlı kitabında kendi tecrübesini aktaran Kern, hamilelik ve anneliğin şehrin toplumsal cinsiyet temelli olduğunu fark etmesini sağladığını dile getirir.

Şehrin toplumsal cinsiyet temelli olması, kadının yerinin özel alan olduğuna dair yanlış inancı besler ve bir nevi tutsaklık durumu doğurur. Bunun sonucunda kadın özel alanda çocuğunu büyüten ve evi çekip çeviren konumunda, erkek ise evi geçindiren konumundadır. Çoğu kadın bunu kendisinin tercih ettiğini düşünmektedir fakat toplumun dayatmalarının ve yerleşmiş kabullerin etkisi yadsınamaz boyuttur.

Kadınların ve çocukların katlanmak zorunda oldukları ayrıcalıklı tutsaklık durumu (efendilerin koruyuculuğu altında olmak) özgürlük değildir. Çünkü özgürlüğün temeli, insanın kendi yaşamını kendisinin düzenleyebilmesidir: bağımlılıktan eşitsizlik doğar.⁵⁰

1.2.4. Mesleki Temsil

Biyolojik cinsiyet (sex) olarak bireyler arasında var olan kadın ve erkek ayrımıyla toplumsal cinsiyetin (gender) ortaya koyduğu kadın ve erkek ayrımı birbirinden farklıdır. Biyolojik cinsiyet doğuştan getirilirken; toplumsal cinsiyet tarih, toplum ve kültür içerisinde inşa edilmektedir.

Toplumsal cinsiyet her zaman yaşayan, jestlerle kendini belli eden, bedensel, kültürle harmanlanmış ve tarihsel olarak inşa edilen bir yapıdır. Bu durumda kabuğundan çıkmayı bekleyen ya da belirli bir şekilde ifade edilme arayışına girişen öz, esas, kesin bir feminenlik ya da maskülenlik anlayışından söz edemeyiz. Bundan ziyade, öznelerin kendilerini ona göre inşa ettikleri birtakım kültürel dayatmalar vardır; bireyler tarihsel olarak yerleşen bu toplumsal cinsiyet kodlarına kimi zaman uyum sağlar, kimi zaman ise yeni kodlar yaratır ya da hâlihazırda yerleşmiş olan kodları ters düz ederler. Doğar doğmaz (belki de henüz doğmadan önce) kız ya da erkek oluşumuza göre belirli renk kodlarına maruz kalır ve sistematik olarak toplumsal cinsiyet kodlarına uygun olarak yetiştiriliriz.⁵¹

Toplumsal cinsiyet rolleri tarafından oluşturulan bu ayrımlar, ilk olarak ailede başlar sonrasında ise sosyalleşme süreci içerisinde – okullarda, topluluklarda vs. – pekiştirilir ve kalıplaşır. Toplum tarafından dayatılmış olan bu roller, kişinin hayatının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri dolayısıyla, erkeklik olgusu, kadınlık olgusundan daha kıymetli görünür. Kadın, – genellikle – toplum içerisinde ikincil konuma

⁵⁰ Shulamith Firestone, *Cinselliğin Diyalektiği*, çev. Yurdanur Salman (İstanbul: Payel Yayınevi, 1993), 106.

⁵¹ Tina Chanter, *Toplumsal Cinsiyet*, çev. Mehmet Erguvan (Ankara: Fol Kitap, 2019), 14.

lâayık görölendir. Bu yüzden, toplumlarda ekonomi politiğın gerektirdiğı girişkenlik rolü erkeklere verilirken; anneliğın gerektirdiğı uysallık rolü kadına atfedilir.

Bu paradigma içinde, (biyolojik) cinsiyet – toplumsal cinsiyet – cinsellik arasında koparılamaz bir nedensellik zinciri, son derece sıkı bir belirlenim ilişkisi kurulur. (Biyolojik) cinsiyetin kuruluşunda, kadınların ve erkeklerin bedenleri arasındaki benzerlikler bastırılır ve insan anatomisindeki üreme işleviyle bağlantılı olan bazı farklılıklar kadın ve erkek bireylerin temel nitelikleri haline getirilir. Öte yandan, bu farklılıklar dizisi, üreme işlevinin çok ötesine taşan ve toplumsal cinsiyet düzeninden taşınan insan davranışları ve pratikleri dahil edilerek kurulur: Erkek cinsiyetinin özellikleri sperm saçmak/atmak, döllemek, aktif ve agresif olmaktır; kadın cinsiyetindekiler ise, spermi beklemek ve kabul etmek, pasif olmak, içermek, doğurmak, büyötmek...⁵²

Toplumsal cinsiyet rollerini kodlanan bireylerin, meslek seçerken onların etkisi altında kalması kaçınılmazdır. Meslek seçimi, bireylerin tüm hayatını etkileyecek olan önemli bir olaydır. Bu yüzden, bireyin kendine uygun olan mesleğini seçerken toplumsal cinsiyet rollerini değil; kendi yeteneklerini, hedeflerini ve duygularını temel alması gerekmektedir. Sürecin sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için toplumsal cinsiyet rollerine dayalı kimliklerin kenara bırakılması önem arz eder.

Bireyler, mesleklerini seçerken ailelerinin, toplumun, akrabaların, arkadaşların ve öğretmenlerin etkisi altında kalmaktadır. Bireyler doğdukları andan itibaren toplumun dinamikleri ile kuşatılırlar ve her alanda olduğu gibi meslek seçiminde de toplumsal cinsiyet rolleri ile karşı karşıya kalırlar. Bireylerin sonraki hayatlarında mutlu olmaları için kendi istekleri doğrultusunda seçim yapmaları önemlidir. Toplumsal cinsiyet rollerine veya ailelerin isteklerine boyun eğerek kendi ilgi alanları dışındaki mesleklere yönelen bireylerin, ilerleyen zamanlarda yaptıkları işte mutsuz olmaları olasıdır.

Toplumsal cinsiyete göre meslek seçerken, kadınlar ve erkekler birbirinden ayrılırlar. Erkekler kamusal alana, bilime, teknolojiye, kariyer yapmaya yönlendirilirken, kadınlar başlarda çalışma hayatından uzak tutulmuştur. Kadınların ev işleriyle meşgul olması talep edilmiş ve evde harcadıkları emek ücretlendirilmediğı için, erkeklerin harcadığı emekten daha kıymetsiz görölmüştür.

Dışarıda çalışmak, evin ve ailenin ihmal edilmesi anlamına gelebilir; akraba olmayan erkeklerle ilişki dolayısıyla zina tehlikesini artırır ve ekonomik güçlenme erkek otoritesine meydan okuyucu bir tavrın ortaya çıkmasına yol açabilir. Kadınlar aile üretimine katkıda bulunup da nakit ücret almadıkları sürece, böyle bir tehdit algılanmaz. Hem ekonomik gereklilik hem de artan iş imkânlarına bağlı olarak kadınlara nakit ödeme yapıldığında, erkekler bir yandan bunun aile ekonomisindeki önemini

⁵² Gülnur Acar Savran, *Feminizm Yazıları Kuramdan Politikaya*, (Ankara: Dipnot Yayınları, 2018), 115.

azımsarken, bir yandan da ücretin tam olarak kendilerine “teslim edilmesi”ni ve kendi isteklerine göre harcanmasını garantiye almaya çalışırlar.⁵³

İlerleyen zamanlarda yavaş yavaş çalışma hayatına katılım gösteren kadınların kazandıkları paranın idaresinin erkeğe bırakılmasının arzulanmasıyla birlikte, çalışan kadınlardan evlerini ihmal etmemeleri de beklenmektedir. Böylelikle kadın hem çalışan bir birey hem de annelik, bakım, ev işleri gibi görevlerin yükünü sırtlanan bir bireydir.

Tarihin birçok döneminde, erkekler akılla özdeşleştirilirken kadınlar bedenleriyle özdeşleştirilmiştir. Bu yüzden, uzun yıllar boyunca çoğu meslek grubundan uzak kalmışlardır. Kadınlara özgü ve erkeklere özgü olduğu düşünülen iş grupları söz konusudur. Toplumsal cinsiyet, meslek seçiminde özellikle kadınları sınırlayıcı bir özelliğe sahiptir. Ticaret, mühendislik, inşaat işçiliği vb. alanlar erkeklere ait görülürken; hastabakıcılık, hemşirelik, dadılık, öğretmenlik, temizleyicilik, ütücülük gibi meslekler kadınlara uygun görülür. Aynı zamanda meslek gruplarının kendi içlerinde de ayrışmalar söz konusudur. Örnek olarak öğretmenliği aldığımızda, kadın istihdamının daha çok anaokulu ve ilkokul öğretmenliğinde olduğu görülmektedir.

Kadınların iş hayatına katılma oranı, erkeklere nazaran daha düşüktür. Kadınların evlilikte aldığı sorumluluklar, yüklerin eşit paylaşılmaması, doğum ve çocuk bakma gibi durumları iş hayatına daha az katılıyor olma sebeplerindendir. Bu bağlamda, annelik önemli bir yer tutar. Kadın, çocuğun tüm öz bakımını üstlenir. İş hayatına katılsa bile esas görevi annelik olarak görülür. Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların iş hayatına katılmasında ve katıldıktan sonra yer alacağı konumda belirleyicidir. Kadınlar genellikle toplumsal rollere uygun işlerde istihdam edilirler ve bu işler onların ev içindeki rollerini aksatmayacakları işlerdir.

21. yüzyılda, cinsiyet rollerindeki değişimler kadınların iş hayatına daha fazla katılmasını sağlamış, erkeklerin de kadınlar kadar olmasa da ev işlerinde daha aktif görev almaları mümkün olmuştur. Ancak bu gelişmeler, erkeklerin değil, kadınların davranış değişiklikleri sayesinde gerçekleşmiştir. Daha fazla kadın, çalışarak para kazanmaya başlamış ve ev işlerine ayırdıkları zamanı azaltmış durumdadır. Bununla kıyaslandığında, erkeklerin davranışlarında pek fazla değişiklik olduğu söylenemez. Ancak kadınların davranışlarındaki tek taraflı değişimin konu çocuklara gelince yeterli olmayacağı kesindir. Burada denkleme uymayan bir durum söz konusudur, ki bu da birilerinin çocuklara bakması gerektiği gerçeğidir. Sonuçta çocuk bakımı görünmeyen bir iştir. Sosyal ve ekonomik anlamda belirlenmiş bir çerçevesi yoktur. Neyle karşılaştırılacağı da belli değildir. Ebeveynin zamanı ile ölçülebilir. Bu konu, kadının doğaçlayarak çözmesi gereken bir konu haline gelir.⁵⁴

⁵³ Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2013), 34.

⁵⁴ Aylin İlder Koçkar, “Günümüzde Anne Olmak: Bağlanma Kadının Çalışması Arasındaki Dengenin İncelenmesi,” *Cogito Dergisi*, 81 (2015): 208.

Anne ve baba benzer şartlar altında çalışıyor olsa bile, çocuğa bakım vermesi gereken yalnızca annemiş gibi davranılmaktadır. Kadın, istihdama katılabilir ama geriye kalan tüm sorumluluklarını istihdama katılmıyormuş gibi halletmesi beklenir. Anneler çalışsalar bile toplumsal cinsiyet rollerinin çizdiği sınırlardan dışarı çıkmamalıdır. Bu durumda hem eve hem işe hem de anneliğe yetişmekte zorlanan kadının kendini suçlu hissetmeye başlaması kaçınılmazdır. Tüm bu sorumlulukların yanı sıra, kadınların iş hayatında karşılarına çıkan cam tavanlar da söz konusudur.

Cam tavan kavramı, toplumda kadınların veya azınlık gruplarının maruz kaldıkları ve mevcut hiyerarşik düzende belli bir seviyenin üstüne yükselmelerine engel olan soyut ayrımcılığı ifade eden metafordur. Kadınlar üst yönetim pozisyonlarına uygun koşulları sağlıyor olsalar bile yükselmemelerine sebebiyet veren koşullar “cam tavan” olarak tanımlanabilir.

Cam tavan, genel olarak kadınların ilerlemesinin önündeki engelleri ifade etmektedir. Kadınlar çalışma hayatında daha fazla yer almaya başlamalarına rağmen yöneticilik gibi kademelerde yeterince yer almazlar. Bu durumun toplumsal cinsiyet rolleri, önyargılar gibi sebepleri vardır; bu sebeplerden biri de cam tavadır.

Kadınların iş hayatında aktif roller almasına rağmen onların yönetimde yer almasına bazı çevreler sıcak bakmazlar. Yönetici olmak yerine yöneticinin yanında bulunarak ikinci planda kalması gerektiğine dair görüş ağır basmaktadır. Bazı meslek gruplarında erkek yöneticilerin kadın yöneticilerden daha fazla olduğu göze çarpar. İlkokullarda çalışan kadın ve erkek öğretmen sayılarında aşırı bir fark söz konusu değilken üst düzey yöneticilerde erkek sayısı fazladır.⁵⁵

Cam tavan kavramı, kadın – erkek arasındaki eşitsizliği ortaya koyar. Cam sözcüğünün yansıttığı bir görünmezlik söz konusudur. Kadınların yükselmemeye sebepleri erkeklerden eğitim düzeyi, meslek, kıdem, çalışma biçimi farklı olmaları değil, farkın olmadığı durumlarda bile karşı karşıya kalmış oldukları cinsiyetçi önyargılardır.⁵⁶

Görüldüğü üzere, kadınların hem ev içi alanda hem de kamusal alanda mücadele vermesi söz konusudur. Ev içindeki ezme – ezilme yapısına karşı çıkmanın yanı sıra, ev dışındaki ayrımcı engellerin de ortadan kaldırılması gerekmektedir. Her iki alanda da cinsiyete dayalı

⁵⁵Mustafa Kemal Kördeve, “Kadın Çalışanların Önündeki Engel: Cam Tavan Sendromu,” *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10, 1 (2017): 126 – 127. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/301258>

⁵⁶“Cam Tavan,” *Feminist Bellek*, erişim 25 Ocak, 2024 <https://feministbellek.org/cam-tavan/>

iş bölümüne karşı çıkılmalı ve ev içi alanla kamusal alan arasındaki bağlantılar ortaya konarak yüzleşme sağlanmalıdır.⁵⁷

2. Türkiye’de Kamusal Alan Bağlamında Kadın

2.1. Türkiye’de Kamusal Alan Nedir?

Kamusal alan kavramı, Antik Yunan’dan beri tartışılmakta olan modern dönemin de en önemli kavramlarından biridir. Bu kavramın, Batı dünyasında ifade ettiği anlam ile Türkiye’de ifade ettiği anlam arasında farklılıklar mevcuttur.

Türkiye’de kamusal alan, özgürlükleri kısıtlayıcı bir söylem üzerinden gelişmiştir çünkü Türkiye’de farklılıkları kapatmayı amaçlayan devletçi bir anlayış söz konusudur.

Batı’da kamusal alan, “farklı iyi anlayışların ve farklı bireysel tercihlerin kendilerini gerçekleştirebilecekleri barışçı bir sosyo-politik ortam”ı ifade ederken; Türkiye’de ise kamusal alan, modernleşme elitlerinin doğrularının halka dayatıldığı, bu doğruların dışındaki doğruların yasaklandığı ve devlet otoritesinin mutlak egemen olduğu bir mekan ifade etmiştir.⁵⁸

Cumhuriyet dönemi elitlerinin yaratmak istedikleri yeni düzen için, tüm farklılıkların yok edilmesi gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için tiyatro, sinema, gazete, radyo ve eğitim kurumları homojen bir toplum yaratma ideolojisini benimsemiştir. Bu homojenliği bozacak olan unsurlar, kamusal alandan dışlanmakta ve özel alana itilmektedir.

Burada oluşturulmaya çalışan kimliğin iki ayağı vardır: Milliyetçilik ve laiklik. Meşru kodlar olarak kabul edilen bu iki ayak, sanattan siyasete kadar her alanda mevcuttur. Homojen bir ulus yaratabilmek için milliyetçilik gereklidir.

Milliyetçiliğin anlamı, etnik kimliklerden birinin (Türklüğün) kabulünün diğer tüm etnik kimliklere (örneğin Kürtlere) dayatılmasıydı. Devlet, Türklük haricindeki kimliklerin kamudaki görünürlüklerini ortadan kaldırmaya (“Vatandaş Türkçe konuş” kampanyaları düzenleyip, çarşı – pazarda Türkçe konuşmayanları – örneğin Kürtçe konuşanları – para cezası ile cezalandırmak gibi); azami gayret sarfederken diğer yandan da Türk kimliğinin özelliklerine kutsiyet atfeden, bütün dünya dillerinin Türkçe’den doğduğunu iddia eden Güneş Dil Teorisi gibi, “bilimsel çalışmalar” yapmıştır. 1930’ların Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt’un şu sözü, herhalde tabloyu betimlemeye yeter: “Bu ülkede Türk olmayanların bir tek hakkı vardır: Türklere kölelik etme hakkı”⁵⁹

Göründüğü üzere, devlet elitleri mevcut halkı kafalarındaki proje için yeterli görmemiş ve halkı değiştirerek yeni bir yapı ortaya koymayı hedeflemiştir. Bunun için ilk olarak Osmanlı

⁵⁷ Maxine, Molyneux, “Ev Emeği Tartışması ve Ötesi,” *Kadının Görünmeyen Emeği* içinde, ed. Gülnur Acar Savran ve Nesrin Tuna Demiryontan (İstanbul: Yordam Kitap, 2022), 152.

⁵⁸ Vahap Coşkun, “Batı’da ve Türkiye’de Kamusal Alan,” *Düşün Özgürlüğü*, (2005): 152. <https://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/02/HFSA12-Cos%CC%A7kun.pdf>

⁵⁹ Vahap Coşkun, “Batı’da ve Türkiye’de Kamusal Alan”, 153.

kamusal yaşamında görünmekte olan sosyal grupları kamusal alandan uzaklaştırmıştır. Cumhuriyet döneminin modernleşmesi, Osmanlı'dan gelen geleneksel yapıyı reddetmiştir.

Türkiye'de modernleşme önce devlete ait kurumlarda başlamıştır, kademe kademe topluma yaygınlaştırmaya çalışılmıştır. O bakımdan bu süreçte devlet kendi rengini, tercihlerini, önceliklerini, beklentilerini hakim olduğu alana yaymaya çalışmıştır. O bakımdan bizde kamusal alandaki kurumlar, modern kurumlar, eğitim kurumları, siyasi partiler, dernekler, sendikalar, kısacası toplum adına ne varsa öncelikli görevi devletin topluma dayattığı toplumun sırtına giydirmeye çalıştığı, kendi kafasındaki modern neyse, ona hizmet etmektedir. Tüm kurumların öncelikli misyonu budur.⁶⁰

Türkiye'de kamusal alanda toplumsal hayatın dünyevileştirilmesi (laik hale getirilmesi) söz konusudur. Bu sürecin en önemli göstergeleri, toplum üzerinde dinin etkisinin azaltılması ve kadınların kamusal alanda daha fazla rol almaya başlamasıdır. Cumhuriyet döneminin kamusal alanında, kadının ve erkeğin kamusal alanda yan yana bulunabiliyor olması gerekir. Devletin çağdaş olabilmesinin şartlarından biri, kadının kamusal alanda görev alabiliyor olmasıdır. Bu hedef doğrultusunda, kadınlar kamusal hayata daha çok katılmaya teşvik edilmiş ve erkeklerle yan yana görev alabilmeleri için çeşitli girişimler gerçekleştirilmiştir. 1950'li yıllara gelindiğinde çok partili hayata geçiş ile birlikte süregelen düzeyde çok büyük değişimler meydana gelmemiştir.

Demokrasi ile tanıştıktan sonra Türk kamusal yaşamı iki belirgin alana ayrılmıştır: Birinci olan "devletin mahrem" alanını oluşturmaktadır. Bu alan başta siyasi partiler olmak üzere toplumsal grupların etkisine karşı kapalı bir alandır. Bu alana ancak atanmış askeri ve sivil bürokratik kesim hükmedebilmektedir. İkincisi ise siyasi alandır. Siyasal alana hükmeden, seçilmiş siyasi elittir. Ancak siyasi elit, dış politika, eğitim, yasal düzenleme, anayasal mevzuat, Türkiye'nin temel tercihleri temel konularda söz sahibi değildir. Askeri ve sivil bürokrat Anayasa'ya göre seçilmiş siyasi elite bağlı olmasına rağmen, özellikle askeri bürokrasi Milli Güvenlik kanalıyla pratikte kendi iradesini devlete hakim kılmaya çalışmaktadır.⁶¹

Türkiye'nin en önemli özel alan – kamusal alan ayrışması 1980'lere gelindiğinde yaşanmıştır. Bu yıllarda sivil toplum unsurları ideolojik kamusal ciddi bir irtifa kaybına uğramıştır. Bu dönem, devletin kamusal yaşamdaki yerinin sorguya açıldığı bir zaman dilimine karşılık gelir. 1980 sonrası Türkiye'sinde sivil bir kamunun alt yapı çalışmaları başlar.⁶²

⁶⁰ Ömer Çaha, "Kamusal Alan Bir Özgürlük Alanıdır," Köprü Dergisi, erişim 17 Temmuz, 2024 <https://www.koprudergisi.com/yaz-2007/kamusal-alan-bir-ozgurluk-alanidir/>

⁶¹ Gülay Ercins, "Demokrasinin Bir Önkoşulu Olarak Kamusal Alan ve Türkiye'de Kamusal Alan Algısı," C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 14, 1 (2013): 308 – 309. <https://www.scribd.com/document/791244152/Ercins-G-2013-Demokrasinin-Bir-Onko%C5%9Fulu-Olarak-Kamusal-Alan-ve-Turkiye-de-Kamusal-Alan-Alg%C4%B1s%C4%B1>

⁶² Ömer Çaha, "İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü," *Doğu Batı*, 5 (2007): 98 – 99.

1980’li yıllarda hakkını arayan pek çok grup, kamusal alanlarda gösteriler düzenlemiştir. İdeolojilere karşı çıkan ve hak arayışında olan insanlarla birlikte kamusal yaşam bir değişikliğe uğramıştır. “Etnik, dinsel, siyasal, cinsel, kültürel ve ekonomik alanda farklı güdülerden ve referanslardan beslenen sosyal gruplar, kamusal alanı bir renk cümbüşüne boğdu.”⁶³

2000’li yıllara kadar süren bu tartışmalar daha sonrasında yerini kamusal alan tartışmalarına bırakmıştır. Bu tartışmalar Habermas ve Arendt gibi düşünürlerin perspektifinden oldukça farklıdır. Türkiye’de kamusal alan, devleti ifade eder yani devletin iktidar alanı olarak kullandığı bir kamusal alan söz konusudur.

2.1.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Kamusal Alan

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte, 624 yıllık bir geçmişe sahip olan Osmanlı Devleti’nin yıkıntılarından kurtularak yeni bir devlet inşa etmeye çabalamıştır. Mustafa Kemal Atatürk’ün hedeflediği bu yeni devletin inşa sürecinde, kadınlara da büyük pay düşmektedir. Kurtuluş Savaşı sırasında cesaretini ortaya koyan ve vatanları için savaşan cesur kadınların, toplumsal düzen içerisinde geri planda bırakılması Türk milletinin başarısız olmasına sebebiyet verir. “Türk Kadını savaş sırasında ülkeye çok büyük yardımda bulundu; herkes gibi o da acı çekti. Bugün o özgür olmalıdır.”⁶⁴ Toplumun gelişmesi için gerekli olan şartlar hem kadına hem de erkeğe eşit ölçüde sunulmalıdır.

Atatürk, 1923 yılında yaptığı bir konuşmada şöyle demektedir; “..... bizim sosyal toplumumuzun başarısızlığının sebebi, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlikten ileri gelmektedir. Yaşamak demek faaliyet demektir. Bundan dolayı bir sosyal toplumun bir organı faaliyette bulunurken, diğer bir organı işlemezse o sosyal toplum felçlidir.....” İşte Ulu Önder Atatürk bu çağdaş düşünüş ile Türk kadınının, Türk toplumu içindeki yerini ve statüsünü tayin etmiş oluyordu.⁶⁵

Bu bağlamdan hareketle, Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesindeki ilk hedeflerden biri, kadınların toplumsal konumlarının iyileştirilmesi olmuştur. Cumhuriyet döneminin vazgeçilmez parçalarından biri, kadındır. Kadınların toplumsal hayatta erkeklerle yan yana yürümesi ve bu iki cinsin birbirine destek olması gerektiğini vurgulayan Atatürk, cehaletin aşılmasında kadını kilit nokta olarak görmekteydi.

⁶³ Çaha, “İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusal Dönüşümü”, 99.

⁶⁴ Bernard Caporal, *Kemalizm’de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, çev. Ercan Eyüboğlu (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1982), 180.

⁶⁵ Emel Doğramacı, “Cumhuriyet Döneminde Türk Kadını,” *Erdem Dergisi* 1, 81 (1985): 113. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/696738>

Atatürk, 30 Ağustos 1925 tarihinde Kastamonu’da yaptığı konuşmasında kadın ve erkeğin yan yana yürümesinin önemini şu sözlerle anlatmaktadır:

Bir sosyal topluluk, bir millet erkek ve kadın denilen iki tür insandan oluşur. Kabil midir ki bir kitlenin bir parçasını geliştirelim, diğerini müsamaha edelim de kitlenin bütünü ilerletilebilmiş olsun? Mümkün müdür ki bir camianın yarısı topraklara zincirlere bağlı kaldıkça diğer kısmı semalara yükselebilsin? Şüphe yok, terakki adımları, dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmalı ve gelişmedik alanda birlikte kesin bir tavır almak gereklidir. Böyle olursa devrim başarılı olur. ⁶⁶

İlan edilen Cumhuriyet ve Atatürk’ün devrimleriyle birlikte, kadınların toplumdaki statüsü bir değişime uğramaya başlamıştı. Burada oluşturulmaya çalışan bir Cumhuriyet kadını imajı vardı. Bu kadının, toplumsal hayatta erkekle yan yana yürümesi için eğitim düzeyinin, kıyafetinin ve bazı sınırlarının değişmesi gerekiyordu.

Atatürk 1925 tarihli Kastamonu konuşmasına şu sözlerle devam etmekteydi:

Bazı yerlerde görüyorum ki kadınlar, yüzünü gözünü gizliyor ve yanından geçen erkeklerle karşı ya arkasını çeviriyor veya yere oturarak kapanıyor. Bu tavrın anlamı nedir? Efendiler medeni bir milletin anası, millet kızı bu garip şekle son vermelidir... Şüphe yok ki ilerleme adımları, iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmalı ve ilerleme yeniliklerle birlikte, merhaleler aşmak lazımdır. Böyle olursa, inkılap başarılı olur. Herhalde daha cesur olmak lüzumu açıktır. ⁶⁷

Sözü edilen yenileşme hareketinin en önemli ayaklarından biri, eğitimidir. Gelecek neslin yetiştiricisi olarak görülen kadın, cahil bırakılmamalıdır. Mustafa Kemal, eğitimin din üzerinden değil laiklik üzerinden ilerlemesi gerektiğine kanaat getirmiş ve bunun neticesinde Tevhid – i Tedrisat Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla, din ve eğitim birbirinden ayrılmış, kadın ve erkeğin eşit şartlarda eğitim alması amaçlanmıştır. 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen kanunla çağdaş eğitim sistemine geçilmiştir.

Kadının toplumsal statüsünün geliştirilmesi noktasında hukuki alanda yapılan değişiklikler de oldukça önemli bir yere sahiptir. Atatürk’e göre, kanunlar her vatandaş kapsamlı ve herkes için eşit olmalıdır. Bu yüzden, Osmanlı Devleti döneminde kadından sakınılan miras, boşanma, tek eşlilik gibi haklar Cumhuriyet kadınına verilmiştir. 1926’da İsviçre Medeni Kanunu esas alınarak hazırlanan Türk Medeni Kanunu ile, aile içerisinde kadın ve erkek eşitliği sağlanmıştır. Erkeklerin dört kadınla evlenmesi yasaklanarak tek eşlilik şartı getirilmiş ve kadınlara mahkemelerde tanıklık yapma, miras hakkı, boşanma hakkı gibi

⁶⁶ “Atatürk ve Kadın,” Cumhuriyetin Öncü Kadınları, erişim 19 Temmuz, 2024 <https://cumhuriyetinoncukadinalari.com/ataturk-kadin.php>

⁶⁷ Vahap Sağ, “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk,” *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 2, 1 (2001): 21. <https://arastirmax.com/tr/system/files/dergiler/10693/makaleler/2/1/arastirmax-tarihsel-surec-icerisinde-turk-kadini-ataturk.pdf>

haklar tanınmasının yanı sıra, kadının çocuğunun velayetini alabileceği düzenlemeler yapılmıştır.

Bazı temel haklarını elde etme sevincini yaşayan kadınlar, siyasi alanda kendilerini temsil edebilmek için seçme ve seçilme hakkını talep etmişlerdir. On sekiz yaşını doldurmuş her Türk erkek seçme ve seçilme hakkına sahipken, Türk kadınlarının bu haktan mahrum bırakılması eleştirilere tabi tutulmuştur. Seçme ve seçilme hakları için ayaklanan kadınlar, Nezihe Muhiddin önderliğinde Kadınlar Halk Fırkası'nı kurarak siyasi alana girmeyi denemiştir. Kadınlar Halk Fırkası, kadınların ilk siyasi girişimlerinden biridir. Kadın hakları ideolojisiyle yola çıkan Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluş dilekçesi ret yanıtı alınca, Türk Kadınlar Birliği adı altında bir derneğe dönüştürülmüştür. Bu derneğin misyonu, kadınların çağdaş bir konuma getirilmesini sağlamaktır. Bu amaçla yola çıkan Türk Kadınlar Birliği; kurslar düzenlemiş, eğitimler vermiş, konferanslar toplamış ve *Kadın Yolu* adını taşıyan bir dergi çıkartmıştır. Nezihe Muhiddin, ret cevabı almalarının seçim haklarından vazgeçmeleri anlamına gelmediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Biz, seçim haklarımızı elde etmeye dayalı idealimizden vazgeçmiş değiliz. Zira bundan vazgeçersek derneğimizin hiçbir kuruluş nedeni kalmaz. Davamızın zaferi için ölünceye kadar çalışacağız. Bizim yaşamımız buna yetmezse hiç olmazsa bizden sonra gelenler için ortalığı temizlemiş oluruz.⁶⁸

Bu idealle yola çıkan dernek, kadınların seçme ve seçilme haklarını elde etmelerinin ardından amacına ulaştığını söyleyerek kendini feshetmiştir.⁶⁹

⁶⁸ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2021), 130.

⁶⁹ Derneğin seçme ve seçilme hakkını elde ettikten sonra kendini feshetmesinin sebebi, kadınların her türlü hakkı elde etmiş olduğunu düşünmeleri şeklinde açıklanmıştır. Türk Kadınlar Birliği, "Haklar noktasında kadın ve erkek eşit konuma gelmiştir." diyerek varlık nedenlerinin ortadan kalktığını açıklamıştır. Türk Kadınlar Birliği'nin kapatılmasında dönemin baskıcı etkisini göz ardı etmemek gerekir. Siyasal haklarını savunma amacıyla yola çıkan ve parti kurma girişimleri reddedilen kadınlar, seçme ve seçilme mücadelesini kazandıktan sonra alabilecekleri hakların bu kadarla sınırlı olduğuna inandırıldıkları için derneği feshetmeyi uygun bulmuşlardır.

Kadınlar Halk Fırkası'nın üyeleri.⁷⁰

Kadınların mücadelesinin sonucunda, 1930 yılında kadınlara belediye seçimlerinde oy verme ve aday olma hakkı tanınmıştır. Bu hakla birlikte ilk kez bir Türk kadını belediye başkan yardımcısı olmuştur. Zehra Budunç 1934 – 1940 yılları arasında Bursa'da belediye başkan yardımcılığı yapmıştır.

Zehra Budunç, Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı yardımcısı.⁷¹

⁷⁰<https://ichef.bbci.co.uk/ace/ws/728/cpsprodpb/90f1/live/65730b40-52e9-11ee-8727-eb8cae6738af.jpg> erişim 24 Mayıs, 2024.

⁷¹https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/93/Portrait_of_Zehra_Budun%C3%A7.jpg erişim 24 Mayıs, 2024.

1933 yılında ise Köy Kanunu'nun⁷² 20. maddesinde yapılan değişiklikle kadınlara köye muhtar olma ve ihtiyar heyetlerine katılma hakkı verilmiştir. Yapılan bu değişiklik ile birlikte ilk Türk kadın muhtar Gül Esin Übbül olmuştur.

12 Kasım 1933 tarihli muhtarlık seçimleriyle de resmi olarak Türkiye'de ilk kadın muhtar Aydın'dan seçilmiştir. Karpuzlu Nahiye merkezi olan Demircidere Köyünde seçimler 6 Kasım 1933 günü yapılmış ve köyde seçme ve seçilme hakkına sahip olan bütün kadın ve erkeklerin katılımıyla köy derneği cumhuriyet meydanında toplanan 500'e yakın kişi oylarını kullanmışlardır. Muhtarlık seçimlerine sekiz kişi katılmıştır. Sekiz kişi içerisinde tek kadın aday Gül Hanım idi.⁷³

Gül Esin Übbül, Türkiye'nin ilk kadın muhtarı.⁷⁴

5 Aralık 1934 tarihinde, tüm Türk kadınlarını ilgilendiren bir gelişme olmuş ve anayasanın bazı maddelerinde değişikliğe gidilerek Türk kadınına milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. 317 kişilik mecliste yapılan oylamada, 258 kişi onay vermiş ve kadınların ilk kez oy kullandığı ve aday olduğu milletvekili seçimlerinde, 17 kadın meclise girmiştir.

⁷²“Köy Kanunu,” T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, erişim 29 Nisan, 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=442&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3>.

⁷³ Günver Güneş, “Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye'nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım),” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 9, 20 (2010): 176. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/233405>

⁷⁴https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/e/eb/Muhtar_se%C3%A7ildi%C4%9Fi_tarihlerde_G%C3%BCl_Esin_Han%C4%B1m_mahalli_k%C4%B1yafetleriyle_%C3%87ine_1933..bmp/200px-Muhtar_se%C3%A7ildi%C4%9Fi_tarihlerde_G%C3%BCl_Esin_Han%C4%B1m_mahalli_k%C4%B1yafetleriyle_%C3%87ine_1933..bmp.png erişim 24 Mayıs, 2024.

Bu kadınlar; Mebrure Gönenç (Afyonkarahisar), Sabiha Gökçül Erbay (Balıkesir), Şekibe İnel (Bursa), Huriye Öniz Baha (Diyarbakır), Fatma Memik (Edirne), Nakiye Elgün (Erzurum), Fakihe Öymen (İstanbul), Hatı Çırpan (Ankara), Ferruh Güpgüp (Kayseri), Bahire Bediş Morova (Konya), Mihri Pektaş (Malatya), Meliha Ulaş (Samsun), Fatma Esmâ Nayman (Seyhan), Sabiha Görkey (Sivas), Seniha Hızal (Trabzon), Benal Nevzat Arıman (İzmir) ve Türkan Örs Baştuğ (Antalya)'dur. 1936 yılında Çankırı'da yapılan ara seçimle, Hatice Özgener milletvekili seçilmiş ve meclisteki kadın sayısı 18'e yükselmiştir.

Meclise giren ilk Türk kadın milletvekilleri.⁷⁵

Gerçekleştirilen reformlar aracılığıyla, kadın yalnızca ev alanında tanımlanmanın dışına çıkmıştır. Kadının kamusal alanda varlık gösterebilmesinde eğitim ve seçme hakkı önemli bir yer tutar. Toplumsal hayat üzerinde cereyan eden bu değişiklikler, kıyafetler üzerinden de kendini göstermeye başlamıştır. Osmanlı'nın hep geri planda tuttuğu ve örtünmek zorunda bıraktığı kadınlar, Cumhuriyet ile birlikte modaya ayak uydurmaya başlamıştır.

⁷⁵https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/43/First_female_MPs_of_the_Turkish_Parliament_%281935%29.jpg erişim 24 Mayıs, 2024.

Erken Cumhuriyet dönemi kadın kıyafetleri.⁷⁶

Osmanlı toplumunda giyim konusunda kadının tesettürü, onu toplumdan soyutlayan en önemli unsurlardan bir tanesiydi. Kadınların evden dışarı çıkmak için vücutlarını ve yüzlerini gizleyen feraceler giymeleri ve yaşımaklar takmaları zorunluluktaki. Kadınların ne giyeceği bizzat devletin denetimi altındaydı. Osmanlı Devleti döneminde kadınların ev giysisi ne kadar şatafatlıysa dışarıda giymiş oldukları feracelerde o derece gösterişsizdi. Ev içi giysi zenginliği gösterir, ev dışı giysi ise erkeğin hatta devletin namusunu korumak olarak görülürdü. Bu yüzden, bu konu hakkında fermanlar çıkartılır ve kadınların onlara söylenenin dışına çıkmaması beklenirdi.⁷⁷

Cumhuriyet'in ilanının ilk dönemlerinde, kadın kıyafetleri Batı etkisinde değişmeye başlamış; Türk kadınları, çağdaş ülkeleri temel alarak kendi kıyafetleri üzerinde değişime gitmişlerdir. Uzun ve bol etekler, korseler, peçeler ve feraceler bir kenara bırakılmış; kadınlar daha rahat bir giyim tarzına yönelmiştir. Dış görünüşlerini değiştirmeye başlayan kadınlar, saçlarını kısaltmış ve şapkalar takmaya başlamıştır. Yeni kıyafetlerde eteklerin boyu kısaltılmış; Türk kadınları manto, ceket, tayyör, bluz, etek gibi kıyafetleri tercih etmiştir.

Kadınların ev dışında tanımlanmaya başlayıp toplumsal kimliklerini kazanmalarıyla cinsel kimliklerinden arınmaları paralel bir şekilde gerçekleşmiştir. Yeni Türkiye düzeninde, kadının kamusal alana girişinin kolaylaştırılması için, kadınların ne kadar iffetli ve ulaşılmaz olduklarını kanıtlamaları gerekir. Kentsel mekânda, kamusal alanda kadının özgürlüğünün bedeli dişiliğinin bastırılmasıdır.⁷⁸

⁷⁶ https://www.gazetekadikoy.com.tr/images/upload/Alamod_YaYam_5.jpg erişim 24 Mayıs, 2024.

⁷⁷ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 244 – 250.

⁷⁸ Nilüfer Göle, *Modern Mahrem* (İstanbul: Metis Yayınları, 2019), 112.

2.1.2. 1950 – 1990 Arasında Kamusal Alan

Bu dönemde, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte gerçekleştiren reformlar ivme kazanmış ve temel haklarını elde eden kadınların sesleri daha gür çıkmaya başlamıştır. Kadının artık yalnızca devlet için çocuk doğuran kategorisinden çıkartılıp o çocukları eğiten ve yetiştiren bir birey olarak görülmesi önemli bir adımdır. Erken Cumhuriyet döneminde elde edilen haklar, kadınların statüsünde değişiklik sağlamış olsa bile henüz yeterli seviyeye ulaşmış değildir.

Bu dönem içerisinde kadınlar iş hayatında erkeklerin kendilerine bulduğu kadar yer bulamamıştır. Bunun sebebi hem kadını evde bekleyen sorumluluklar – annelik, temizlik, yemek vs. gibi ev işleri – hem de iş hayatında kadın ve erkek arasındaki ücret farkıdır. Kadınlar, omuzlarına yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinden sıyrılıp kendilerini tamamen iş hayatına verememişlerdir. Kendilerini tamamen iş hayatına veremeyen kadınlar, uzmanlık ve fiziki güç gerektiren mesleklerden uzak tutulmuş ve erkeklere oranla daha düşük ücretle çalışmaları beklenmiştir. Eşit iş eşit ücret politikası uygulanmadığı için, kadın ve erkek arasındaki ücret farkı neredeyse yarı yarıyadır. Tüm bu şartlar altında kadınların evde kalmayı tercih etmesi olağandır.⁷⁹

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren köyden kente göçler ve özel sektörün büyümesi görülmektedir. Bu durumun getirilerinin biri ev kadını kategorisinin giderek artmasıdır. İç göç, tarım işçiliğinde ücretsiz çalışan kadınlar kırdan kente geldiğinde formel işgücü piyasasının dışında kaldığı için ev kadını olmak durumunda kalmıştır. 1950’den önce kadının işgücüne katılımı %80 iken 1980’de bu oran %43’e düşmüştür. Aradaki bu fark ev kadınlığı kategorisidir.⁸⁰

Kadınlar her ne kadar iş hayatında arzu ettikleri kadar yer bulamamışlar da mücadele etmekten vazgeçmiş değillerdir. Bu dönem kadın hareketini oluşturan önemli öğelerden biri, kadın dernekleridir. Kadın Haklarını Koruma Derneği, Türkiye Milli Kadınlar Konseyi, Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu gibi pek çok dernek kurulmuştur. Bu derneklerin en bilineni, Türk Kadınlar Birliği’dir. Türk Kadınlar Birliği, 1949 yılında Mevhibe İnönü önderliğinde yeniden kurulur. Derneğin ilk kuruluşunda talep edilen siyasi haklar ikinci kuruluşunda yer almaz. Tekrar kurulan Türk Kadınlar Birliği’nin amacı, bu kez siyasete dayanmaktan ziyade

⁷⁹ Abdullah Aydın ve Murat Yıldız, “1950 – 1960 Döneminde Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme,” *Yasama Dergisi*, 33 (2016): 56. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1115312>

⁸⁰ Ayten Alkan ve Serpil Çakır, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Modern Türkiye’ye Cinsiyet Rejimi: Süreklilik ve Kırılmalar,” *Günümüzde Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim* içinde, ed. Faruk Alpkaya ve Bülent Duru (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2017), 241 – 242.

kadın inkılabında gerileme olmasını önlemek ve kadınların kendilerine dayanarak eşit haklarını korumalarını sağlamaktır.

Bu dönemde, kadınlar kendilerine verilen seçme ve seçilme hakkını kullanıp üst mevkilere gelmek için çaba göstermekten geri durmamışlardır. 1950 yılında Müfide İlhan (Mersin’de) seçilen ilk Türk kadın Belediye Başkanı, 1971 yılında ise Türkân Akyol ilk kadın bakan (sağlık bakanı) olmuştur.

Müfide İlhan⁸¹

Türkân Akyol⁸²

Bu dönemde kadınlar her alanda varlık göstermeye başlamış ve haklarını savunmak için çeşitli organizasyonlar düzenlemişlerdir. 1950’lerde Uluslararası Hukukçular Federasyonu her iki yılda bir konferans düzenlemeye başlamıştır. Bu konferanslardan 5 Temmuz 1952 tarihli olanı, Türkiye’nin ilk kadın avukatı olan Süreyya Ağaoğlu’nun girişimleri ile gerçekleştirilmiştir. Bu konferansların amacı, kadınların önlerini açacak hakları onlara kazandırmaktır.⁸³

1953 yılında Kadın Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu kurulmuştur. Kurumun amacı, kadının sosyal durumunu denetlemek ve mevcut olan haklarını daha etkin kullanmasını sağlamaktır. Bu derneğin kurucu isimleri Afet İnan, Hamide Topçuoğlu, Vedide Pars ve Nimet Özgüç’tür.

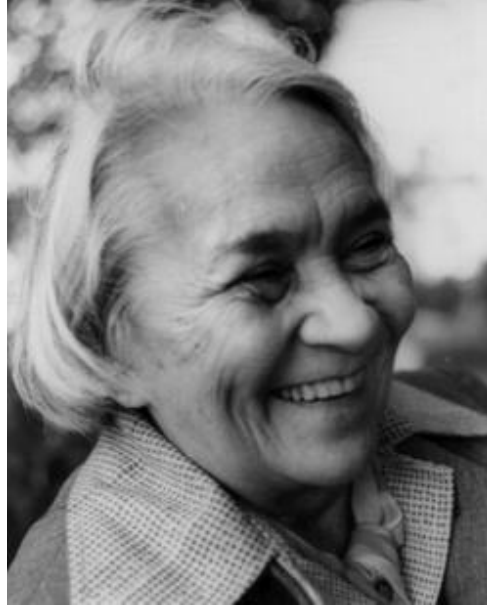
⁸¹<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/wp-content/uploads/2023/10/Fatma-Mufide-Ilhan-1-220x300.jpg> erişim 24 Mayıs, 2024.

⁸²<https://www.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/6/2018/09/turkan1-1.jpg> erişim 24 Mayıs, 2024.

⁸³Aydın ve Yıldız, “1950 – 1960 Döneminde Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme”, 56.

1954 yılına gelindiğinde Mediha Gezgin, Kadın Haklarını Koruma Derneği'ni kurmuştur. Mediha Gezgin önderliğinde kurulan bu dernek, bir Kadın Partisi kurmayı arzulamış ve bunun için girişimde bulunmuştur. Mediha Gezgin, kadınların siyasi haklarını elde etmek için çabalamalarına öncülük etmek istediği ve bunu yapmanın yolunun bir Kadın Partisi kurmaktan geçtiğine inandığı için partinin kurulmasına yönelik adımların atılmasını sağlamıştır.⁸⁴

1957 yılında bir parti kurma konusunda toplantı yapan kadınlar, 1962 seçimine katılacak bir parti kurmayı arzuluyordu fakat bu arzuları bekledikleri desteği görmedi. Tüm olumsuzluklara rağmen 1960 yılında parti tüzüğü hazırlandı ve parti kuruldu fakat kurulduğu söylendikten sonra başka bir bilgi verilmedi. Parti etkin değildi. 1970 yılında Behice Boran Türkiye İşçi Partisi genel başkanlığına seçildi ve Türkiye'nin ilk kadın parti başkanı oldu.

Behice Boran, Türkiye'nin ilk kadın parti başkanı.⁸⁵

1972 yılına gelindiğinde ise Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi 16 kişi tarafından kuruldu. Melike Bayburt, partinin genel başkanlığıydı. Ülkedeki ilk yasal kadın partisi olan Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi, meclisteki erkek egemenliğini azaltarak kadın haklarını savunma misyonuyla yola çıkmıştı. 1972 yılında kurulan bu parti, 12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte kapatıldı.

⁸⁴Özlem Dilber, "1950'lerde Kadın Hareketi ve Siyasi Parti Kurma Girişimi," Koç Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, erişim 24 Mayıs, 2024. <https://kockam.ku.edu.tr/1950lerde-kadin-hareketi-siyasi-parti-kurma-girisimi/>

⁸⁵ <https://www.tustav.org/wp-content/uploads/2017/07/behice-boran.jpg> erişim 24 Mayıs, 2024.

1975 yılında İlerici Kadınlar Derneği kuruldu. Kadınlara tanınan hak ve özgürlüklerin yalnızca teorik olarak kalmaması amacıyla yola çıkan dernek, 1980 yılında kapatılana kadar 15 bine yakın üyeye ulaştı.

1980’lerde Türkiye’de kadın hakları konusunda çalışmalar hız kazanmıştır. 1980’li yıllarda birçok dernek ve kuruluşun yanı sıra, yayın organlarıyla da kadınların haklarının korunması ve bilinçlerinin yükseltilmesi amaçlanmaktaydı. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra Türkiye’de yaşanan gelişme, diğer ülkelerdekinden farklı düzeyde seyretmiştir. Bu dönemde, Türkiye’de yapılan radikal çıkışlar söz konusudur. Bu çıkışları gerçekleştirenler ülkenin eğitim görmüş, meslek sahibi kentli kadınlarıdır. Sayıları az olmasına rağmen nitel bir etki yaratan kadınlarla birlikte ataerkil yapıya meydan okunmuş ve bağımsız bir kadın hareketinin doğmasına vesile olunmuştur.⁸⁶

“1980’lere damga vuran eğilim duygusal, psikolojik, ideolojik, etnik, ulusal, dinsel çerçeveler eşliğinde hegemonik tarzda doğallaştırılan toplumsal cinsiyete karşı çıkmak ve kadınlığı yeniden tanımlamaktır.”⁸⁷ Yeniden tanımlanan kadınlığın üstüne giydirilen tüm ceketlerden arındırılması zaman alacaktır fakat yine de kadınların kendi hayatları, kendi bedenleri ile ilgili kararları kendilerinin verebilmesi noktasında atılan adımlar söz konusudur. Örneğin, 1983 yılında nüfus planlaması konusunda yapılan değişikliklerle onuncu haftaya kadar olan gebeliklerde kadınlara kürtaj hakkı tanınmıştır.

1985 yılında Türkiye, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ni (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women) imzalayarak kadına karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasının devletın yükümlülüğü altında olduğu göstermiştir. 1987 yılında ise Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği kurulmuştur. Derneğin amacı, cinsiyete dayalı olan ayrımcılıkla mücadele edebilmektir.

Aynı yıl içerisinde Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu oluşturulmuştur. Aynı zamanda Türk siyasetçi ve akademisyen olan İmren Aykut, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olan ilk kadın bakan olmuştur.

⁸⁶ Alkan ve Çakır, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Modern Türkiye’ye Cinsiyet Rejimi: Süreklilik ve Kırılmalar”, 245.

⁸⁷ Betül Karagöz, “Türkiye’de 1980 Sonrası Kadın Hareketinin Siyasal Temelleri ve İkinci Dalga Uğrağı,” *Memleket Siyaset Yönetim* 3, 7 (2008): 174. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2964666>

İmren Aykut, TBMM üyesi ilk kadın bakan.⁸⁸

1987 yılındaki en önemli toplumsal olaylardan biri “Dayağa Hayır” yürüyüşüydü. Bu dönemde kadınlar “özel olan politiktir” söylemiyle birlikte ev içi alanda gerçekleştirilen şiddete karşı ayaklandılar.

Özel olan politiktir ifadesi aynı zamanda, tarihsel olarak kadınlar ve kadınlıkla özdeşleştirilen ev içi yaşamdaki ezme-ezilme ilişkilerinin de ancak politik meseleler olarak tanımlandıklarında çözülebileceklerine işaret eder. Buradan hareketle kamusal/özel ayrımı sorunsallaştırılır ve kamusal olanın erkeklerin, özel ve ailevi olanın kadınların alanı olarak tanımlanmasına da itiraz edilir. Bu itiraz hem kadınların kamusal alanda karar alma süreçlerine katılımının önündeki yapısal engelleri vurgular, hem de özel alanda ve aile içinde ortaya çıkan baskı ve ezilme ilişkilerinin nasıl gizlendiğini hatırlatır.⁸⁹

“Özel olan politiktir” söylemiyle hareket eden kadınlar, kadının ezilmesinin politik alanla ilişki içerisinde olduğunu göstermeyi amaçlamıştır. Burada kadınların yaşadıkları sorunları ve bu sorunların arkasında yatmakta olan politik işleyişi ortaya koymak hedeflenmiştir.

Örneğin şiddet, göz ardı edilip ücretlendirilmeyen emek gibi faktörler özel alana ait görülmektedir fakat “özel olan politiktir” ifadesi mahrem kabul edilen özel alandaki problemlerin kamusala açılarak çözülmesi gerektiğini savunur. 1980’li yıllarda mahreme ait görülen kadına şiddet sorununa dikkat çekmek için pek çok yürüyüş gerçekleşmiştir. Çankırı’da hâkim olan Mustafa Durmuş’un, şiddet gördüğü gerekçesiyle boşanmak isteyen bir kadının talebini; çocukları olduğu, kocası geçimsiz bile olsa hâlâ bir cinsel ilişkide bulunduğu ve ara sıra edilen kavgaları evliliğin tuzu biberi olarak görmesi sebebiyle

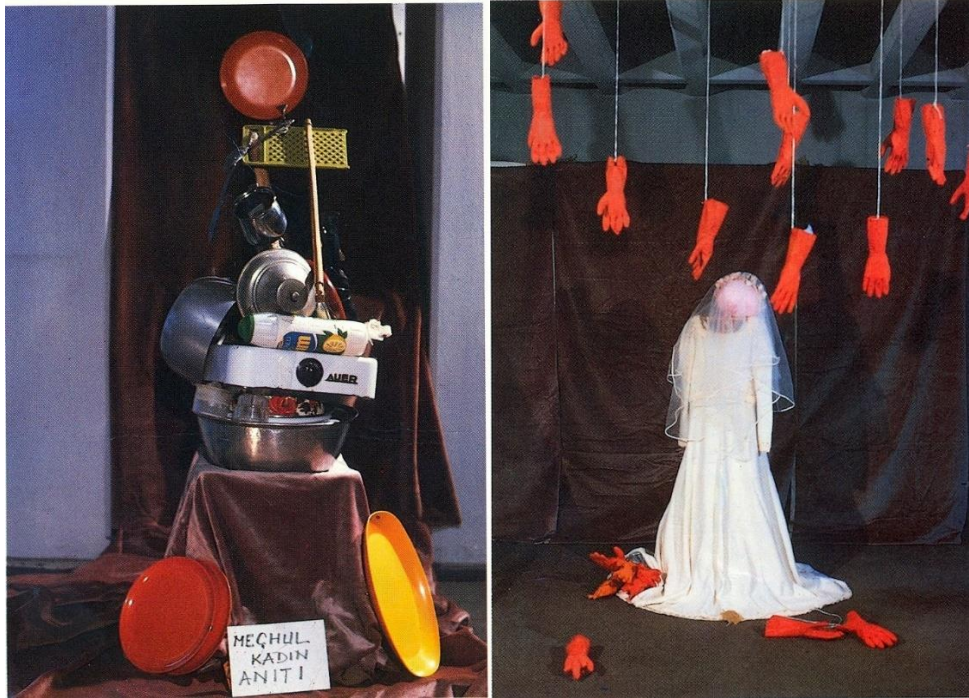
⁸⁸ <https://image.hurimg.com/i/hurriyet/75/770x0/6248cf104e3fe12650262570.jpg> erişim 24 Mayıs, 2024.

⁸⁹ Merve Diltemiz Mol, “Özel Olan Politiktir,” Feminist Bellek, erişim 15 Nisan, 2024, <https://feministbellek.org/ozel-olan-politiktir/>

reddetmesi ve sarf ettiği “kadının sırtını sopasız karnını sıpasız bırakmamak gerek” sözleri kadınların ayaklanmalarını sağladı.⁹⁰

1987 yılında “Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü” gerçekleştirildi. Bu yürüyüş, 12 Eylül 1980 darbesinden sonra gerçekleştirilen ilk izinli yürüyüşü. Kadıköy iskelesinde başlayan yürüyüşün ardından Yoğurtçu Parkı’nda miting yapan kadınlar “Dayağa Karşı Dayanışmaya”, “Dayağa Ceza”, “Dayağın Çıktığı Cenneti İstemiyoruz”, “Kadınlar Vardır”, “Yeter Söz Kadınların”, “Haklı Dayak Yoktur”, “Dayak Aileden Çıkmadır”, “Utanma Şikayet Et” gibi sloganlar atarak dayağı meşrulaştırma çabalarına karşı çıktılar ve uzun yıllar sonra düzenlenen en geniş katılımlı protestoyu gerçekleştirdiler. 1980’li yıllarda kampanyalar destek gördükçe kadınlar daha fazla eylem ve kampanya ortaya koymaya başladı.

Ev içinde görünmeyen emeklerine dikkat çekmek isteyen kadınlar, 1988 yılında Geçici Modern Kadın Müzesi’ni açtı. Bu müzede, önemsiz gibi görülen ev işlerini, mahrem sayılan kadınlık hallerini ve görünmeyen emeklerini görünür kılmayı hedeflemişlerdi.⁹¹

Gececi Modern Kadın Müzesinden Eserler.⁹²

⁹⁰ Filiz Karakuş, “3 Nisan 1987: Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası’nın İlk Eylemi,” Çatlak Zemin, erişim 18 Temmuz, 2024. <https://catlakzemin.com/4-nisan-1987-cinsiyetci-kararda-kadinlar-taraf-olarak-davaci/>

⁹¹ Filiz Karakuş, “12 Mart 1988: Geçici Modern Kadın Müzesi,” Çatlak Zemin, erişim 18 Temmuz, 2024, <https://catlakzemin.com/12-mart-1988-gecici-modern-kadin-muzesi/>

⁹² <https://catlakzemin.com/wp-content/uploads/2021/02/0101.jpg> erişim 16 Nisan, 2024.

<https://catlakzemin.com/wp-content/uploads/2021/02/cvodbkbwiaevw-e.jpg> erişim 24 Mayıs, 2024.

Bununla sınırlı kalmayan kadınlar 1988 yılında Kaktüs dergisini çıkartmış ve 1989 yılında Ankara’da “Kadın Dayanışma Derneği”ni kurmuştur. Aynı tarihlerde Ankara’da Perşembe grubunun yayınladığı Kadınların Kurtuluş Bildirgesi⁹³ ile “Cinsel Tacize Hayır” kampanyası başlatılmıştır.

Biz kadınlar toplumda var olduğumuz her alanda, sokakta, işyerinde, evde sürekli olarak cinsel tacize uğruyoruz.

Otobüste, vapurda, trende, sinemada elle, gözle, sözle bize sarkıntılık ediliyor.

İşyerinde, patronun, birlikte çalıştığımız erkeklerin bizi boydan boya süzmesine, ellemesine, imalı sözler söylemesine razı olmak sanki işimizin bir parçası.

Evde, kocamız istediği için sevişmek, hatta bazen en yakın erkek akrabalarımızın örtülü ya da açık sarkıntılık ve saldırıları karşısında suskun kalmak sanki bizim kadınlık görevimiz.

Bugüne kadar bütün bunların utancı hep bize yüklendi, istediğimiz gibi giyindiğimizde, sokakta sadece gezinmek için yürüdüğümüzde, otobüste, trende, vapurda yüksek sesle konuşup, güldüğümüzde suçluluk duymamız beklendi. Bedenimizi bir yük gibi taşımamız beklendi.

Artık susmayalım...

Hep birlikte bu utancı taşımaya “hayır” diyelim.

Asıl suçlunun ve utanması gerekenin sarkıntılığı yapan erkekler olduğunu ilan edelim.

Haydi, kadınlar, yerimizden kalkalım, evimizden sokaklara çıkalım. Sokaklar bizim de olsun.

Bize yapılanları biz hak etmiyoruz.

Her yerde olduğu gibi sokaklarda da erkekler egemen:

Bize bütün bunları cahil, sapık, kültürsüz, serseri oldukları için değil, kendilerini kadın bedeni üzerinde hak sahibi gördükleri için yapıyorlar.

Onların bu egemenliğini sarsalım, bedenimize sahip çıkalım. Sarkıntılığın utancı bize ait değil.

Örtbas etme, teşhir et...

Sarkıntılık elle, gözle, sözle tecavüzdür... Cinselliğimiz küfürlerinize malzeme olamaz.

Bedenimiz Bizimdir Cinsel Tacize Hayır Kampanyası’na katıl...⁹⁴

Cinsel tacize karşı duran kadınlar, sembol olarak iğneyi seçmişlerdi. Feminist hareketin mor rengi ile birleştirip “Mor İğne” kampanyasını başlatan kadınlar Kadıköy – Karaköy arasındaki vapurlarda iğne satmaya başladı. Mor İğne’yi ilk satan Filiz Karakuş verdiği bir röportajda şunları söylemiştir:

Kadınlar, sokakta, lokantada, vapurda, otobüste, işyerinizde, tanıdığınız, tanımadığınız, hoşlandığınız, hoşlanmadığınız birtakım erkekler tarafından ellenmekten, omuzlanmaktan, çimdiklenmekten, dokunulmaktan bıktınız mı? Baygın ya da saldırgan bakışlarla süzülme, sözle taciz edilmek, istemediğiniz şeylere zorlanmak canınıza tak mı etti? Bıyık burup size yavaşanlara tepkinizi göstermek için hiç uygun bir araç aramadınız mı? Artık vapurdan inerken ya da binerken itilip kakılmaya dur demek istiyor musunuz? İşte sarkıntılığa karşı süper bir koruyucu: karşınızda göz süzen, peşinizden gelen, bizi aşağılayan laflar geveleyen, bıyık burarak yalanan, bacaklarınızı süzen, elleyen, koklayan, bakan, saldıran tüm erkeklere karşı küçücük taşınması kolay ama etkili bir silah. Şimdi size harika bir ürün tanıtmak istiyorum. Elimde gördüğünüz mor iğne paslanmaz çelikten, nikel krom alaşımlı olup, 7 cm uzunluğundadır. Üzerinde

⁹³ Ek 1.

⁹⁴ *Sosyalist Feminist Kaktüs Dergisi*, 9 (1989): 19 – 20.

bulunan mor kurdele tüm giysilerinizde kullanabileceğiniz bir aksesuar görünümündedir. Bu şık aksesuarın aynı zamanda size sarkıntılık edenlere karşı savunmanızda bir araç olduğunu şimdi size göstereceğiz. Hareket şu: Hiç acımadan batırın, korkmanıza gerek yok tetanos yapmaz. Bu iğne mor iğne kampanyasının bir ürünüdür. Kampanya grubumuz kadınlarından meydana gelmiş olup elle, sözle, gözle yapılan sarkıntılığa karşı etkin ve kalıcı önlemler geliştirmeyi amaçlamaktadır.⁹⁵

Filiz Karakuş'un söylediklerinde açıkça görüldüğü gibi, kampanya kadınların kendilerini nasıl koruyacaklarını göstermeyi ve bu yolda sessiz kalmamaları için onları yüreklendirmeyi hedeflemiştir.

2.1.3. 1990 ve Sonrasında Kamusal Alan

Kadın hareketinde 1990'lı yıllar, kurumsallaşmanın gerçekleştiği dönemdir. Bu dönemde de kadınlar hâlâ istediklerini tam olarak alabilmiş durumda değildir. "Türkiye'de kadınlar hâlâ başlıca karar alma mekanizmalarında yeterince söz sahibi değiller. Kaynak paylaşımı ve dağılımı hâlâ cinsiyetçi özelliğini korumaya devam ediyor."⁹⁶

1990 sonrasındaki belirgin özellikler; yaygınlaşma, kurumsallaşma ve yasal düzenlemelerde kadınlar lehine sağlanan değişikliklerdir. Kadın hareketi, üç büyük kentin dışına çıkıp yaygınlaşmıştır. Farklı kadın grupları; feminist, laik, dindar, Kürt, sosyalist, lezbiyen kadınlar da dâhil olmak üzere, ciddi bir siyasî aktivizm yaratmıştır. Kadın hakları, sivil haklar, demokrasi, yurttaşlık, katılım, temsil, adalet, özgürlük, eşitlik gibi kavramlar kamuoyunda olabildiğince tartışılmış, devletin dini, ırkı ve cinsiyeti yeniden sorgulanmıştır. Ailede, işyerinde ve sokakta cinsel taciz, tecavüz, encest, namus cinayeti gibi 80'lerde odaklanılmaya başlanan meseleler kadın hareketinin gündeminde daha etkin bir biçimde yer almıştır ve bu eksenlerdeki kampanyalar daha fazla ön plana çıkmıştır.⁹⁷

Bu dönem içerisinde kadınlar kendilerine ait dernekler, platformlar ve sığınma evleri açmak için harekete geçmiş; bu hareketin sonucunda kurumsallaşma yoluna gidilmiştir. Bunun için 1991 yılında Ankara'da Altındağ Kadın Danışma Merkezi; 1992 yılında ise sığınma evleri kurulmuştur. Aynı şekilde 1995 yılında Mor Çatı, İstanbul'da bir kadın sığınma evi kurmuştur. Şiddetle mücadele noktasındaki en önemli adımlardan biri, 1998 yılında Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın girişimi ile gerçekleştirilen, Kadın Sığınakları Kurultayı'dır. Bu kurultayın amacı, kadına yönelik şiddete karşı mücadele alanındaki deneyimleri

⁹⁵ Handan Koç, "Mor İğne Kampanyası," Feminist Bellek, erişim 28 Eylül 2024, <https://feministbellek.org/mor-igne-kampanyasi/>

⁹⁶ Alkan ve Çakır, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Modern Türkiye'ye Cinsiyet Rejimi: Süreklilik ve Kırılmalar", 268.

⁹⁷ Alkan ve Çakır, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Modern Türkiye'ye Cinsiyet Rejimi: Süreklilik ve Kırılmalar", 252.

paylaşmak, ortak politikalar belirlemek ve örgütler ile kurumların arasındaki iletişim ağını kurmaktır.⁹⁸

1990'lı yıllar kadınların siyasette sivrilmek için çaba göstermeye devam ettikleri zamanlardır. Bunun getirisi olarak 1991 yılında Lale Aytaman ilk kadın Vali olarak Muğla'ya atanmış; 1993 yılında ise Tansu Çiller ilk kadın Başbakan olmuştur.

Lale Aytaman, ilk kadın Vali.⁹⁹

Tansu Çiller, ilk kadın Başbakan.¹⁰⁰

1990'lı yıllarda kadına yönelik şiddete karşı gerçekleştirilen kurumsallaşma hız kazanmıştır. Buna bir diğer örnek, Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu'dur.

1999 yılında kurulmuş olan TÜBAKKOM yasaların çıkarılmasında ve uygulanmasında kadın erkek eşitliğinin sağlanması, kadına yönelik şiddetin önlenmesi konularında çalışmalarını sürdürürken ülkemizde demokrasinin, laik hukuk düzeninin, yargı bağımsızlığının ve savunma hakkının korunmasını temel amaç olarak benimsemiştir.¹⁰¹

Feminist hareketin kurumsallaşma sürecine girmesiyle birlikte, üniversiteler ve kütüphaneler de bu durumun bir parçası haline gelmiştir. 1990 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi kurulmuş; Ankara Üniversitesi'nde ise Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi kurulmuş ve kadın

⁹⁸ “Kadın Sığınakları ve Da(ya)nışma Merkezleri Kurultayı,” Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 24 Mayıs, 2024, <https://morcati.org.tr/neler-yapiyoruz/kadin-siginaklari-ve-dayanisma-merkezleri-kurultayi/>

⁹⁹ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/51/Vali_Lale_Aytaman_1991_%28cropped%29.jpg erişim 24 Mayıs, 2024.

¹⁰⁰ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9f/Turkish_prime_minister_Tansu_%C3%87iller_in_Brussels.jpg erişim 24 Mayıs, 2024.

¹⁰¹ Hidaye Kahyaogulları, “TÜBAKKOM (Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu) Basın Açıklaması,” Türkiye Barolar Birliği, erişim 23 Nisan, 2024, <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/tubakkom-13426>

alışmaları alanında yüksek lisans dersleri aılımtır. 1991 yılında Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı kurulmuş; İstanbul’da Kadın Eserleri Kütüphanesi aılımtır. 1994 yılında ODTÜ’de Kadın alışmaları Anabilim Dalı, 1996 yılında ise Ankara niversitesi’nde Kadın alışmaları Anabilim Dalı kurulmuştur. Aynı yıl Ege niversitesi’nde Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi aılımtı ve 1999 yılına gelindiğinde Ege niversitesi’nde Kadın alışmaları Anabilim Dalı kurulmuştur.

1990’lı yıllardaki kurumsallaşma sürecinde, akademinin etkisi yadsınamaz bir boyuttur. Üniversitelerin bünyesinde kurulan Kadın Araştırma Merkezleri, Türkiye’de feminist hareketi diri tutan bir basamaktır. Bu alanlarda çalışan ve çeviriler yapan akademisyenlerle birlikte kadın araştırmaları yaygınlık kazanmaya başlamıştır. İlk kez İstanbul niversitesi bünyesinde kurulan Kadın Araştırma Merkezi, bugün Türkiye’de yüzden fazla niversitenin¹⁰² bünyesinde bulunmaktadır.

Kurumsallaşma yolunda, 1993 yılında kurulan Kadının İnsan Hakları Derneği, birçok kadının kendilerine yasal olarak tanınan haklardan habersiz olmalarının sonucunda bir bilinç yükseltme arzusu ile doğmuştur. Kadınlar haklarını bilmiyor, bilse bile hayata geçirme noktasında sıkıntı yaşıyorlardı. Toplumsal cinsiyet rolleri, gelenekler ve dini uygulamalar ile evriliydiler. Dernek; kadınların haklarının farkına varmasını, kamusal alanda ve karar alma mekanizmalarında kadınların da erkeklerle eşit katılıma sahip olmasını hedefliyordu. Bunun için çeşitli çalışmalar yapan dernek, 1997 yılından itibaren BM CEDAW (Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması) komitesine, Türkiye’de CEDAW’ın öngördüğü şekilde kadının insan haklarının gelişip gelişmediğine dair gölge raporlar sunmuştur.

1997 yılında kurumsallaşma yolunda bir diğer adım olarak KA-DER (Kadın Adayları Destekleme Derneği) kurulmuştur. Evrensel bir eşitlik mücadelesinin parçası olan KA-DER’in ana hedefi, siyasetin toplumsal yaşam üzerindeki tayin edici özelliğini gözeterek karar alma mekanizmalarında eşit temsili sağlamaktır. Siyasette kadın – erkek eşitliğini sağlamayı hedefleyen derneğin kadınların sesini duyurma amacı vardır.

KA-DER’in ardından Diyarbakır’da KA-MER (Kadın Merkezi) kurulmuştur. Cinsiyet eşitliğinin sağlandığı, evrensel insan haklarına, doğa dostu ekonomiye ulaşmış, şeffaf ve

¹⁰²Ek 2.

katılımcı bir toplum vizyonu ile yola çıkan KA-MER, güçlü kadınların sayısını çoğaltmayı arzulamaktadır. KA-MER, toplumsal cinsiyet tarafından biçimlendirilmiş olan kültür ve geleneklerin kadınlara ve çocuklara zarar veren uygulamalarını tespit etmeyi ve bunları değiştirmeyi merkeze almaktaydı. Kadına şiddet konusunda görüşmeler ve toplantılar gerçekleştiren KA-MER, bunun için bir “Acil Yardım Hattı” kurmuştu. Başvuran kadınları yargılamadan dinleyip destek olmayı amaçlayan bu hatta “Acil Destek Merkezleri” adını almıştır.¹⁰³

1996 yılında Uçan Süpürge Vakfı kurulmuştur. Uçan Süpürge’nin vizyonu, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı ve kadınların güçlü olduğu herkes açısından adil olan bir dünyayı meydana getirecek değişimler yaratmaktır. Uçan süpürge; yasal haklar, şiddet, temsil eşitsizliği vb. konularda farkındalık yaratmayı arzular. Uçan Süpürge kadınların örgütlenmesi noktasında ilklere imza atmıştır. 1997 yılında “Bölge Toplantıları”nı başlatan Uçan Süpürge, kadın örgütleri arasındaki iletişimi ve dayanışmayı güçlendirmiştir. Aynı zamanda *Uçan Haber* adını taşıyan bir dergi çıkartmış, yerel ve ulusal radyo programları yapmış, “*Kedi Dili ve Masalın Eksik Yüzü*” adındaki televizyon programlarına danışmanlık vermiştir.

Aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin her alanda olduğunu gören Uçan Süpürge, kültür sanat alanındaki kadınların emeğini görünür kılmak amacıyla, 1998 yılında Türkiye’de ilk defa Uluslararası Kadın Film Festivalini başlatmıştır. Uçan Süpürge Uluslararası Kadın Filmleri Festivali, günümüzde hâlâ varlığını devam ettirmektedir.¹⁰⁴

Bu dönemde de aile içi şiddet sıkça tartışılmakta, eleştirilmekte ve karşı çıkan kampanyalar düzenlenmektedir. 1998 yılında 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla birlikte aile içi şiddete maruz kalan kadınları korumak için alınan bazı tedbirler söz konusudur. Bu tedbirlere göre, şiddet uygulayanın evden uzaklaştırılması ve aynı çatı altında yaşayan diğer bireyleri rahatsız etmemesi gerekliydi.¹⁰⁵

Yasaya göre, kadının mahkemede şiddete uğrama ihtimalini kanıtlama yükümlülüğünün bulunmaması, mahkemenin şiddet uygulayan eşe “eve yaklaşmama” şeklinde tedbir cezası verebilmesi ve tedbire aykırı davranışta bulunulması halinde kusurlu eşin tutuklanacağını öngörmesi, hâkimin kadın ve çocukları sığınma evlerinden birine yerleştirme kararı verebilmesi, yeni bir bakış açısının ürünü olan önlemlerdir.

¹⁰³“Biz Kimiz?,” Kamer Vakfı, 24 Mayıs, 2024. https://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=270

¹⁰⁴ “Uçan Süpürge Uluslararası Kadın Filmleri Festivali,” Uçan Süpürge, erişim 3 Mayıs, 2024, <https://ucansupurge.org.tr/festival/ucan-supurge-film-festivali>

¹⁰⁵“Ailenin Korunmasına Dair Kanun,” T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistem, erişim 25 Nisan, 2024, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.5.4320.pdf>

Sulh hukuk mahkemesine yapılacak başvuruların harca tabi olmamasının nedeni olarak, “bu tür adli işlemlerin kadına mali külfet getirmemesi” gerekçesinin kullanılması da ayrıca önemlidir. Burada, toplumsal ve ekonomik olarak kadın ile erkek arasında farklı bir güç ilişkisi olduğu ve bu güç ilişkisinde “aşağı”da olan tarafın korunması gerektiği kabul edilmektedir.¹⁰⁶

4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun’un kapsamının darlığından dolayı kanun yürürlükten kaldırılmış ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun hazırlanarak 2012 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı; şiddete uğrayan veya uğrama tehlikesi olan kadınların, çocukların, aile bireylerinin korunması ve şiddeti önlemeye yönelik tedbirler alınmasıdır. 6284 sayılı kanunla birlikte, evli olsun ya da olmasın, kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere tüm mağdurların korunması amaçlanmıştır. Bu kanun, yalnızca şiddete uğrayanları değil, uğrama ihtimali bulunanları da korumaya almaktadır. Burada en temel hak olan yaşama hakkının korunması söz konusudur.¹⁰⁷

Kadına şiddet noktasında karşımıza çıkan önemli adımlardan biri, “İstanbul Sözleşmesi”dir. Resmi adı, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi olan bu sözleşme, 11 Mayıs 2011 tarihinde imzaya açılmış; Türkiye sözleşmeyi imzalamıştır. İstanbul Sözleşmesi, kadınlara yönelik her türlü şiddetin önlenmesi, şiddet uygulayanların yargılanması ve cezalandırılması hakkında hükümler içerir. Kadına yönelik şiddet, erkek ve kadın arasındaki eşitlikçi olmayan güç ilişkilerinin tarihsel bir tezahürüdür. Bu durum kadınlara yönelik baskının oluşmasında ve ilerlemelerine engel olmasında etkilidir. İstanbul Sözleşmesi, ev içi şiddet dâhil kadına yönelik her türlü şiddet için geçerlidir.¹⁰⁸

Feministler, Medeni Kanun’daki değişikliklerle Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ni ve gözlem süreçlerini etkili kullanarak bir dönüşüm gerçekleşmesine ön ayak olmuşlardır. 1999 yılında BM Genel Kurulu bu sözleşmeye ek olarak Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi İhtiyari Protokolünü

¹⁰⁶ Fatmagül Berktaş, Tarihî Cinsiyet (İstanbul: Metis Yayınları, 2010), 54 – 55.

¹⁰⁷“Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun,” T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, erişim 3 Mayıs, 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6284&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

¹⁰⁸ Türkiye, 2021 yılının Mart ayında Resmi Gazete’de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı kararıyla İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmiştir. Sözleşmeden çekilme nedeni olarak, sözleşmenin aile kurumunu zedeleyen bir anlayışa sahip olduğu dile getirilmiştir. Kadın örgütleri bu karara hızlıca itiraz etmiş, kararı sokaklarda protesto etmeye başlamış ve İstanbul Sözleşmesi’nin korunması gerektiği yönünde çağrılar yapmıştır. Sözleşmeden çekilme kararı ile birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddetle mücadele noktasında gerileme olması ihtimali önemli tartışmalara yol açmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, sözleşmeden çekilmenin kadına şiddetle mücadele noktasında bir gerileme yaratmayacağını; kadına şiddetle mücadele edilirken aile değerlerinin zedelenmesine izin verilmeyeceğini vurgulamıştır.

imzaya açmıştır. Bu protokol, bireyler veya bireylerden oluşan gruplara cinsiyet ayrımcılığına ve hak ihlâline maruz kaldıkları zaman komiteye şikâyet hakkı tanımaktaydı; Türkiye 2000 yılında bu protokolü imzaladı. 1999 yılında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne konulan çekincelerin kaldırılmasının ardından 4721 sayılı yeni Türk Medeni Kanunu 22 Kasım 2001 tarihinde resmî gazetede yayınlanmış; 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yeni Medeni Kanun ile birlikte kadın ve erkek arasındaki eşitlik sağlamaya yönelik önemli değişiklikler yapılmıştır. Yeni kanun aile reisi kavramını ortadan kaldırarak evliliğin eşlerin beraberce yönetmesi gereken bir olgu olduğunu gösterir. (Madde 186) Yeni kanuna göre, eşler yaşayacakları yeri birlikte seçerler. (Madde 186) Eşler meslekleri için birbirlerinden izin almak zorunda değildir. (Madde 192) Evlilik içerisinde edinilmiş mallara eşlerin ortak katılımı söz konusudur. (Madde 202)¹⁰⁹

2003 yılında, 4857 sayılı İş Kanunu'yla, işçi ve işveren ilişkilerinde cinsiyet dâhil hiçbir ayrımcılık yapılmayacağı ilkesi yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre; dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep sebebiyle ayrımcılık yapılamaz. Aynı ve eşit değerde iş için cinsiyet sebebiyle daha düşük ücret kararlaştırılmaz. (Madde 5)¹¹⁰

Kadınlar açısından önemli olan kazanımlardan biri de, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'dur. 26 Eylül 2004 tarihinde kabul edilen kanun, kadının kendi bedeni üzerinde söz ve hak sahibi olduğunu göstermektedir. Bu kanunun yürürlüğe girmesinde “Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Türk Ceza Kanunu Reformu Kampanyası” ve “Kadın Bakış Açısından Türk Ceza Kanunu Reformu Çalışma Grubu” etkilidir. Bu çalışma grubunda akademisyenler, hukukçular ve sivil toplum örgütlerinin kurucuları yer almaktadır. Türk Ceza Kanunu'nu ve hazırlanan yeni tasarıyı inceleyen grup bunları eleştirmiş, bazı yeni maddeler eklemiş ve rapor halinde sunmuştur. Bu taleplerin sonucunda Türk Ceza Kanunu'nda 30'dan fazla madde değiştirilmiş; cinsel ve bedensel haklar yasal bir güvence altına alınmıştır. Yeni ceza kanununda evlilik içi tecavüz suç olarak görülmüş ve namus – töre cinayetlerinde indirim uygulanması yürürlükten kaldırıştır. Türk Ceza Kanunu'nda ayrımcı ifadeler yer verilmemiştir. Kadının evli veya bekâr, bakire veya bakire değil gibi ayrımlarla sınıflandırılması ortadan kaldırılmıştır.¹¹¹

¹⁰⁹ “Türk Medeni Kanunu,” T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, erişim 26 Nisan, 2024, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4721&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

¹¹⁰ “İş Kanunu,” T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, erişim 26 Nisan, 2024, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4857&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

¹¹¹ “Türk Ceza Kanunu,” T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, erişim 26 Nisan, 2024, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

2005 yılında, 5393 sayılı Belediye Kanunu ile Büyükşehir Belediyeleri ve nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyelere, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açma zorunluluğu getirilmiştir. (Madde 14)¹¹²

2010'lu yıllara gelindiğinde, kadına şiddet ve kadın cinayetleri hâlâ tartışılan konular arasındadır. 27 Mart 2010 tarihinde yapılan toplantıda, “Kadın Cinayetlerine İsyandayız Kampanyası” başlatma kararı alınmış; kampanya çalışmasında Mor Çatı, Amargi, Sosyalist Feminist Kolektif, Kadının İnsan Hakkı Derneği gibi kuruluşların yanı sıra, pek çok bağımsız feminist de yer almıştır.

¹¹³Bu kampanyada hedeflenen şey, kadın cinayetlerinin politik olduğunu göstermektir. Kadınlara göre, erkeklerin şiddeti uygulama sebebi, eğitimsiz olmaları değil; erkek egemenliğini koruma ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Kadın cinayetlerinin yaygın olma sebebi, kadınların namusunun erkeklere aitmiş gibi görülmesidir.

2004 yılında, akrabasının tecavüzüne maruz kalıp hamile kaldığı için öldürülen Güldünya Tören için protestolar başlatılmıştır. Güldünya'nın ölümünün ardından, İstanbul'daki feminist kadınlar suç duyurusunda bulunmuş ve tepkilerini göstermişlerdir. İlk önce silahla

yaralanan Güldünya Tören, kaldırıldığı hastanede kardeşi tarafından silahla öldürülmüş ve bunun üzerine Bakırköy adliyesi önünde açıklama yapan feministler; devletin, bakanlığın ve emniyetin görevini yerine getirmediğini söyleyerek suç duyurusunda bulunmuşlardır. Ardından Zincirlikuyu Mezarlığı'nın önünde “Mezarlık Değil Sığınak İstiyoruz” pankartı açan kadınlar, aynı zamanda bir basın açıklaması düzenlemişlerdir.¹¹⁴

¹¹²“Belediye Kanunu,” T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 27 Nisan, 2024, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

¹¹³ <https://catlakzemin.com/wp-content/uploads/2024/03/27-mart-foto-1.jpg> erişim 24 Nisan, 2024.

¹¹⁴Şükran Şakir, “6 Mart 2004: “Mezar Değil Sığınak İstiyoruz” Eylemi,” Çatlak Zemin, erişim 28 Nisan, 2024. <https://catlakzemin.com/6-mart-2004-mezar-degil-siginak-istiyoruz-eylemi/> Ek 3.

115

2011 yılına gelindiğinde kadınlar, “Erkeklerden Alacaklıyız” kampanyasını başlatmışlardır. Kadınlar; ev işlerine harcadığımız zamanı geri istiyoruz, ev kadınlarına emeklilik istiyoruz ve çalışmak istiyoruz demişlerdir. Erkekler evde ütü yapsın, çocuk baksın, baba – çocuk ilişkileri düzelsin diyen kadınlar birlikte yaşadıkları erkekler için harcadıkları çifte mesai sonucunda 50 yaşında emekli olmayı talep etmiş ve boşanmak istediklerinde koşulsuz nafaka hakkı talep etmenin yanı sıra erkek işi olarak tanımlanan mesleklerde kadın kotası istemişlerdir.¹¹⁶

Aynı yıl içerisinde KA-DER, “275 Kadın” kampanyasını başlatmıştır. Bu kampanyanın amacı, kadınların meclisten daha fazla söz hakkı elde edebilmesidir. Halk için yapılacak anayasanın kadınsız yapılamayacağını söyleyen KA-DER, meclisteki kadın oranının önem arz ettiğine dikkat çekmiş ve kadınların haklarının savunulması için eşit temsilin sağlanması şarttır demiştir. KA-DER tarafından başlatılan bu kampanyaya Ümit Boyner, Sertab Erener, Çiğdem Aydın, Nil Karaibrahimgil, Gülben Ergen, Nihal Bengisu Karaca, Ayşe Kulin,

¹¹⁵ <https://catlakzemin.com/wp-content/uploads/2017/02/06kmart2004.jpg> erişim 24 Mayıs, 2024.

¹¹⁶ “Erkeklerden Alacaklıyız Kampanyası İstanbul Eylem Çağrısı/6 Haziran 2011,” Sosyalist Feminist Kolektif, erişim 24 Mayıs, 2024, <https://sosyalistfeministkolektif.org/kampanyalar/sfk-kampanyalari/erkeklerden-alacakl-y-z/kampanya-6-haziran-eylem-cagr-s/>

Vuslat Doğan Sabancı ve Ayşe Özgün gibi pek çok isim destek vermiştir. Bunun sonucunda 12 Haziran seçimlerinde meclise girebilen kadın sayısı 78’dir.¹¹⁷

Kadınlar istedikleri hedefe ulaşamamaları bile 1990 ve sonrasında sevindirici olaylar gerçekleşmiş; 2002 yılında Aysel Çelikel ilk kadın Adalet Bakanı ve Güldal Akşit ilk kadın Turizm Bakanı, 2009 yılında Nimet Çubukçu ilk kadın Milli Eğitim Bakanı, 2011 yılında ise Fatma Şahin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı olarak görevine başlamıştır.

Aysel Çelikel, ilk kadın Adalet Bakanı.¹¹⁸

Güldal Akşit, ilk kadın Turizm Bakanı.¹¹⁹

¹¹⁷ Necati Özkan, “275 Kadın Kampanyasının Öyküsü,” Necati Özkan, erişim 24 Mayıs, 2024, <https://necatiozkan.com.tr/275-kadin-kampanyasinin-oykusu/>

¹¹⁸ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/fb/Aysel_%C3%87elikel.jpg/330px-Aysel_%C3%87elikel.jpg erişim 24 Mayıs, 2024.

¹¹⁹ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/tr/2/28/G%C3%BCldal_Ak%C5%9Fit.jpg erişim 24 Mayıs, 2024.

Fatma Şahin, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı.¹²⁰ Nimet Çubukçu, ilk kadın Milli Eğitim Bakanı.¹²¹

Gelişen teknoloji ile birlikte kadınlar, örgütlenmek için interneti ve blogları da kullanır hale gelmiş; 2012 yılında 5 Harfliler, 2014 yılında Reçel Blog, 2015 yılında Erktolia, 2016 yılında Çatlak Zemin, 2018 yılında ise Yalnız Yürümeyeceksin, Havle Kadın Derneği ve Dijital Topuklar Platformu kurulmuştur.

Gelişen teknoloji ile birlikte kadınlar internette örgütlenmeyi sağlamanın yanı sıra, tepkilerini de göstermeye başlamıştır. 25 Mayıs 2012 tarihinde, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından dile getirilen her aileye üç çocuk, sezaryen doğuma karşıyım ve kürtaj cinayettir söylemleri, kadınların harekete geçmesini sağlamış ve bir direniş başlatmıştır. Meclise götürülecek olan yasa tasarısında yasal kürtaj hakkının 10 haftadan 4 haftaya indirilmesi ve 4 haftadan daha kısa süreli hamileliklerde kürtajın ancak annenin sağlığını tehdit eden durumlarda geçerli olmasının istenmesine karşı çıkan kadınlar “Benim Bedenim Benim Kararım” kampanyasını başlatmışlardır. Bu kampanya büyük bir destek görmüş; kadınlar bedenlerine ve kâğıtlara “Benim Bedenim Benim Kararım” yazarak fotoğraflarını paylaşmaya başlamıştır.¹²²

¹²⁰https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/48/Fatma_Sahin_-_World_Economic_Forum_on_the_Middle_East%2C_North_Africa_and_Eurasia_2012.jpg erişim 24 Mayıs, 2024.

¹²¹https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/85/Nimet_%C3%87ubuk%C3%A7u_in_2008_%28cropped%29.jpg erişim 24 Mayıs, 2024.

¹²² “Benim Bedenim Benim Kararım Kampanyası 5 Yaşında,” Bianet, erişim 24 Nisan, 2024, <https://bianet.org/haber/benim-bedenim-benim-kararim-kampanyasi-5-yasinda-187036>

2013 yılında, “Aile Dışında Hayat Var” kampanyası başlatılmıştır. Aile ideolojisine ve AKP’nin aileyi güçlendirmeye dair muhafazakâr politikalarına karşı örgütlenmek isteyen kadınlar, bir atölye çalışması gerçekleştirerek kadınların dayanışma ve sevgi için aileye ihtiyaçları olmadığını, ailenin insana mutsuz bir hayat vaat ettiğini söylemiş ve ailenin yıkılmayacak kale olmadığını dile getirmişlerdir. “Aile içerisinde emek köleliği var, şiddet var, ölüm var!” ve “Aile dışında hayat var” sloganları ile yola çıkan kadınlar, “Erkeklerle, AKP’ye, devlete, kimseye çocuk borcumuz yok” diyerek haklarını savunmuşlardır.¹²³

2013 yılında KADEM kurulmuştur. “Varoluşta eşitlik, sorumlulukta adalet” ilkesini savunan KADEM, kadın hakları ve aileyi ilgilendiren konular noktasında kalıcı çözümler üretmek için çalışmalar yapar. Amaç, hayatın her alanındaki kadınların temsilini güçlendirmektir.

2014 yılına gelindiğinde dönemin Başbakan yardımcısı Bülent Arınç’ın “Kadın iffetli olacak herkesin içinde kähkaha atmayacak” sözleri büyük yankı uyandırmış ve bu sözlerle tepki göstermek isteyen kadınlar #direnkähkaha hashtagini kullanarak kähkaha attıkları fotoğrafları sosyal medya üzerinden paylaşmaya başlamıştır. Aynı yıl içerisinde kadınlar #bacaklarınıtopla, #yerimiişgaletme kampanyasını başlatmıştır. İstanbul Feminist Kolektif’in öncülüğünü üstlendiği kampanya, Twitter’da oldukça ilgi görmüş ve kadınlar böyle anları çektikleri fotoğrafları sosyal medya platformlarında paylaşarak farkındalık oluşturmaya çalışmıştır.

2015 yılında Özgecan Aslan’ın katledilmesiyle birlikte kadınlar birçok şehirde protestolar başlatmıştır. Fiziksel kamusal alanlarda gerçekleştirilen eylemlerin yanı sıra, sanal kamusal alan olan sosyal medyada da #sendeanlat kampanyası paylaşılmış; kadınlar bu başlık altında kendi yaşadıkları taciz olaylarını ve böyle durumlarda ne yaptıklarını paylaşmaya başlamıştır. Aynı yıl içinde Özgecan Yasası diye adlandırılan kanun teklifi meclise sunulmuştur. Bu kanun teklifinin amacı, kadın katillerine indirim uygulanacak sebeplerin ortadan kaldırılmasıdır fakat bu durum günümüzde de henüz çözülebilmüş durumda değildir. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu tarafından oluşturulan anıt sayaç¹²⁴ her yıl kaç kadının şiddet nedeniyle öldüğünün çarpıcı bir ifadesidir.

¹²³ “Aile Dışında Hayat Var,” Sosyalist Feminist Kolektif, erişim 28 Nisan, 2024, <https://sosyalistfeministkolektif.org/kampanyalar/sfk-kampanyalari/aile-disinda-hayat-var/aile-d-s-nda-hayat-var-kampanyas/>

¹²⁴ “Şiddetten Ölen Kadınlar İçin Dijital Anıt,” Anıt Sayaç, erişim 3 Mayıs, 2024. <https://anitsayac.com/>

2.2. Kamusal Alanda Kadın

Kadınların biyolojik cinsiyetlerinden dolayı maruz kaldıkları problemlerle mücadele etmeyi hedefleyen feminizm, kadının kamusal alanda görünürlülüğü problemini de ele almış ve bu problemi sorunsallaştırarak tartışmaya açmıştır. “Feminist düşünürlere göre özel alan ile kamusal alan arasındaki ayrışma aslında patriarkal kültür temelinde seyreden, erkeğin kadını ezmesinden başka bir anlam ifade etmemektedir.”¹²⁵ Feministler özel alan ve kamusal alan arasındaki ayrımı ele alarak “Özel olan politiktir” söylemiyle problemi siyasallaştırmış ve bir nevi kamusal boyutunu genişletmiştir.

Kadınlar, biyolojik bedenleri dolayısıyla doğayla özdeşleştirilen ve annelik ile kodlanan bireylerdir. Eski dönemlerden beri süregelen bu anlayış, 21. yüzyıl Türkiye’inde hâlâ varlığını korumaktadır. İktidarın söylemlerine bakıldığında, cinsiyetin bireylerin varlık göstereceği alanlar konusunda etkili olduğu açıkça görülmektedir.

Biyolojisini göz önüne alarak kadını özel alanda uzak tutmak, kadınların kamusal alanda var olma arzusuna ve eşitlik taleplerine göz yummak anlamına gelir. Aynı zamanda kadının özel alanda kalması onun erkeğe bağımlı hale gelmesi demektir. Bu eşitlik karşıtı düşüncenin yıkılması gerekir. Kadınlar, tarih boyunca çeşitli yöntemlerle bu anlayışı yıkmak için çaba göstermiştir ve göstermeye devam etmektedir.

2.2.1. Okullar

Cumhuriyet dönemi modernleşme hareketinin hedefi, Türk insanını daima ileriye taşımaktır. Mustafa Kemal Atatürk, toplumun yarısı geride bırakıldığı takdirde diğer yarısının göklere yükselemeyeceğini ifade eder. Bunun için, kadın ve erkek olmak üzere her iki cinsiyetin eğitilmesi önem arz etmektedir fakat kadınların eğitim seviyesi arzu edilen düzeyde değildir.

Bu durumun değiştirilmesi için atılan ilk adım, 1924 yılında kabul edilen Tevhid – i Tedrisat Kanunu’dur. Bu kanunla birlikte eğitimde eşitlik sağlamak, karma eğitime geçmek ve tek tip bir eğitim modelini benimsemek amaçlanmıştır. Aynı zamanda 1924 yılında kabul edilen Teşkilâtı Esasiye Kanunu’nun 87. maddesi olan “İptidai tahsil Türkler için mecburi Devlet mekteplerinde meccanidir”¹²⁶ denilerek kız ve erkek çocukları için temel eğitim zorunlu hale getirilmiştir.

Kadının eğitimi konusu, Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile sınırlı kalmamış kadınların da meslek eğitimi alması amacı gözetilerek Kız Enstitüleri kurulmuştur. 1928 yılından itibaren

¹²⁵ Çaha, “İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusal Dönüşümü”, 89.

¹²⁶ “1924 Anayasası,” Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, erişim 11 Temmuz, 2024, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceli-anayasalar/1924-anayasasi/>

açılmaya başlayan bu enstitüler, Cumhuriyet döneminin ideal kadın tipini yetiştirecek olan okullardır. Bu enstitülerin amacı, kadınları ev hayatında bilgili ev kadınları olmaya hazırlamak ve gerekli olduğu takdirde zanaatları ile para kazanmalarını sağlamaktır. Bu enstitülerde biçki – dikiş, moda, nakış, çamaşır, resim, giyim tarihi, ev idaresi, yemek pişirme, çocuk bakımı, sağlık ve teknoloji gibi dersler okutulmaktadır.¹²⁷ Enstitülerdeki dersler göz önüne alındığında toplumun kadından beklentilerinin yansımaları görmek mümkündür. Toplumsal cinsiyet ayrımına dayalı olarak verilen dersler kadının meslek hayatından ziyade eğitilmiş bir ev hanımı olmasına yönelik derslerdir. Bu alandaki eğitimler hem yurtiçinde hem de yurtdışında verilmiştir.¹²⁸

1928 yılında memleketimizin iktisaden muhtaç olduğu küçük sanayii tanzim ve ıslah amacıyla 12 si kız, 34 öğrenci Avrupa'ya bilgi ve görgülerini arttırmak amacıyla gönderilmişlerdir. Kız sanat okulu veya öğretmen okulu mezunlarından 2 kız moda (şapkacılık), 2 kız çamaşır, 2 kız terzilik, kız öğretmen okulu çıkışlı 4 kız öğrenci de Ev yönetimi için seçilmişlerdir.¹²⁹

Bu dönemde verilen eğitimin bir diğer amacı da, kadının dış görünüşünü modernleştirmektir. Eskiden giyilen ferace, yaşmak, yeldirme ve çarşaf yerini Avrupai giyim tarzının ürünleri olan tuvalet, tayyör, şapka gibi kıyafetlere bırakmıştır. Değişimin gerçekleşmesinde Kız Sanat Okullarına ve Kız Enstitülerine önemli bir rol verilmiştir.¹³⁰ Bu enstitülerde uygulanan programın toplumda bir değişim yaratması arzulanmıştır.

Kız Enstitülerinin ilk örneği Ankara'da açılan İsmet Paşa Kız Enstitüsü'dür. Başlangıçta yalnızca ilkokul mezunlarının alındığı bu okullara, daha sonrasında ortaokul mezunları da alınmış; ardından bu enstitülerin bünyelerinde Akşam Kız Sanat Okulları kurulmuştur. Bu enstitüler, 1974 – 1975 eğitim öğretim yılından itibaren önce Kız Meslek Lisesi adını almış; ardından Kız Teknik ve Meslek Lisesi olarak adlandırılmıştır. Bu okullar günümüzde Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri olarak eğitim vermeye devam etmektedir.¹³¹

¹²⁷ Müjgan Cunbur, “Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi,” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 8, 23 (1992): 270 – 271. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1166401>

¹²⁸ Bu enstitülerde verilen eğitim, hayatlarını özel alanda geçirmelerine önceden karar verilmiş kadınların kamusal alana çıkmasına olanak tanınması açısından kıymetlidir fakat onların toplumsal rollerinin pekiştirilmesinde de önemli bir yer tutmaktadır. Aynı zamanda bu durum Mustafa Kemal Atatürk'ün kadın ve erkek yan yana yürümelidir ideali ile çelişki içerisindedir. Bu enstitülerin amacı, Türk kadınına tıpkı Japon kültüründe olduğu gibi “iyi eş, bilge anne” olma yolunda eğitmektir. Bu tür bir eğitim, kadınların yalnızca özel alan içerisinde aktif olmalarına olanak tanımaktadır. İlerleyen dönemlerde kurulan Olgunlaşma Enstitüleri ile bu anlayış kırılacaktır.

¹²⁹ Cunbur, “Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi”, 269.

¹³⁰ Ayten Sezer Arı, “Türkiye’de Kız Enstitüleri: Gelenekten Geleceğe,” *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 20 (2014): 197. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/616564>

¹³¹ Selvinaz Aydın ve Ülkü Özdemir, Geçmişten Günümüze Fotoğraflarla Mesleki ve Teknik Eğitim (Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2019), 156.

Kız Enstitülerinin tamamen gelişmesi, 1940'lı yıllara rastlar. 1945 yılında Kız Enstitülerini ve Akşam Kız Sanat Okullarını bitiren öğrencilerin becerilerini ve bilgilerini arttırmak amacıyla, Olgunlaşma Enstitüleri kurulmuştur. Buradaki olgunlaşma, mesleki olgunlaşmayı ifade etmektedir. Bu kurumlarda amaç, eğitim alanların meslekleriyle hayatlarını kazanabilecek duruma gelmeleridir. Bu enstitüler, hazırladıkları kıyafetlerle oldukça ses getirmişlerdir ve defileler aracılığı ile kıyafetlerin hem tanıtımını sağlamış hem de satışını gerçekleştirmişlerdir.

Ayla

Algan, Ankara Olgunlaşma Enstitüsü Defilesi.¹³²

Kadınların eğitime yönelik çalışmalar günümüzde de tartışılmaktadır. Ülkemizde, 2019 yılında bir kadın üniversitesi açma fikri çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Kadın üniversitesi konusunda, Japonya'daki model temel alınarak tartışılmaya başlamıştır.

Ülkemizdeki tartışmalara geçmeden önce Japonya'da bulunan kadın üniversitesinden söz etmek gerekmektedir. “Japon kültürünün temeline işlemiş Konfüçyüsçü anlayış, modernleşme öncesi feodal toplum yapısı içerisinde kadına iki ana görev belirlemiş ve bunu “iyi eş, bilge anne” sloganı ile ideolojileştirmiştir.”¹³³ Japonya'da hüküm süren geleneğe

¹³² https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_05/30125511_30093130_mesleki_teknik_egitim_kitap.pdf erişim 12 Temmuz, 2024.

¹³³ Rümeyza Nur Eser ve Tolga Özşen, “Tarihsel, Toplumsal ve Politik Dinamikler ve Söylemler Bağlamında Japon Kadını ve Kadın Üniversiteleri,” *HUMANITAS Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 10, 20 (2022): 136. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2457271>

göre, kadının yeri evidir. Okulların misyonu, daha çok annelik ile ilişkilidir. Okumuş kadınlar, Japonya'yı daha iyi yönetecek erkekleri yetiştirmekle yükümlüdür. 1900'lü yıllarda Japonya'da karma eğitimin kabul görmemesi sebebiyle, kadınların yükseköğretim alabilmesi için kadın üniversiteleri kurulmuştur. 800'ü aşkın üniversitenin 80 tanesi kadın üniversitesidir fakat bu üniversiteler daha çok kadınlara atfedilen roller üzerinden eğitim vermektedir.

2019 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, G-20 Zirvesi nedeniyle Japonya'da bulunan Mukogawa Üniversitesi'nden fahri doktora aldığı sırada, "Kadın üniversitelerini incelemek suretiyle ülkemde de bunun adımı atacağız." demiştir.

2019 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Türkiye'de bir kadın üniversitesi açmaktan söz ettiğinde, kadın ve gençlik örgütleri bu fikre karşı çıkmışlardır. Bunun geçerli sebepleri vardır. İktidarın üniversiteleri kendi ideolojisinin merkezi haline getirdiğini düşünen örgütlere göre, üniversiteler öğrenciden akademisyene herkesin toplum yararına bilim üretmesi gereken yerlerdir fakat iktidar üniversiteleri bilimsellikten uzak, kendi ideolojilerinin merkezi haline getirmektedir. Kadın üniversiteleri, iktidarın kadınları kendi isteği doğrultusunda şekillendireceği ve kendi hegemonyasını avantajlı konuma getireceği bir alan halini alacaktır. Bu üniversiteler, toplum yararına bilim üretmekten ziyade yaratmayı arzu ettikleri toplum içinde kadına bakış açısının çekirdeklerini oluşturacaktır. Üniversiteler özerk olmalıdır tek adama bağlı üniversiteler yaratmak üniversite bileşenlerinin söz haklarının yok sayılması anlamına gelmektedir. Kadın üniversiteleri tek adama bağlı ve özerklikten uzak olması sebebiyle kabul edilmemelidir. Aynı zamanda kadın üniversiteleri kadınları kamusal alandan ayıştırmaktadır. Aileyi öne çıkaran ve kutsallaştıran politikalar izleyen hükümet, tacize ve tecavüze karşı önlem olarak kadını kamusal alandan soyutlamaktadır fakat kadını kamusal alandan tecrit etmek çözüm değil bir ayırıştırma yöntemidir. Kadın üniversitesi, pembe otobüs, ayrı vagonlar vb. kadının toplumsal alandaki varlığını tehdit haline getirmektedir. Kadını şiddet, taciz ve tecavüz gibi olgulardan korumak amacıyla oluşturulduğu iddia edilen kadınlara özel alanlar kadınları üzerindeki ayrımcı politikaları arttırmaktadır. Bu tarz politikalar, kadını korunması gereken bir birey pozisyonuna indirgemekte ve tacizciyi değil tacize uğrayanı toplumdan tecrit etmektedir. Şiddeti, tacizi ve tecavüzü çözmenin yolu ayırıştırıcı politikalar oluşturmak değil yasaları uygulamaktır. Aynı zamanda kadınların eğitime katılamıyor olma sebepleri karma eğitim değildir. Üniversite okuyan kadın öğrenci sayısı erkek öğrenci sayısına çok yakındır. Kadın üniversiteleri, eğitimi daha zor hale getirecektir. Karma eğitime gidememe, istediği eğitimi

alamama gibi baskılara maruz kalan kadınların üniversite hayatından çekilmesine neden olacaktır.¹³⁴ 2021 yılında kadınlara özel üniversitelerin tekrar gündeme gelmesiyle birlikte kadın üniversitelerine karşı eylemler baş göstermiştir.

135

Üniversiteli kadın örgütleri 2021 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı adlı belgede yer alan kadın üniversitelerinin kurulmasına karşı bir kampanya başlattı: “Yine AKP yine bir kadın düşmanlığı... Erdoğan’ın Japonya ziyareti sonrasında YÖK’E verdiği talimatla kadın üniversiteleri gündemleştirildi. Kadınları toplumdan izole eden, ikincilleştiren, itaatkar kadın haline getirmeye çalışan kadın üniversitelerini kabul etmiyoruz! Bugüne kadar olduğu gibi bugünden sonra da AKP’nin haklarımıza, yaşamlarımıza saldırıları karşısında beraber mücadele ediyoruz.” diyerek, #KadınÜniversitesiİstemiyoruz hashtagiyle sosyal medyada eylemler düzenledi.¹³⁶

Cumhuriyet Kadınları Derneği Genel Başkanı Prof. Dr. Tülin Oygür, yaptığı açıklamada, Türkiye’nin kadın üniversitesi açmayı tartışacak bir ülke olmadığını, çünkü böyle bir tartışmanın ülkemizi geriye götüreceğini savunmaktadır.

Cumhurbaşkanımızın esinlendiği Japonya, sanayi ve teknolojiye ileri bir ülke olmakla birlikte, kadının cinsiyet ayrımcılığını aşmada geri kalmıştır. 2018 Dünya Cinsiyet Uçurumu Raporu’nda ‘Kadınların politik ve ekonomik hayata katılımı’ kategorisinde 149 ülke içinde 127. sırada yer almıştır. 1800’lü yıllardan gelen Geyşa kültürü ve feodal geleneklerin katı etkisiyle Japonya’da kadın üniversitelerinin var olması onlar yönünden makul olabilir. Ama biz kendi kültürümüze ve kendi kadınıma bakacağız. Biz devrimle ayağa kalkmış bir milletiz, Anadolu Aydınlanmasını yaşamışız. Kadınıma hukukun erkekle en erken eşitlemiş ülkelerdeniz. Kadın üniversitesi

¹³⁴“5 Maddede ‘Kadın Üniversiteleri’ne Neden Karşıyız?,” Ekmek ve Gül, erişim 27 Mayıs, 2024, <https://ekmekvegul.net/gundem/5-maddede-kadin-universitelerine-neden-karsiyiz>

¹³⁵ <https://jindergi.com/media/ckeditor/2022/05/14/kadin-uni-768x576.jpeg> erişim 27 Mayıs, 2024.

¹³⁶ Çiğdem Öztürk, “Türkiye’de Feminist Bir Kadın Üniversitesi Mümkün Mü?,” Jin Dergi, erişim 27 Mayıs, 2024, <https://jindergi.com/detay/turkiyede-feminist-bir-kadin-universitesi-mumkun-mu/>

açılması ısrarını Cumhuriyetle sağladığımız kazanımlarımıza karşı bir çıkış olarak görüyoruz.¹³⁷

Kadın üniversitesi, o dönem içerisinde çokça tartışmaya sebep olmuştur fakat ülkemizde henüz bir kadın üniversitesi projesi hayata geçirilmiş değildir. Kadını toplumdan tecrit etmek ve karma eğitimin yerine kadını ve erkeği birbirinden ayırıştıran yapılar kurmak toplumsal cinsiyet ayrımcılığını besleyecektir. Bu yüzden yapılması gereken, “kızını karma eğitimden çekindiği için üniversiteye göndermek istemeyecek ailelerimizi çağdaş Türkiye’nin çağdaş yurttaşları olarak eğitmektir.”¹³⁸

Sonuç olarak baktığımızda, Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet döneminin başlarında kadınların okuryazarlık oranı oldukça düşükken günümüzde bu oran 2023 yılı itibarıyla %96’ya yükselmiştir. Kadınların eğitim oranı gün geçtikçe artmakta ve kadın bu eğitim sayesinde kamusal alanlarda daha fazla görünür hale gelmektedir.¹³⁹

2.2.2. Dernekler

Kadın dernekleri, bireysel talepleri örgütlü birliklere dönüştürmektedir. Dernekler, geçmişten bugüne “Kadın, kadının yurdu” misyonunu benimseyerek yardıma ihtiyacı olan kadınlara ellerini uzatmaya ve haklarını savunmaları için bilinçlerini ve farkındalıklarını yükseltmeye çabalamışlardır. Türkiye’nin her yerinde Mor Çatı Sığınağı Vakfı, Kadının İnsan Hakları Derneği, Türkiye Kadın Girişimciler Derneği, Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı, Önce Çocuklar ve Kadınlar Derneği, Lotus Kadın Dayanışma ve Yaşam Derneği, İşte Kadın Derneği, Türkiye İş Kadınları Derneği, Teknolojide Kadın Derneği, Yönetim Kurulunda Kadın Derneği, Kadınlar Derneği, Uçan Süpürge Vakfı, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği gibi birçok kadın derneği söz konusudur.

Erken Cumhuriyet dönemine baktığımızda, kadınların siyasetle ilişkisi göze çarpmaktadır. Siyasi hayata katılım göstermek isteyen kadınlar, 1923 tarihinde Nezihe Muhiddin önderliğinde, Kadınlar Halk Fırkası’nı kurmuş; kadınların sosyal, ekonomik ve siyasi sahalarda haklarını korumayı amaçlamıştır. Partinin yasal olarak kurulması için gerekli izin

¹³⁷ “Kadın Üniversiteleri Türkiye’ye Uygun Değil,” Cumhuriyet Kadınları Derneği, erişim 27 Mayıs, 2024, <https://cumhuriyetkadinlari.org.tr/kadin-universiteleri-turkiye-uygun-degil/>

¹³⁸ “Kadın Üniversiteleri Türkiye’ye Uygun Değil,” Cumhuriyet Kadınları Derneği, erişim 27 Mayıs, 2024, <https://cumhuriyetkadinlari.org.tr/kadin-universiteleri-turkiye-uygun-degil/>

¹³⁹“Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2023,” TÜİK, erişim 2 Haziran, 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2023-53444>

alınmayınca, Türk Kadınlar Birliği adı altında bir derneğe dönüştürülmüştür. Bu derneğin amacı, Türk kadınının sosyal ve siyasi haklarını elde edebilmesi için bilinçlendirmektir.

Nezihe Muhiddin, tüm kanunlara uymaya, her vatandaş gibi vergi vermeye zorunlu olan Türk kadınına seçim hakkı verilmemesinin anlamsızlığını belirterek şöyle demişti: “Öğretim cins ayırmaksızın bir mecburiyet hükmünde genişletilmiş olmasına binaen Türk kadınının maduniyeti [alt konumda oluşu] mevzu bahis olamaz. Hâlbuki seçim meselesinde seçmenin mutlaka okuma bilmesi de mecburi değildir. Kahvehane köşelerinde miskinâne esrar çeken birine verilen bu hak, kendini müdrik, tahsili mükemmel bir kadından esirgenebilir mi?”¹⁴⁰

Dernek; yoksul kadınlara yardım etmiş, çocukların eğitimi için çabalamış ve kadın çalışmaları için teşvik etmenin yanı sıra, siyasi haklar için mücadele etmiştir. Bu amaçlarla yola çıkan ve siyasi haklarını elde etmek için çabalayan dernek, kadınların seçme ve seçilme haklarını elde etmelerinin ardından 1935 yılında kendisini feshetmiştir. 1949 yılına gelindiğinde, Kadınlar Halk Fırkası, Türk Kadınlar Birliği adıyla yeniden kurulmuştur. Mevhibe İnönü, Latife Bekir Çeyrekbaşı, Makbule Dıblan, Mevrure Aksoley, Kamile Erim, Neriman Sirer, Lamia Refik Fenmen, Mediha Eldem ve Necile Bilen kadrosuyla oluşturulan dernek, 1954 yılında “Kamu Yararına Çalışan Dernek” statüsünü elde etmiştir ve 60’lı 70’li yıllarda kadın potansiyeline ivme kazandırmıştır.¹⁴¹

Kadın derneklerinin birbirleri ile iletişim halinde çalışması önem arz etmektedir. 1976 yılında kurulan Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu’nun temel amacı, kadının kalkınması yoluyla, toplumun maddi ve manevi kalkınması için çalışmak ve dayanışmayı sağlamaktır. Üye dernekler; Köy Öğretmenleri ile Yardımlaşma ve Dayanışma Dernekleri, Türk Kadınlar Konseyi Dernekleri Genel Merkez, Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Dernekleri, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği, Kadın Haklarını Koruma Dernekleri, Ankara Kadın Ressamlar Derneği, Femin&Art Kadın Sanatçılar Derneği, Ankara Kadın Sağlığı Derneği, İnşaat ve Kadın Derneği ve Kadının Haklarını Koruma Derneği’dir.

Kadın dernekleri, kadınların haklarını savunabilmeleri sağlamayı hedefleyen ve yalnız olmadıklarının farkına vardıkları yerlerdir. Kadın derneklerinin önemli sorunlarından biri de, kadına yönelik şiddettir. Kadına yönelik şiddet, cinsiyeti nedeniyle, kadınlara uygulanmakta olan sistematik şiddettir. Erkekler, kadınları baskı altında tutmanın bir yolu olarak şiddeti kullanmaktan kaçınmazlar. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 1990 yılında kadına şiddetle mücadele etmek amacıyla feministler tarafından kurulmuştur.

¹⁴⁰ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 130.

¹⁴¹“Tarihçe,” Türk Kadınlar Birliği, erişim 30 Mayıs, 2024, <http://www.turkkadınlarbirligi.org/tr/kurumsal/1/Tarih%C3%A7e>

Mor Çatı'da erkek şiddetine karşı mücadele feminist yöntemlere dayalı olarak yürütülür ve kadınların özgür ve eşit koşullarda yaşadığı, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık ve erkek şiddetinden uzakta bir yaşam kurmaları hedeflenir.¹⁴²

Erkek şiddetinin temelinde, kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik yatmaktadır. Kadınların mücadele etmesi gereken şey, bu eşitsizliktir. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, kadınları güçlendirmek adına çalışmalar yürütmektedir. Aynı zamanda bu dernek, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak adına ulusal ve uluslararası sözleşmeleri, kanunları ve yönetmelikleri incelemekte ve bunlara yönelik raporlar sunmaktadır. Diğer örgütlenmeler ile de iletişim ve dayanışma içerisinde olan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, ataerkil sisteme karşı bir mücadele yürütmektedir. Kadın dayanışma merkezleri kuran dernek, kadınların güçlenmek ve şiddetten uzaklaşmak için eriştikleri bir alan oluşturmuştur. Danışmanlık, bilgilendirme ve yönlendirme desteği olan merkezlerde, kadınlara onları yargılamadan destek sunulmaktadır. Dernek; sosyal destek, psikolojik destek ve hukuksal destek seçenekleri sunmaktadır. Sosyal destek esnasında, kadınlarla önce telefonda sonra yüz yüze iletişime geçilmektedir. Şiddet görmüş olmalarının onların suçu olmadığı anlatılmakta ve varsa çocuklarının da ihtiyaçları gözetilerek dayanışma kurulmaktadır. Psikolojik destek, şiddet görmenin suçluluğu ve umutsuzluğu ile baş edebilmek içindir. Şiddet esnasında yaralanan beden kadar yaralı olan ruh da önemlidir. Bu ihtiyacı karşılamak isteyen dernek, psikolojik destek sunmaktadır. Hukuksal destek, gönüllü avukatların verdiği danışmanlık hizmetini kapsamaktadır. Hukuksal destek çerçevesinde, kadınlara yasal hakları ve bu hakların nasıl kullanılacağı anlatılmakta; şiddete karşı hangi yasaların olduğu ve izlenecek yola dair bir izlek sunulmaktadır. Bunlarla da yetinmeyen Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, gönüllü olarak çalışmak isteyenler için atölyeler düzenlemektedir. Bu atölyelerde, kadına yönelik şiddet hakkında bilgiler verilmesinin yanı sıra, feminist yaklaşımlar da anlatılır. Mor Çatı'ya destek olmak için bağış yapmak veya satışa çıkarmış oldukları ürünleri almak gibi seçenekler mümkündür. Broşürler, kitaplar, videolar, e – bültenler, podcast gibi yayınlarla kadınları bilinçlendirmek isteyen Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, kadına şiddetle mücadele noktasında oldukça önemli bir yere sahiptir.¹⁴³

2018 yılında kurulan Önce Çocuklar ve Kadınlar Derneği, kadın cinayeti ve çocuğa yönelik cinsel istismar davalarına bakan hukukçular tarafından kurulmuştur. Dernek, şiddet mağduru olan kadınlara ve çocuklara hukuki ve psikolojik destek sunmaktadır. Derneğin ana hedefi,

¹⁴² “Biz Kimiz?,” Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, erişim 24 Mayıs, 2024, <https://morcati.org.tr/neler-yapiyoruz/biz-kimiz/>

¹⁴³ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, erişim 17 Mayıs, 2024, <https://morcati.org.tr/>

daha fazla kadına ve çocuğa el uzatıp onlara yardımcı olabilmektir. Kadın cinayetleri ve cinsel istismar politiktir. Bu yüzden, mevcut olan yasaların korunması ve geliştirilmesi gerekir. Eşitlik ve özgürlük mücadelesi, çocukların insanca büyümesi için şarttır. Derneğe yardımcı olmak için kişilerin gördükleri şiddet olaylarına müdahil olmaları, üye ya da gönüllü olarak derneğe destek vermeleri, maddi katkıda bulunmaları ya da derneği duyurmaları gibi seçenekler söz konusudur. Önce Çocuklar ve Kadınlar Derneği, umutlu olup el ele bir değişim yaratabileceğimize inanır.¹⁴⁴

Lotus Kadın Dayanışma ve Yaşam Derneği; kadınların güçlendiği, kadına şiddetin son bulduğu ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı bir toplum hayaliyle yola çıkmıştır. Adlarını zor şartlarda yaşayan lotus çiçeğinden almayı tercih eden dernek, kadına şiddetin son bulması amacıyla dayanışma ağları kurmayı hedeflemektedir. Lotus Kadın Dayanışma ve Yaşam Derneği; her kesimden kadına eşit mesafede durmakta, bağımsızlığını korumakta, hiyerarşik bir ilişki kurmaktan kaçınmakta, kadın dayanışmasını esas almakta ve diğer kadın örgütleri ile dayanışma içinde olmaktadır. Dernek toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadına yönelik şiddet ve flört şiddetine karşı güvenli ilişki atölyeleri oluşturmakta ve dayanışma ağları sayesinde kadınların birbiri ile temasını sağlamaktadır.¹⁴⁵

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu; kadına şiddet, kadın cinayetleri gibi konularda davaları takip eden, örgütlenmeyi sağlayan ve kadına yönelik şiddetin boyutunu gözler önüne sermekte olan bir platformdur. Kadınların hakları konusunda bilinçlendirilmesini, kadına yönelik şiddet ve kadın cinayeti davalarında faillerin cezalandırılmasını; cezaların caydırıcı hale getirilmesini ve böylelikle kadın cinayetlerinin son bulmasını arzulamaktadırlar. Veri komitesi, grafik tasarım komitesi, başvuru karşılama komitesi, avukatlar komitesi, dava takip komitesi, çeviri komitesi, lise kadın meclisleri, işçi kadın meclisleri ve üniversite kadın meclisleri olmak üzere kollara ayrılan platform, arzu edenlerin onlara bu alanlarda yardım etmesine olanak tanımaktadır.¹⁴⁶

Kadınlar Derneği, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları için çalışmaktadır. Derneğin amacı, kadın dayanışmasını desteklemek, kadına yönelik şiddete dair farkındalığı arttırmak ve şiddeti sonlandırmak için mücadele etmektedir. Dernek, toplumsal cinsiyetin yarattığı eşitsizliği reddetmekte, her türlü ayrımcılığa karşı çıkan bir tavır sergilemektedir. Toplumsal

¹⁴⁴ “Hakkımızda,” Önce Çocuklar ve Kadınlar Derneği, erişim 18 Mayıs, 2024, <https://www.once.org.tr/hakkimizda/>.

¹⁴⁵ “Lotus Kadın’ın Hikayesi”, Lotus Kadın Dayanışma ve Yaşam Derneği, erişim 18 Mayıs, 2024, <https://lotuskadin.org/>.

¹⁴⁶ “Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Kadın Meclisleri,” Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, erişim 18 Mayıs, 2024, <https://kadincinayetleriniurduracagiz.net/hakkimizda>

cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusunda farkındalığı arttırmak isteyen dernek, kadınların siyasi hayata katılımını arttırmak için de çalışmalar yapmaktadır.¹⁴⁷

Kadının İnsan Hakları Derneği, kadınların insan haklarını korumak ve savunmak için yola çıkmıştır. Dernek, kadınların hayatın her alanında özgür ve eşit yurttaşlar olmasını hedeflemektedir. Ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde çalışan dernek, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusunda sürdürülebilir bir değişimi arzular. Dernek; kadına yönelik şiddet, eğitim, cinsellik, yasal haklar, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konularda çalışmaktadır. Amaçları:

Kadının insan haklarını temel alan eğitim programları geliştirip uygulamak yoluyla kadınların, haklarını kullanabilmeleri için farkındalık ve becerilerini arttırmak ve onları toplumsal değişimde aktif olmaları konusunda teşvik etmek;
Kadının insan hakları alanında çalışan kişilerin ve aktivistlerin, kadın ve LGBTİQ haklarıyla ilgili farkındalıklarını arttırmak amacıyla kapasitelerini geliştirmek;
Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan kişileri ve kurumları bir araya getiren uluslararası, bölgesel, ulusal ve yerel dayanışma ağları oluşturarak eşitlikçi ve ayrımcılık karşıtı yaklaşımı güçlendirmek;
Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve geliştirilmesi amacıyla ulusal ve uluslararası düzeylerde aktif savunuculuk yapmak;
Cinsiyet ayrımcılığına karşı çıkabilmeyi ve örgütlenmeyi de destekleyebilecek feminist bilgi, yayın ve araçlar üretmek ve/veya bunları yaygınlaştırmak.¹⁴⁸

Kadının İnsan Hakları Derneği, Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KİHEP)’ni¹⁴⁹ oluşturmuştur. KİHEP, Türkiye’de ve dünyada en yaygın olan insan hakları eğitim programlarından biridir. Program kadınların özel ve kamusal alanda haklarını kullanabilmesini hedeflemektedir. Kadınların mevcut yasalardaki haklarını bilmiyor olmaları, bilseler bile hayata geçirmekte zorlanmaları, geleneklere tabi olmaları, toplumsal cinsiyet rollerindeki kısıtlamalar KİHEP’in oluşturulma sebepleridir. Dernek, “Artık Dur Demenin Zamanı Geldi” adında bir belgesel ve “Haklarımız Var!” kitapçığını hazırlamıştır.

Bu programın hedefi, kadınların hakları konusunda farkındalıklarını ve bilgilerini arttırmak ve kadının yasal haklarının uygulanmasını sağlamaktır. Kadının İnsan Hakları Derneği, 30 yıldan fazladır kadınlar için mücadeleye etmeye devam etmektedir. “Haklarımız Var!” kitapçığının ardından “Cinselliğimiz Var!”, “Doğurganlık Haklarımız Var!” ve “Ekonomik Haklarımız Var!” kitapçıkları yayımlanmıştır. Bu kitapçıklar Türkçe, Kürtçe ve Arapça

¹⁴⁷“Hikayemiz,” Kadınlar Derneği, erişim 19 Mayıs, 2024, <https://www.kadinder.org/?long=tr&page=home>

¹⁴⁸“Hakkımızda,” Kadının İnsan Hakları Derneği, erişim 18 Mayıs, 2024, <https://kadinininsanhaklari.org/biz-kimiz/>

¹⁴⁹“KİHEP Nedir?,” Kadının İnsan Hakları Derneği, erişim 18 Mayıs, 2024, <https://kadinininsanhaklari.org/kihep-nedir/>

yayımlanmakta ve oluşturdıkları internet sitesi üzerinden kitapçıklara kolaylıkla ulaşılmaktadır.

Uçan Süpürge Vakfı, kadınların güçlendiği ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı herkes için adil bir dünyayı arzulamaktadır. Uçan Süpürge Vakfı; eşitlikçi, demokratik, toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan, dayanışmayı benimsemiş, hiyerarşiden uzak, şeffaflık ilkesi ile hareket eden ve kucaklayıcı tavra sahip olan bir kuruluştur. 25 yıldır kadınlar için mücadele eden Uçan Süpürge, daha fazla insana yardımcı olabilmek için bağış kabul etmektedir.¹⁵⁰

Kadınlara destek olmanın bir diğer yolu, onların ekonomik güçlerini kazanmalarına yardım etmektir. Bu amaçla yola çıkan, kadın emeğini ve girişim fikirlerini destekleyen; toplumun kalıp yargıları yüzünden kendi potansiyelinin farkına varamayan kadınlara destek olmak isteyen dernekler söz konusudur.

Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), girişimcilik yoluyla kadınların güçlenmesini hedeflemektedir. Kadın, yalnızca ekonomik olarak değil, politik ve sosyal olarak da güçlendirilmelidir. KAGİDER, kadın girişimcileri destekler ve cinsiyetlerinden dolayı çoğunlukla iş hayatının dışında tutulan kadınların toplumsal konumunun değişmesini hedefler. Dernek, ulusal ve uluslararası düzeyde bu amaca yönelik projeler yürütmektedir. Dernek; iş hayatında kadın sayısını arttırmayı, kadınların iş hayatına girmesi için onlara akıl hocalığı yapmayı, çalışmalarını ülke çapına yayabilmeyi, üyelerin büyümesine katkı sağlamayı ve genç kadınları eğitime teşvik etmeyi hedeflemektedir.¹⁵¹

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı, 1986 yılından beri kadınların yaşamlarını iyileştirmek adına çabalamaktadır. Derneğin vizyonu, eşitsizliğin ve yoksulluğun var olmadığı bir toplumdur. Bunun inşa edilebilmesi için kadınların toplumu dönüştürme becerilerinin geliştirilmesi gerekir. Kadının Emeğini Değerlendirme Vakfı, hedefe ulaşmak için üç ana program alanında çalışmalar yürütür:

1. Tabandaki kadınların ortak ihtiyaçları etrafında yoksulluğa karşı örgütlenmelerini ve kooperatifleşmelerini desteklemek;
2. Kalkınmada ve dayanıklı toplumlar oluşturulmasında kadınların öncülüğünü ve ekonomik güçlenmelerini teşvik etmek;
3. Afet ve göç yönetiminde kadınların rolünü güçlendirmek.¹⁵²

¹⁵⁰ “Biz Kimiz?,” Uçan Süpürge, erişim 18 Mayıs, 2024, <https://ucansupurge.org.tr/hakkimizda/biz-kimiz/>

¹⁵¹ “KAGİDER Hakkında,” Kagider, erişim 18 Mayıs, 2024, <https://kagider.org.tr/kurumsal/hakkimizda>

¹⁵² “Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV),” Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı, erişim 18 Mayıs, 2024, <https://www.kedv.org.tr/kedv-hakkinda>

Türkiye İş Kadınları Derneği, her alanda lider kadınlar yaratmak, iş dünyasında kadın varlığını güçlendirmek, iş kadınlarının kamuoyunda ve hükümetler üzerinde etkinliğini arttırmak gibi misyonlarla yola çıkmıştır. İş kadınlarının kamuoyunda etkisini arttırmak isteyen dernek, Türkiye'nin çağdaş yüzünü dünyaya anlatmayı da istemektedir.¹⁵³

Yönetim Kurulunda Kadın Derneği'nin amacı, yönetim kurullarında kadın temsillerini arttıracak toplumsal kalkınmaya destek olmaktır. Yönetim kurullarında kadınların temsil oranının artırılması gerekir. Dernek; podcast, e – bülten ve sertifika programı üzerinden bilgilendirme sağlamakta ve kadınların bilinçlerinin yükseltilmesine, eğitim düzeylerinin artmasına ve yönetimdeki temsil oranlarının artmasına yardımcı olmaktadır.¹⁵⁴

Teknolojide Kadın Derneği, kadınların teknoloji alanında kariyerlerini devam ettirmesi konusundaki motivasyon eksikliğini ortadan kaldırmak için yola çıkmıştır. Teknoloji alanında ihtiyaç duyulan insan kaynağının üretilmesi misyonunu hayata geçirmek isteyen dernek, 2019 yılında kurulmuştur. Dernek; bireylerin potansiyellerinin farkına varmasını, meraklı ve üretken teknoloji uzmanlarının yetiştirilmesini arzulamaktadır. Bu doğrultuda, kariyer yapma motivasyonu az olan kadınları uzmanlaştırıp güçlendirmektir. “Birlikte güçlüyüz” diyerek hareket eden dernek, kadınların teknoloji alanındaki gücünü arttırmak için çalışmaya devam etmekte ve çalışmalarını sürdürebilmek için bağışları da kabul etmektedir.¹⁵⁵

Kadının eğitimini ve kadın tarihini araştıran dernekler de söz konusudur. Tarih her daim erkekler tarafından yazılmış ve kadınlar perdenin arkasında bırakılmıştır. Buna karşı çıkan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı; kadınların geçmişini iyi tanımak, bu bilgileri araştırmacılara düzgün şekilde sunmak ve bugünün yazılı belgelerini gelecek nesiller için saklamak amacıyla yola çıkmıştır.

Var olan malzemenin sürekli olarak yitirilme veya yok edilme tehlikesinin bilinciyle yazılı, işitsel, görsel ve üç boyutlu materyalleri/belgeleri toplayarak arşiv ve koleksiyonlarını oluşturan Vakıf, kadınlara dair günlük ve özel yaşamla ilgili kaynakları elde etmek için özel bir çaba gösterir. Bu kaynaklar kadınların kişisel arşivleri, aile evrakları ve arşivleri, mektuplar, günceler; kadın örgütlerinin kampanyaları ve kayıtları, sanat eserleri, kadınların otobiyografileri ve biyografileri, filmler, videolar, ofisler, efemera, sözlü tarih kayıtları ve transkripsiyonları olup kadınlar hakkında başka hiçbir yerde bulunmayacak çok değerli bilgi kaynaklarını oluşturur. Vakıfta; Özel Arşivler,

¹⁵³“Hakkımızda,” Türkiye İş Kadınları Derneği, erişim 18 Mayıs, 2024, <http://www.tikad.org.tr/tr/hakkimizda-10100>

¹⁵⁴“Yönetim Kurulunda Kadın Derneği Hakkında,” Yönetim Kurulunda Kadın Derneği, erişim 18 Mayıs, 2024, <https://www.yonetimkurulundakadin.org/sayfa/ykkd-hakkinda>

¹⁵⁵ “Belirsizliklerin Olduğu Bir Dünya’ya Teknoloji ile Işık Tutmak,” Teknolojide Kadın Derneği, erişim 18 Mayıs, 2024, <https://www.teknolojidekadin.org/hakkimizda/>

Kadın Örgütleri ve Örgütlenmeleri, Efemera, Gazete Kupür, Afiş, Görsel, Nadir Eserler, Sözlü Tarih, Kitap, Süreli Yayın, Tez, Makale, Sanat Eserleri, Kadın Yazarlar, Kadın Sanatçılar ve İşitsel başlıkları adı altında 16 koleksiyon bulunmaktadır. Vakıf, sadece belge ve arşiv sağlamakla yetinmez, aynı zamanda başka kurumlarda bulunan kadınlarla ilgili belgelerin yerlerini saptar, bibliyografyalar, arşiv katalogları hazırlayarak bu belgeleri kayda geçirir.¹⁵⁶

Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği; kadınların okuryazarlık oranının yüzde yüze ulaştığı, kadınların eşit, aktif ve özgür yurttaşlar olarak topluma katılım sağladığı bir toplum düzenine ulaşmayı hedeflemektedir. Kadınların ve kızların eğitime erişilebilirliğinin sağlanması, kadınlara mesleki ve ekonomik güç kazandırılması, toplumda eşit ve bilinçli yurttaşlar haline getirilmeleri gibi misyonlara sahip olan dernek, Türk kadınının yurtiçi ve yurtdışında Atatürk ilke ve devrimleri ışığında temsil edilmesini arzulamaktadır. Dernek, kızların her düzeyde eğitime erişilebilirliğini arttırmak için projeler geliştirmekte, üniversite mezunu kadın sayısını arttırmayı hedeflemekte, burs programları oluşturmakta, kadının siyasette eşit temsili için kamuoyu çalışmaları ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi için savunuculuk yapmaktadır.¹⁵⁷

Her bir derneğin odak noktası farklı görünüyor olsa da, derneklerde temelde kadınların hak ettikleri yaşama erişimleri arzulanmaktadır. Bunun için kadınlar desteklenmekte, bilinçlendirilmekte ve kendi ayakları üzerinde durabilmelerini sağlayabilmek için çabalanmaktadır.

2.2.3. Süreli Yayınlar

Cumhuriyet döneminin modernleşme hareketlerinde kadınlar önemli aktörlerdir. Cumhuriyet dönemine kadar ikinci sınıf olarak görülen ve kamusal alandan uzak tutulan kadınlar, bu döneme gelindiğinde, erkeklerin yoldaşı gibi görünmeye başlamıştır. Cumhuriyet döneminde, kadınlara tanınan haklarla birlikte, kadınların eğitim seviyesi yükselmiş, kamusal alanda daha fazla yer almaları hedeflenmiş ve kadınlara yönelik basınların sayısı artmıştır. Erken Cumhuriyet dönemi kadın dergilerinin genel amacı; kadınları bilinçlendirmek, haklarının farkına varmalarını sağlamak ve onları kamusal alanın aktif katılımcıları haline getirmektir. 1940'lı yıllara gelindiğinde dergilerin içerikleri bunlarla sınırlı kalmayarak moda, ev işleri, çocuk bakımı gibi konuları da içerir hale gelmiştir.

¹⁵⁶ “Hakkımızda,” Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, erişim 19 Mayıs, 2024, <https://kadineserleri.org/hakkimizda/>

¹⁵⁷ “Misyonumuz,” Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği, erişim 19 Mayıs, 2024, <https://tukd.org.tr/sayfa/misyon-vizyon-degerler>

Geçmişten günümüze yayımlanmış olan; *Ev – İş* (1937), *Ana* (1938), *Kadın Gazetesi* (1947), *Yelpaze* (1952), *Türk Kadını* (1966), *Kadınların Sesi* (1975), *Kadınca* (1975), *Kadın ve Aile* (1985), *Mektup* (1985), *Feminist* (1987), *Kaktüs* (1988), *Kadın Bülteni* (1990), *Kadın Belleği* (1991), *Emekçi Kadınlar Bülteni* (1992), *Kadın Araştırmaları Dergisi* (1993), *Cımbız* (1994), *Martı* (1994), *Pazartesi* (1995), *Gacı* (1996), *Kazete* (1997), *Türk Kadınlar Birliği* (1997), *Uçan Haber* (1998), *Turuncu* (2003), *Amargi* (2006), *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar Dergisi* (2006), *Feminist Politika* (2009), *Feminist Eleştiri Dergisi* (2009), *Kadın Araştırmaları Dergisi* (2015), *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi* (2017), *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi* (2018), *Advances of Women's Studies* (2019), *Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi* (2024) gibi birçok kadın dergisi söz konusudur. Bu dergilerin kimisi kadınların bilinçlerini yükseltmeyi, kimisi kadınlığı yeniden tanımlamayı, kimisi de kadınların direnişe geçmesini arzulamaktadır.

Kadınların yayın hayatında sesini duyurmaya başlaması, II. Meşrutiyet sonrasında gerçekleşmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra *Mehâsin* (1908), *Demet* (1908), *Kadınlar Dünyası* (1913) gibi dergilerle yola çıkan kadınlar, Cumhuriyet dönemiyle birlikte yayınlarının sayısını arttırmışlardır.

14 Eylül 1908 yılında, yayınlanmaya başlayan *Mehâsin*, döneminin önemli dergilerindendir aynı zamanda ilk resimli ve renkli kapaklı kadın dergisidir. Batılı tarzda edebiyattan, moda kadar pek çok konuyu ele almıştır. Derginin yazarları; Emine Semiyye, Şukufe Nihal, Halide Saliha, Meliha Hesna, Münire Hanım ve Muhsine Hanım'dır. *Mehâsin* dergisinde Avrupa'da yaygın olan moda yer verilmiş; takılar, tokalar ve kadınların kıyafetleri ile birlikte kadınları yönlendiren bilgilerden söz edilmiştir. 1908 yılında yayın hayatına başlayan dergi 1909 yılında yayından kaldırılmıştır.

30 Eylül 1908 tarihinde yayınlanmaya başlayan *Demet*, toplam yedi sayıya ulaşmıştır. Derginin amacı, kadınların çıkarlarını korumak ve fikirlerini beyan edebilecekleri bir alan yaratabilmektir. Kadınların ilerleyebilmesi için bilgilendirilmesi gerekliliktir. Osmanlı'nın yükselişi için hem erkeğin hem de kadının eğitilmesi şarttır. Birincil ihtiyaçları eğitim olan kadınlar, bir an evvel cehalet uykusundan uyandırılmalıdır. Dergi, kadınların bilinçlendirilmesine vurgu yaparken aynı zamanda annelik ve eşlik görevlerini unutmamaları gerektiğinin de altını çizmiş ama bununla sınırlı kalmamış ve kadınlar, *Demet* dergisinde siyasi yazılarda yazmışlardır. Derginin görüşüne göre, toplumun iyiliği için her iki cinsiyet grubunun da geliştirilmesi şarttır. *Demet* dergisinin yayın yolculuğu ancak yedi

sayı sürebilmiştir ama yazar kadrosu başka dergilerde yazmaya ve bilinç yükseltme hareketine destek olmaya devam etmiştir.

İlk sayısı 4 Nisan 1913 tarihinde çıkan Kadınlar Dünyası, 1921 yılına kadar yayınlanmaya devam etmiştir. “Kadınlar Dünyası dergisi toplumun farklı kesimlerindeki kadınlardan gelen yazı ve mektupların yayımlanması dolayısıyla önemli bir kaynaktır.”¹⁵⁸

Kadınlar Dünyası, Sayı 124.¹⁵⁹

Kadınlar Dünyası’nın sahibi ve yazar kadrosu tamamen kadınlardan oluşmaktadır. Gelen yazıların ve mektupların tümünün de kadınlardan olması bu dergiyi Osmanlı kadınının bakış açısını gösteren ve seslerini duyurmalarını sağlayan önemli bir kaynak haline getirmiştir.

Kadınlar Dünyası amacı, üslubu, içeriği, faaliyetleri ve okur düzeyiyle, kendisinden önce çıkmış kadın dergilerinden farklı bir yere sahiptir. Onu bu ayrıcalıklı konuma getiren en önemli özellik, kadın hakları mücadelesini başlatması, bir kadın hareketine zemin sağlamış olması ve Osmanlı kadınıyla ilgili önemli bilgiler vermesidir.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 133.

¹⁵⁹ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f6/Kad%C4%B1nlar_D%C3%BCnyas%C4%B1_124_say%C4%B1_kapa%C4%9F%C4%B1nda_Ya%C5%9Far_Nezihe%2C_28_Kanun-i_Evvel_1329.jpg erişim 24 Mayıs, 2024.

¹⁶⁰ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 145.

15 Nisan 1937 tarihinde yayın hayatına başlayan *Ev – İş Dergisi*'nin sahibi Tahsin Demiray'dır. Bu dergi doğrudan kadınlara hitap etmektedir. Dergi; yemek yapımı, çocukların bakımı, moda, günlük yaşama dair tavsiyeler gibi pek çok konuya yer vermiştir.

Kadın Gazetesi, 1 Mart 1947 tarihinde yayınlanmaya başlamış ve yirmi yıl boyunca yayın hayatını sürdürmüştür. Kadınların siyasi hayatta etkilerinin azalmasına tepki olarak ortaya konan gazete, kadın erkek eşitliğini tartışmaya açmaktan ziyade, kadınlara verilen hakların pratik hayatta karşılığı olup olmadığı ile ilgilenmiştir. Kadınları bilgilendirme amacı taşıyan *Kadın Gazetesi*; siyasal, toplumsal ve ekonomik konulara yazılarında yer vermesinin yanı sıra moda, annelik, evin çekip çevrilmesi gibi konularda da bilgiler vermiştir.

1975 yılının ağustos ayında çıkmayan başlayan *Kadınların Sesi* dergisi, İlerici Kadınlar Derneği'nin yayın organıdır. Kadının haklarını ve sorunlarını merkeze alan dergi, mizahi bir dil kullanarak karikatürler üzerinden sorunları görünür kılmaya başlamıştır. Dergi neredeyse her sayısında kadınların problemlerini içeren karikatürlere yer vererek sorunları daha anlaşılır kılmayı hedeflemiştir.

1987 yılında yayınlanmaya başlayan *Feminist* dergisi, kadınların özgürlüklerini kazanmasını arzuluyordu. Kadınlar hatırlamak, anlamak, anlatıp kurtulmak, yeniden kurmak, anıları kurtarmak, var olmak için *Feminist* dergisine yazın diyorlardı. Dünyada bir gerileme dönemine giren feminist hareketi tekrar canlandırmak isteyen kadınlar, mücadelelerinin zorlu olduğunu biliyorlardı; fakat kadınların ezildiklerinin farkına varmalarını sağlayabilirlerse, bir başkaldırı oluşturabileceklerine inanıyorlardı. Bu hedefle yola çıkan feminizmi ve feministliği tanımlayan bu dergi, yalnızca yedi sayı yayınlanmıştır.

1 Mayıs 1988 tarihinde yayınlanmaya başlayan *Kaktüs* dergisi, Türkiye'nin ilk sosyalist feminist dergisidir. *Kaktüs* "Neden dergi çıkartıyoruz?" sorusuna "İlk önce kadın olduğumuz için" yanıtını vermiştir.¹⁶¹ Teorik bir dergi olmayı hedeflemeyen *Kaktüs*, kadının bağımsızlık mücadelesinde üzerine düşen görevi yerine getirmeyi arzuluyordu. Kadın sorunlarının sıkça tartışıldığı ve erkek egemenliğin sorguya açıldığı bir dönemde yayınlanan *Kaktüs*, toplumda kadın olmaktan kaynaklanan sorunlarla mücadele etmeyi hedeflemişti. Kadınların ezildiğini her alanda görmek mümkündü. Bunu anlamak için cinsiyetçi kültürü çözümlemek ve kurtuluş hareketi için el ele vermek gerekiyordu. Bu ilkelerle yola çıkan *Kaktüs*, on iki sayı sonra yayından kalkmıştır.

¹⁶¹ "Neden Dergi Çıkartıyoruz?," *Sosyalist Feminist Kaktüs Yayınları*, 1 (1988): 5. <https://www.pazartesidergisi.com/pdf/Kaktus1.pdf> erişim 12 Mayıs, 2024.

1994 yılında *Cımbız* dergisi yayınlanmaya başlamıştır. İzmir’de feminist bir grubun önce radyo programı olarak başlattığı *Cımbız*, sonrasında aynı adı taşıyan bir dergi olarak yayınlanmaya başlamıştır. Kadınların özgürleşme sürecinde, birbirlerinin deneyimlerine, iletişime ve paylaşmaya ihtiyacı vardır. *Cımbız*, diğer dergilerde dayatıldığını düşündüğü tek tip kadın ve erkek algısına meydan okur. Başkasının kopyası olmak kimliksiz olmak demektir. Bu yüzden *Cımbız*, bireyleşebilmeyi arzular. Ancak kendini, doğayı ve yaşamayı seven bireyler özgürdür diyen *Cımbız*, birbirine benzemeyen insanların ve dergilerin yaşayabilmesi umuduyla çıkartılmıştır.

1998 yılında Uçan Süpürge Vakfı, *Uçan Haber*’i yayınlamaya başlamıştır. *Uçan Haber* bülteninin amacı; kadın haklarına ilişkin kanun değişiklikleri, yeni yayınlar, yasal haklar ve kültürel etkinlikler hakkında bilgi sağlayarak kadın gruplarını desteklemektir. 2010 yılına kadar çıkmaya devam eden *Uçan Haber*, “Bir haber uçur yeter” sloganı ile yola çıkmış; cadılığı sürdüreceğiz demiştir. Bu cadılığı sürdürmenin yolu; kadın olmanın ne anlama geldiğini sorgulayarak, dünyayı ve kendimizi değiştirme cesareti bularak, bize biçilen rolleri “eski”yi kabullenmeyerek, yeni bir kadın kültürü oluşturmanın coşkusuyla yaşayarak, haklarımız için örgütlü sesimizi duyurarak, birbirimizin sesine daha çok kulak vererek hareket etmekten geçer. Daha çok ses, daha çok enerji, daha çok coşku, daha çok iş, daha çok dayanışma, daha çok haber, haber, haber...

162

2006 yılında *Amargi* dergisi yayınlanmaya başlamıştır. Feminist teori ve politika dergisi olan *Amargi*, 3 ayda bir yayınlanmaktadır. Editörlüğü Aksu Bora ve Pınar Selek tarafından yürütülen *Amargi* dergisi, 2015 yılında yalnızca internet üzerinden yayınlanmaya başlamış 2016 yılında ise bir veda mektubu yayınlarak yayın hayatını sonlandırmıştır.

2009 yılında yayınlanmaya başlayan *Feminist Politika* dergisi, feminist hareketin sesi olabilmek umuduyla yola çıkmıştır. Dergi, güncel gelişmelere ilişkin politika üretirken Türkiye'deki feminist hareketten ve deneyimlerden kopuk olmamaya, buradaki birikimi göz önüne almaya çalışmaktadır. Ayrıca dergi diğer feminist yayınlarla da dayanışmayı görev bilmektedir. Üç ayda bir çıkan *Feminist Politika* dergisi, 2015 yılında yirmi sekizinci sayısı ile yayın hayatını sonlandırmıştır.

¹⁶²<https://ucansupurge.org.tr/wp-content/uploads/2020/03/1998-ucan-haber-730x1030.jpg> erişim 24 Mayıs, 2024.

Kadın ve Demokrasi Derneği'nin yayımcılığını yaptığı *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2015 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Yılda iki defa çıkan dergi, kadın çalışmalarında yenilikçi yaklaşımları teşvik etmekte ve kadın meselelerini sorgulatmayı amaçlamaktadır. Kadın konusunu disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan *Kadın Araştırmaları Dergisi*, yeni kavramlar geliştirmeyi ve dikkate değer eleştiriler sunmayı hedeflemektedir.

2024 yılında yayınlanmaya başlayan *Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, yılda iki defa çıkması planlanan bir e-dergidir. Dergi, kadının hafızasını oluşturan belgelerden yola çıkarak hazırlanan makalelere yer vermeyi amaçlamaktadır. Kadının tarihine kaynaklık etmek esastır. Dergi, aynı zamanda konuyla ilgili çalışmaların teşvik edilmesini ve konuların tartışmaya açılmasını da arzulamaktadır.

2.2.4. Meclis

Kadınlar, Türkiye'de siyasal haklarını elde edebilmek için çeşitli mücadeleler vermiştir. 1930 yılında belediye seçimlerine katılma hakkı, 1933 yılında muhtarlık seçimlerine katılma hakkı, 1934 yılında ise milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmişlerdir. 1935 yılında yapılan seçimle 17 Türk kadını milletvekili olarak meclise girmiş; 1936 yılında Çankırı'da yapılan ara seçimle birlikte bu sayı 18'e yükselmiştir.

8 Şubat 1935 seçimlerinde Mebrure Gönenç (Afyonkarahisar), Sabiha Gökçül Erbay (Balıkesir), Şekibe İnel (Bursa), Huriye Öniş Baha (Diyarbakır), Fatma Memik (Edirne), Nakiye Elgün (Erzurum), Fakihe Öymen (İstanbul), Hatı Çırpan (Ankara), Ferruh Güpgüp (Kayseri), Bahire Bediş Morova (Konya), Mihri Pektaş (Malatya), Meliha Ulaş (Samsun), Fatma Esmâ Nayman (Seyhan), Sabiha Görkey (Sivas), Seniha Hızal (Trabzon), Benal Nevzat Arıman (İzmir) ve Türkan Örs Baştuğ (Antalya) meclise girmiş; 12 Ocak 1936 tarihinde yapılan ara seçimde Hatice Özgener (Çankırı)'in de seçilmesiyle meclisteki kadın sayısı 18'e yükselmiştir.

Seçilen ilk kadın milletvekilleri, Türk kadınına önderlik edeceği için önemlidir. Bu yüzden kişisel özellikleri, eğitim durumları önem arz eder.¹⁶³ Mebrure Gönenç, Üsküdar Kız Sanayi Mektebi'ne gitmiş ve Beşiktaş İttihad – i Osmani Mektebi'ne devam etmiştir. Ardından Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ni bitiren Gönenç, mekteplerde öğretmenlik yapmaya başlamıştır.

Hatı Çırpan, eğitim alamamış ancak harf devriminden sonra Millet Mektepleri'nde okuma yazma öğrenmiştir. 1933 yılında babasından muhtarlık görevini devralan Hatı Çırpan,

¹⁶³ Ek 4.

asında çiftçidir. Köyünün sorunlarını çözmek için uğraşması Atatürk'ün dikkatini çekmiştir ve Atatürk'ün arzusu doğrultusunda mebus olması için adı kaydedtirilmiştir.

Türkan Örs Baştuğ, önce Bezmiâlem'i ardından da İstanbul Darülfünun'u felsefe bölümünü bitirmiştir. Ardından Boğaziçi Lisesi'nde içtimaiyat, ruhiyet, mantık ve metafizik dersleri vermiş ve okulun kızlar müdürlüğünü yapmıştır.

Sabiha Gökçül Erbay, İstanbul'da Darülmualimât'ı bitirmiş; önce Edirne Kız Mektebi'nde başladığı Türkçe öğretmenliği görevine mebus seçilene kadar İzmir Kız Muallim Mektebi'nde devam etmiştir.

Hatice Özgener, Selanik'te Kırmızı Mektep ve İnâs Rüştîyesi'nde okumuştur. Okulu bitirdikten sonra İnâs Rüştîyesi'nin öğretmen yardımcılığına atanmış ardından ise İstanbul Dârülmalumat'ta tarih öğretmenliğine, Süleymaniye İnâs Rüştîyesi'ne, İstanbul Kız Sanayi Mektebi'ne, Kadıköy İnâs Dârüleytâm'a, Çağlayan Dârüleytam müdürlüğüne ve Beykoz Dârüleytam öğretmenliğine atanmıştır.

Huriye Öniz Baha, ilkokul ve ortaokulu Leylî Sanayi Mektebi'nde okuduktan sonra Bursa Amerikan Mektebi'nde Türkçe öğretmenliği yapmaya başlamıştır. Ardından da Londra Üniversitesi Bedford Koleji'nde pedagoji eğitimi gören Baha, İstanbul İnâs İdadîsi terbiye öğretmenliğine başlamıştır. Ardından 3. Rum Okulu, Haydarpaşa Musevi Okulu, Galata Musevi Erkek Okulu ve Hasköy İtalyan Okulu gibi kurumlarda öğretmenlik yapmaya devam etmiştir.

Fatma Memik, Beyazıt İnâs Numune Mektebi ve Bezmiâlem Valide Sultan Mektebi'nde eğitim görüp liseyi bitirdikten sonra İstanbul Dârülfünun'a girmiş ve tıp fakültesinden birincilikle mezun olmuştur. Ardından Vakıf Gureba Hastanesi'nde dahiliye ihtisasını bitiren ve Heybeliada Sanatoryumunda asistanlığını yapan Memik, Gureba Hastanesi'ne geri dönerek dahiliye uzmanı olmuştur.

Nakiye Elgün, Rehberi Marifet adında hususi bir okulda eğitim gördükten sonra İstanbul Kız Muallim Mektebi'ni bitirmiştir. Okul bittikten sonra orada öğretmenlik yapmaya başlamış ardından Kız İdadîsi'ne, Feyziye Lisesi müdürlüğüne ve İstanbul Kız Lisesi müdürlüğüne tayin edilmiştir.

Fakihe Öymen, Koca Mustafa Paşa İlk Mektebi, İstanbul Kız Muallim Mektebi ve İstanbul Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Coğrafya bölümünde eğitim almıştır. Mebus seçilene kadar Kandilli Kız Lisesi, Bursa Kız Muallim Mektebi, Kız Lisesi müdürlüğü gibi görevlerini devam ettirmiştir.

Benal Nevzat Arıman, ilkokulu Bedreka – yı İrfan adlı özel bir okulda ortaokulu ise İzmir Dome de Slom Fransız Okulu'nda tamamlamış; Paris'e gidip Sorbonne Üniversitesi'nin edebiyat fakültesinde eğitim görmüştür. 1930 – 1934 yılları arasında Belediye Meclisi üyeliği yapan Arıman, İzmir Belediye Meclisi'ne seçilen ilk kadındır. Siyasi faaliyetlerinin yanı sıra edebi eserlerde üretmiş pek çok şiir, makale ve çeviri yayınlamıştır.

Ferruh Güpgüp, ilkokuldan sonra özel eğitim almıştır. Musiki, bıçki ve dikiş konularında uzman olan Güpgüp, çevresindeki kadınları da bu konularda eğitmiş ve bağımsızlık savaşında cepheye gönderilecek giysileri dikmiştir.

Bahire Bediş Morova, ilk ve ortaöğretimini Bolu'da tamamlamıştır. Bolu Kız Sanat Mektebi'nde resim öğretmenliği yapmış ardından da öğretmenliği bırakmıştır. Mihri Pektaş, ilköğretimini Zühtü Paşa Mektebi'nde görmüş ve ardından Amerikan Kız Koleji'ni bitirmiştir. Amerikan Koleji'nde, Bezmiâlem Kız Lisesi'nde ve Robert Koleji'nde öğretmenlik yapmıştır.

Meliha Ulaş, ilkokulu İstanbul Küçük Mustafa Paşa İnâs Rüştîyesi'nde okumuş; orta ve lise öğretimini de Kız Sanayi Mektebi'nde tamamlamıştır. Dârülfünun edebiyat bölümünü kazanan ve derece ile bitiren Ulaş; İstanbul Selçuk Hatun Kız Sanayi Mektebi, Kandilli İnâs Sultanisi, Bezmiâlem Sultanisi, Amerikan Koleji, Erzurum Kız Muallim Mektebi ve Samsun Lisesi'nde çalışmıştır.

Fatma Esmâ Nayman, Fransız Mektebi'nde eğitim görmüş ardından da hususi eğitim almıştır. İngilizce, Fransızca ve Rumca bilen Nayman, Adana'ya yerleşip Belediye Katipliği görevine başlayana kadar Bezmiâlem Kız Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yapmıştır.

Sabiha Görkey, Üsküdar Kız Sanayi Mektebi ve İstanbul Dârülmuaallimâtı'ndan mezun olmuştur. Ardından Dârülfünun'da matematik bölümünü başarıyla tamamlamış; Molla Gürani İnâs Rüştîyesi'nde göreve başlamıştır. Daha sonrasında Üsküdar Kız Sanayi Mektebi, Kadıköy Numune Rüştîyesi, Açık Türbe İnâs Mektebi, Mal Hatun İnâs Mektebi, Edirne Kız Muallim Mektebi, Adana Kız Muallim Mektebi, Sivas Kız Muallim Mektebi ve Tokat Orta Mektep gibi kurumlarda çalışmıştır.

Seniha Hızal, ilköğretimini İstanbul Fatih Rüştîyesi'nde; ortaöğretimini ise Kız Sanat Mektebi'nde görmüştür. Dârülfünun fen fakültesinden mezun olan Hızal aynı zamanda Türkiye'nin ilk kadın müfettişidir. Âliye Ana Mektebi, Dârülmuaallimat, Erenköy İnâs Sultanisi, Kandilli Kız Orta Mektep, İstanbul Kız Muallim Mektebi, Bursa Kız Muallim Mektebi ve Selçuk Hatun Kız Sanayi Mektebi'nde öğretmenlik yapmıştır.

Kadın milletvekili adaylarının belirlenmesinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Halk Fırkası'nın görüşleri etkili olmuştur. Türk kadına önderlik edebilmeleri için seçilen bu kadınların seçilme sebebi, eğitim görmüş, azimli ve çalışkan olmalarıdır.

“Benal Nevzat Arıman, “İlk gün Recep Peker biz kadın milletvekillerini toplayıp nasihat verdi. O günden sonra hep titiz, düzenli, çalışan ve ağırbaşlı olduk. Mecliste denge unsuru olduk.” diyerek kadınların o günlerde mecliste oynadığı kilit rol hakkında bilgi vermiştir.”¹⁶⁴

Meclisteki kadın sayısı, Türk kadınının temsil edilmesi açısından çok önemlidir. Meclisteki kadın ve erkek oranı göz önüne alındığında kadının temsili için gerekli orana ulaşılmadığı açıkça görülmektedir.¹⁶⁵ Her dönemde, kadın milletvekili sayısı erkek milletvekili sayısının yarısından bile azdır. Burada toplum dinamiklerinin etkisi söz konusudur. Toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil düzenin devam ettirilmesi sonucunda üst mevkilerde bulunmak erkeğin hakkıymış gibi görünmektedir. Kadınlar genellikle kamuya ait görülmeyen, özel alana dair apolitik işlerle ilgilenmektedir. Aynı zamanda kadınların üzerine yüklenen geleneksel roller onların siyasi yaşama katılım arzusu ile çatışmaktadır. Kadınlar hem bu kalıpları yıkmakla hem de toplum tarafından kabul edilmekle mücadele etmeye çalışırlar.

Üst mevkilerde bulunmada, eğitim en önemli kriterlerden biridir. Eğitim, kadınların kamusal alanda varlık göstermesinde kilit noktalardandır. Eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılım artar. 2021 yılında okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %12,8; lise altı eğitilmiş kadınların iş gücüne katılma oranı %25,3'tür. Lise eğitimi alan kadınların işgücüne katılma oranı %32,5; mesleki lise mezunu kadınların işgücüne katılma oranı %38,5; yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılma oranı ise %67,6'dır.¹⁶⁶

2022 yılında okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %13,9'a; lise altı eğitilmiş kadınların işgücüne katılma oranı %27,1'e; lise eğitimi alan kadınların işgücüne katılma oranı %36,1'e; mesleki lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %43,0'e ve yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılma oranı %68,8'e yükselmiştir.¹⁶⁷

Değişen zaman ile birlikte üst mevkilerde kadınlar daha fazla yer almaya başlamıştır. 2011 yılında kadın büyükelçi oranı %11,9 iken 2022 yılında %27,2'ye 2023 yılında %27,3'e yükselmiştir. 2007 yılında kadın milletvekili oranı %9,1 iken 2022 yılına %17,3'e 2023

¹⁶⁴ Sibel Duroğlu, “Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri,” (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2007), 66.

¹⁶⁵ Ek 5.

¹⁶⁶ “İstatistiklerle Kadın 2022,” TÜİK, erişim 20 Mayıs, 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668>

¹⁶⁷ “İstatistiklerle Kadın 2023,” TÜİK, erişim 20 Mayıs, 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2023-53675>

yılında ise %19,9'a yükselmiştir. Yükseköğretimde profesör olan kadın oranı 2010 – 2011 yılları arasında %27,6 iken 2022 – 2023 yılları arasında %33,9'a yükselmiştir. Doçent olan kadın sayısı ise 2010 - 2011 yılları arasında %32,2 iken 2022 – 2023 yılları arasında %40,8'e yükselmiştir. Üst ve orta düzey yönetici pozisyonundaki kadın oranı ise 2012 yılında %14,4 iken 2022 yılında %19,6 olmuştur.¹⁶⁸

Görüldüğü üzere, Türkiye'de yetişmiş kadın işgücü artmaktadır fakat siyasal temsil noktasında eksiklikler olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Dünyanın çoğu yerindeki gibi, Türkiye'de de siyasal alan, erkeklerin bakış açısı ve söylemleri ile inşa edilmektedir. Sistemi kuran taraf ayrıcalıklı olan erkekler olduğu için kadınların bu sistem içerisinde var olması zorlaşır. Bu yüzden, kadınların büyük bir kısmı siyasetin dışında kalmaktadır.

Aday olan çoğu kadına, nasıl olsa kazanamaz gözüyle bakılmakta veya siyaset arenasında başarılı olamaz diye düşünülmektedir. Elbette Türk kadınının hakları konusunda çok fazla gelişme yaşanmış ve onu ileri taşıyacak reformlar gerçekleştirilmiştir fakat kadınların siyasette yeteri kadar temsil edilmiyor olması önemli bir sorundur. Bunun değiştirilmesi için kadının asıl görevinin aile içinde olduğuna dair algının yıkılması şarttır. Kadın ve erkek hayatın her alanında eşit görülmelidir. Evde, işte, siyasette, aile düzeninde... Kadınların siyasete atılmasının önündeki engeller çıkartılan yasalarla kaldırılmış gibi görünse de, toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturduğu toplumsal yapı hâlâ orada durmaktadır.

Aile kurumunun yapısına baktığımızda, kadınların büyük bir çoğunluğu eşlerinin, çocuklarının ve yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak için evde çalışmaktadır. Aile içinde süren erkek egemenliği siyasal alanı fazlasıyla etkilemiş ve kadının erkeğe tabiiyeti bu alanda da devam etmiştir. Kadınların bu özel alanı sadece ev içerisinde olup, kamuya ait alanların dışında görülür. Dolayısıyla toplumun yapısı gereği kadınlar zaten apolitik alanın içine itilmişlerdir. Türkiye toplumunda ev işleri ve çocuk bakımı kadının görevi olarak görülmektedir. Bu konuyla ilgili Boğaziçi Üniversitesi ve Açık Toplum Enstitüsünün birlikte yaptığı muhafazakârlık hakkındaki araştırma oldukça ilgi çekicidir. Araştırmada, “Kadınlar ve erkekler siyasette, iş hayatında, toplum içinde ve aile hayatında her bakımdan eşit haklara sahip olmalıdır” diye düşünenlerin oranı yüzde 87 olsa da, “Kadının esas görevinin kocalarına evde hizmet etmek olduğuna katılanların” oranı yüzde 71 çıkmıştır. Hatta araştırmaya katılanların 67'si ‘Hizmeti aksıyorsa, o zaman işi bırakmalı ve ev kadını olmalıdır’ düşüncesini taşımaktadır. Bütün bu veriler göz önünde bulundurduğunda kadınlar da dâhil olmak üzere insanların kadın ve erkeğin rollerini içselleştirmelerini ve toplumda bu konuda bir reaksiyon olmaması normaldir.¹⁶⁹

¹⁶⁸ “İstatistiklerle Kadın 2023,” TÜİK, erişim 20 Mayıs, 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2023-53675>

¹⁶⁹ Şadiye Deniz, “Kadın Parlamenterlerin Bakış Açısıyla Türkiye’de Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili,” *Journal of Management and Economics Research* 5, 7 (2007): 7. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/203522>

Kadınların son dönemlerinde meclis içinde artan oranına rağmen, temsil düzeyleri oldukça düşüktür. Burada, toplumsal cinsiyet rollerine ek olarak, partilerin izlemiş oldukları stratejiler de önemlidir.

Siyasi partiler, kadınları dışlayarak, genel ve yerel seçimlerde aday göstermemekte ya da seçilebilir sıralara yerleştirmemektedir. Adayların belirlenmesi sürecinde ön seçim gibi daha demokratik sayılan yöntemler uygulansa bile, nihai karar yine parti yöneticilerine aittir. Dolayısıyla, kadınların seçilmesi tamamen parti yönetimlerinin kadınları aday gösterme ve listelerde üst sıralara yerleştirme iradesine bağlı kalmaktadır.¹⁷⁰

Kadınların temsili konusunda, medya da önemli bir yer tutmaktadır. Kadın adaylara dair haberler gerçekleştirdikleri icraatlar ya da vaatlerden ziyade kadın olmaları ile ilgilidir. Bundan dolayı, siyaset erkeklere özgüymüş gibi okunmakta ve siyasetin dili eril bir dil olmaktadır. Ülkemizde, kadın temsiline gereken önem verilmemiştir. Kadınlara önündeki engelleri kaldırmak için kadınlar lehine pozitif ayrımcılık ve kota uygulaması gibi yaklaşımlar düşünülebilir.

Son yıllarda kadın temsili arttırmak ve cinsel eşitliği sağlamak maksadıyla siyasi ve hukuki tartışmalarda gündeme getirilen konu; kota uygulamalarıdır. Kota yoluyla kadınların temsili arttırmaya yönelik bir uygulama, sadece kadın hakları açısından değil, cinsiyet dengesinin sağlanması ve dolayısıyla demokrasi açısından da büyük önem taşır. Toplum kesimleri içerisinde nüfuslarıyla orantılı bir biçimde temsil edilmeyen grup kadınlardır. Sorun demokratik sistem açısından değerlendirildiğinde, toplumun yarısını oluşturan kadınların sorunlarının temsilde egemenlik kuran erkekler tarafından ne düzeyde ifade edilebileceği ve çözülmeye çalışılabileceği düşündürücüdür. Kadınların yönetimde temsil sorunu, kadın hakları sorunu ötesinde bir demokratik meşruiyet sorunudur. Sorun aynı zamanda bir toplumsal cinsiyet sorunudur. Sorunun çözümü için siyasette erkek hâkimiyetine son verecek, kadın temsili arttıracak düzenlemelere ihtiyaç vardır.¹⁷¹

Kadın kotası, seçimlerde kadınlara ayrılan payı ifade etmektedir. Bu tarz bir kota, kadın ve erkek temsillerindeki eşitsizliği ortadan kaldırma maksadıyla kullanılabilir. Pozitif ayrımcı bir uygulama olan kota, kadınların mecliste etkili olmasını sağlayabilir. Kadınlar, siyasal alandaki eksik temsil sorununu çözmek ve cinsiyete dayalı eşitsizliği kırmak için kota istemektedir.

3. 21. Yüzyılda Kamusal Alanda Kadının Görünürlüğü

3.1. 21. Yüzyılın Kamusal Alanları

Gelişen teknoloji ile birlikte fiziki kamusal alan modellerine sanal kamusal alan da eklenmiştir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile birlikte dünya giderek küçük bir hal

¹⁷⁰ Nihal Şirin Pınarcıoğlu, “Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?),” *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 7, 1 (2017): 21. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/313223>

¹⁷¹ Nedret Çağlar, “Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları,” *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 3, 4 (2011): 73. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213982>

almaya ve mesafelerin önemi ortadan kalkmaya başlamıştır. İnternet ile birlikte zaman ve mekân farkının önemini yitirmiş olması, bireylerin birbirleriyle kolaylıkla iletişim kurmasını sağlar. Marshall McLuhan tarafından kullanılan, “Global Village” (Küresel Köy) kavramı bunu işaret etmektedir. McLuhan, elektronik iletişimin yaygınlaşması sonucunda dünyanın küçük bir topluluk haline geleceğini düşünmekteydi. 60’lı yıllarda ortaya atılan bu fikre örnek olarak günümüzün sosyal medyasını örnek göstermek yanlış olmayacaktır.

Geleneksel medya; radyo, televizyon, gazete gibi kitle iletişim araçları üzerinden geliştirilmiştir ve iktidar odaklılık, belli grupların boyunduruğu altında olma gibi özelliklere sahiptir. Dijital teknoloji üzerinden gelişen yeni medya araçları, klasik medyadan ayrılmaktadır. Yeni medya; sosyal paylaşım ağlarına sahiptir, ağlar üzerinden yatay ilişkilere dayanır, karşılıklı iletişime ve etkileşime olanak sağlar, fiziki bir mekâna ihtiyaç duymaz ve bilginin âdemi merkezîyetçi biçimde dolaşımına imkân tanır.¹⁷²

Yeni medya; düşüncenin, sözün, eylemin ve iradenin yer aldığı bir bağlamı ifade eder. Bu noktadan hareketle yeni medyada bireysel kimlikler inşa edilmekte ve yeni medya kamusal bir form kazanmaktadır. Yeni medya sayesinde fiziksel katılımın yanı sıra yeni bir kamusal alan inşa edilmesi söz konusudur.

Yeni iletişim teknolojileri, iletişim kurma biçimlerimizi kökten değiştirmiştir. Cep telefonları, tabletler, bilgisayarlar bireylerin kamusal alana girerken kullandıkları araçlara dönüşmüştür. Sosyal medya uygulamaları, bireyin sanal uzamdaki tezahürüdür ve insanlara kendilerini ifade etme imkânı verir. İletişim kurma ve fikirleri tartışma ortamı sunan internet, yeni bir kamusal alan halini almıştır.

Dijitalleşmiş medya, insanlar arasındaki iletişim biçimlerinde köklü değişiklikler meydana getirir. Yeni medya, bireylerin her birine eşit bir tartışma imkânı sunarken, aynı zamanda da özel alanı kamusal alanın içine dâhil etmiş durumdadır. Kamusal alanın sınırlarındaki belirsizlik, özel alanın da kamusal alana dâhil edilmesine neden olarak, ikisi arasındaki sınırı bulanıklaştırmaktadır.

Burada, kamusal alan ve özel alan sınırını belirleyecek olan, sosyal medya kullanıcısının bizzat kendisidir. Özel alana ait görülen mahremiyet, günümüzün sosyal medya uygulamalarında, belli bir kesimle veya tüm kullanıcılarla paylaşılır hale gelmiştir. Kişilerin

¹⁷²Muzaffer Şeker ve Yasin Bulduklu, “Yeni Medya ve Değişen Toplumsal Değerler,” *Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği* içinde, ed. Muzaffer Şeker, Yasin Bulduklu, Cem Korkut ve Mürsel Doğrul (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2020), 249.

özel hayatlarını sosyal medyada paylaşmaya başlamasıyla birlikte, mahremiyet alanı aleniyete dönüşmüştür.

Sosyal medyada, kişilerin özel hayatına dair fotoğrafların ve videoların paylaşılmaya başlaması, kamusal alanın dönüşüme uğradığını açıkça göstermektedir. Özel alanın kamusalda paylaşımı beğenilme, daha çok kişiye ulaşma, statü elde etme çabasından kaynaklanır. Birçok sosyal medya kullanıcısı evini, bedenini, ailesini sergilemektedir. 19. Yüzyılın kamusal alanı olan parkların ve kahvehanelerin yerini Instagram, Facebook, X, TikTok, Snapchat gibi uygulamalar almıştır. Bu gibi platformların hayatımıza girmesi ile birlikte, özel alan ve kamusal alan arasındaki ayrım ortadan kalkmış; internet ortamında paylaşılan mahrem özel alanı şeffaflaştırmıştır.

3.1.2. Dijital Mekânlar

İnternet sunucusu olan World Wide Web'in ortaya çıkışı ile birlikte Web 1.0 dönemi başlar. İnternetin başlangıcı olan Web 1.0 döneminde, az sayıda yazar vardır ve bir etkileşim söz konusu değildir. Bu dönemde internet iletişimi tek yönlü olarak cereyan eder. Aktif bir kullanıcı katılımı söz konusu değildir. Teknoloji yalnızca bilgi almak amaçlı kullanılır.

Web 2.0, Web 1.0'dan farklı olarak kullanıcının aktif olarak sürece katılımını sağlar. İnsanların interneti daha kolay kullanır hale gelmesi ile birlikte, bilginin depolanma, paylaşılma ve ulaşımı hız kazanmıştır. İnterneti bir platform haline getiren Web 2.0'da paylaşılan verilerin düzenlenmesi, çoklu kullanıcı deneyimi ve kullanıcıların da katılabilmesi önemli özellikler olarak karşımıza çıkar.

Web 3.0, "Semantik Web" veya "Yapay Zekâ" olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde kullanılan teknolojilerde, yapay zekanın etkisi ile birlikte, internet kullanımında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. İnternet, artık kullanıcıya kişiselleştirilmiş bir dünya sunmaktadır. Bu dönemde, iki farklı kişi aynı kelime ile arama yaptıklarında aynı sonuçlarla karşılaşmazlar çünkü yapay zekanın getirmiş olduğu kişiselleştirilmiş sistem kişilerin arama geçmişini temel alarak özel bir listeleme sunmaktadır. Web 4.0 ise günümüzde hâlâ gelişimini devam ettirmektedir.

Web 4.0, kişisel dosyaların, verilerin ve içeriklerin depolanmasında internet tabanlı bilişim (bulut bilişim) uygulamalarının öne çıktığı, işletim sisteminden tüm uygulamalara kadar her şeyin fiziksel disklerden uzaklaşarak tamamıyla sanal networkler üzerine kurulduğu, gerçek ve sanalın iç içe geçtiği bir web teknolojisidir.¹⁷³

¹⁷³ Honey Badgers, "WEB 1.0'dan WEB 4.0'a İnternetin Evrimi," NTT DATA Business Solutions, erişim 21 Temmuz, 2024, <https://nttdata-solutions.com/tr/blog/web-bir-sifirdan-web-dort-sifira-internetin-evrimi/>

Web 4.0, “Simbiyotik Ağ” olarak adlandırılmakta ve insan gibi düşünebilen yapay zekayı kapsamaktadır. Bu dönemde, insanların internet kullanımı daha kişisel bir hal alacaktır. Gelişen ağ teknolojisi beraberinde değişiklikleri getirecektir. Günümüz teknolojisi hayatın her alanında dijitalleşmeyi beraberinde getirir. Günümüzde, dijitalleşmiş mekânlar söz konusudur. Sosyal medya, bloglar, web sayfaları, sohbet odaları vb. göz önüne alındığında artık sosyalleşmek için fiziki bir kamusal alanın varlığı elzem görünmemektedir. Bunu daha açık kılabilmek adına, alt başlıklarda sosyal medya uygulamaları ve bloglar ele alınacaktır.

3.1.2.1. Sosyal Medya

Gündelik yaşamın bir parçası haline gelen sosyal medya, teknolojinin gelişmesine bağlı olarak, günden güne daha fazla önem kazanmaktadır. Günümüzde, teknolojiye erişimi olan bireyler tarafından kullanılmakta olan sosyal medya, çok büyük bir etkiye sahiptir. Teknoloji bir bakıma kamusal alanı dijitalleştirmiştir. Fiziksel kamusal alanın bir uzantısı olarak var olan bu sanal kamusal alan; daha özgür, daha demokratik ve daha eşitlikçidir.

Sosyal medya, çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Hem üretim hem tüketim hem de iletişim alanıdır. Sosyal medya olarak adlandırdığımız ağ tabanlı uygulamalar günümüzde yeni bir görünürlülük biçimine kapı aralamıştır.

Bu ağ tabanlı uygulamalarda, bireyler kendilerine ait içerikleri oluşturmakta özgürdür. Sosyal medya platformları bloglar, Instagram, X, forum siteleri, web siteleri şeklinde uzayıp gitmekte olan geniş bir alanı kapsar. Dijk’e göre, sosyal medyada bireysel ve sosyal dünya harmanlanır. Medya ağları yalnızca iletişim kanalı değildir onlar bizzat sosyal ortamların yerini almıştır.¹⁷⁴

Zamandan ve mekândan bağımsız olan sosyal medya, insanların sürekli olarak birbirleriyle iletişimde kalmasının aracıdır. Facebook, YouTube, WhatsApp, Instagram, X ve TikTok gibi uygulamalar en çok kullanılan sosyal medya uygulamalarıdır.

Sosyal medya, neredeyse internet erişimine sahip olan tüm insanların dâhil olduğu bir alandır. Yeni bir etkileşim mekânı olmanın çok ötesinde olan sosyal medya, özellikle pandemi döneminde, fiziksel kamusal alanın yerini almıştır. Bir kamusal alan olarak görülmeye başlayan sosyal medya uygulamaları ile birlikte, özel alan ve kamusal alan anlayışında değişiklikler meydana gelir.

Toplumsal dönüşüm sürecinde kişiler ve topluluklar, sosyal medyada fotoğraf, video ve canlı videolar aracılığıyla duygu, düşünce ve görüş beyanında bulunmakta, yeni

¹⁷⁴ Jan Van Dijk, *The Network Society* (Great Britain: Sage Publications, 2001), 242.

anlamlar ve değerler oluşturmaktadır. Sosyalleşme, başkaları hakkında bilgi sahibi olma ve gündelik yaşamı paylaşma isteği sosyal medya platformlarında kişilerin davranış kalıplarını, düşünce ve eylemlerini farklılaştırmıştır.¹⁷⁵

Daha önce sözünü ettiğimiz tüm sosyal medya uygulamalarında, mahrem olarak görülen özel alanın kamusal açılması söz konusudur. “İnternetin, kişilerin mahrem hayatını ifade eden özel alana girmesi ve bu alanların çeşitli aygıtlarla gözetimi özel alanı şeffaflaştırmıştır.”¹⁷⁶ Sosyal medya platformlarında, kişiler gönüllü olarak kendi mahremlerini paylaşmaktadır. Bunun arka planında, beğenilme arzusu gibi faktörler vardır.

Bauman’a göre, mahremiyet hakkını savunan özel alan, bir anda aleniyet hakkına sahip olarak tanımlanmaya başlamış ve bu özgürleşme maskesinin ardına sığınarak gerçekleştirilmiştir. Kişilerin özel hayatları merak adı altında paylaşılması sonucunda ise, toplumsal düzenin istikrarını sağlayan kamusal alan ve özel alan arasındaki denge kaybolmuştur.¹⁷⁷

Dijital çağda, mahremiyet ve aleniyet arasındaki sınır silikleşmiş durumdadır. Facebook, X, YouTube ve Instagram kişilerin özel hayatlarını paylaşmaktan çekinmedikleri mecralar haline gelmiştir.

Aslında mahremiyet bireyin neyi ne kadar paylaşacağına yönelik tercih hakkıdır. Bu hakkın kullanımı modern dönem ile kamusal-özel ayrımının belirginleşmesiyle daha fazla tartışılır hale gelmiştir. Mahremiyet içinde yaşadığı toplumun dinamiklerinden etkilenmektedir ve modern dönemin en önemli dinamiği teknolojidir. Klasik mahremiyet teorilerinde kalelerimiz olan evler yani özel alan bugünün dijital dünyasında sosyal medya profillerimize eş değerdir. Profiller bir taraftan hâlâ özel alanımızdır ancak daha çok bilinme duygusuyla kamuya açtığımız ve mahremiyetimizi kamusalılaştırdığımız yapılarıdır da. Bu noktada bugünün ağ temelli toplumlarında mahremiyet algısının kamusal – özel ayrımını dönüştürdüğünü ve sınırlarının belirsizleştiğini söylemek mümkündür.¹⁷⁸

Facebook, kendi döneminin önemli paylaşım mecralarından biridir fakat günümüzde eski popülerliğini devam ettirmemektedir. Kişiler, bu uygulama içerisinde kendilerini, ailelerini, düşüncelerini paylaşmaktadır fakat Instagram kadar büyük bir etkiye ve kullanıcıya sahip değildir.

Instagram; kişilerin canlı yayınlar yapabildiği, gönderi ve hikayeler paylaşıp diğer insanlarla etkileşim içerisinde bulunduğu bir sosyal medya uygulamasıdır hatta bunun da ötesinde

¹⁷⁵ Fatma Sena Yaman, “Instagram, Kamusal Alan ve Özel Alanın Dönüşümü,” *Yeni Medya, Toplum ve Kamusal Alan* içinde, ed. Himmet Hülür, Cem Yaşın (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2022), 281.

¹⁷⁶ Yaman, “Instagram, Kamusal Alan ve Özel Alanın Dönüşümü”, 286.

¹⁷⁷ Zygmunt Bauman, *Siyaset Arayışı*, çev. Tuncay Birkan (İstanbul: Metis Yayınları, 2000), 74 – 75.

¹⁷⁸ Esra Serdar Tekeli, “Kamusal Mahrem: Tiktok Örneğinde Mahremiyet ve Sosyal Medya,” *Yeni Medya, Toplum ve Kamusal Alan* içinde, ed. Himmet Hülür, Cem Yaşın (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2022), 564 – 565.

Instagram yeni bir meslek ortaya çıkarmış; hayatımıza influencer kavramını dâhil etmiştir. Instagram üzerinden içerik üreten, yüksek takipçi sayısına sahip kişiler, influencer olarak adlandırılır. Bu durum, günümüzde hem yeni bir meslek hem de bir görünürlülük biçimidir. Konumuz kadının görünürlülüğü olduğu için rastgele seçilen bazı kadın influencerlar ele alınacaktır.

Ceyda Kasabalı Albayram (@ceydakasabali), Instagram platformunda eğlence ve çift içerikleri paylaşmaktadır. Hikayelerinde gündelik hayatını, evini, gezdiği yerleri, ailesini ve iş birliklerini paylaşmakta olan influencer, kendini çoğu zaman “instagirl” olarak tanımlamaktadır. Instagram onun için gönlünce eğlenebildiği bir görünürlülük alanıdır.

Merve Öztürk (@merveipekozturk), “instamom” olarak tanımlanmakta olan Instagram annelerindendir. Kızı Melina’yı dünyaya getirmek için verdiği çabayı ve gördüğü tedavileri diğer insanlarla paylaşan Öztürk, kızının doğumundan sonra sıklıkla onun videolarını paylaşarak belli bir takipçi kitlesine ulaşmıştır. Kızının büyümesi ile birlikte içeriklerinde değişikliğe gitmeye başlamış olsa bile, Instagram’da görünürlülüğü annelik üzerindendir.

İdil Yazar (@idilyazar), daha çok yeme içme üzerinden içerik üretmektedir. Bir aşçı olan Yazar, kendi Instagram sayfasında hayatına dair içerikler de paylaşmaktadır fakat ağırlıklı olarak yemek tarifleri üzerinden ilerleyen bir görünürlülük söz konusudur.

Neslihan Damla Aktepe veya sosyal medyada bilinen adıyla Danla (@danlabilic) bir makyaj influencerıdır. Kendini “mother of influencers” olarak adlandıran Danla, ilk olarak YouTube’da çektiği makyaj videoları ile tanınırlık elde etmiş olsa bile, daha sonrasında Instagram içeriklerine daha fazla ağırlık vermiştir. Danla, takipçileri ile kullandığı ürünleri, gezdiği yerleri, iş birliklerini ve hayatını paylaşır. Onun asıl görünürlülük biçimi, makyaj influencerı olarak bedeni üzerindendir.

Günümüzde yapay zekâ ile birlikte yeni bir görünürlülük biçimi ortaya çıkmıştır. Yapay zekâ; insanların düşünme, öğrenme, akıl yürütme biçimlerini taklit eden ve bu süreçleri otomatikleştiren bilgisayar sistemlerinin genel adıdır. Yaşadığımız çağın bir getirisi de yapay zekânın etkilerinin günden güne artmasıdır. Hayatın her alanında karşımıza çıkmakta olan yapay zekâ, Instagram platformunda bir başka görünürlülük biçimini meydana getirir. Seren Ay (ai.serenay) adlı kullanıcı, Türkiye’nin ilk yapay zekâ marka elçisidir. Model ve influencer olarak tanımlanan bu yapay zekâ kadın, 24,6 bin¹⁷⁹ takipçiye sahiptir.

¹⁷⁹ai.serenay, Instagram, erişim 14 Eylül, 2024. <https://www.instagram.com/ai.serenay/>

Sözünü ettiğimiz tüm bu görünürlülük biçimlerinde, mahrem sayılan özel alanın takipçilerle paylaşılması söz konusudur. İnsanlar, influencerların hayatını merak etmekte; influencerlar da merak adı altında hayatlarını paylaşmaktadır. Bu noktadan hareketle mahremiyetin dönüşümü açıkça görülür.

YouTube, kişilerin hem içerik üretebildiği hem de içerik tüketebildiği bir platformdur. YouTube aracılığıyla kişi maddi kazanç elde edebilir, kendi video günlüğünü oluşturabilir ve diğer üreticilerin ortaya koyduğu içeriklere rahatça erişebilir konumdadır. YouTube; insanların hayatlarını, evlerini, ailelerini rahatlıkla paylaştıkları ve bunları paylaşmak suretiyle para kazandıkları bir platform haline gelmiştir. Bu başlık altında, rastgele seçilen bazı kadın youtuberlar ve ürettikleri içeriklerden söz edilecektir.

Meryem Can, 2014 yılından beri YouTube platformunda eğlence içerikleri üretmektedir. YouTube Türkiye’de popüler olarak içeriklerin benzerlerini çeken Meryem Can, ünlülerin Instagram hesaplarını taklit etme, ev turu, doğum günü vlogları gibi özel hayatını içeren pek çok video paylaşmaktadır.

Merve Özkaynak, makyaj alanında en bilinen youtuberlardan biridir. Bakımlı olmayı sevenleri, moda, alışveriş, saç, makyaj, cilt bakımı gibi konu başlıklarını ele alan kanalda Özkaynak genellikle yeni makyaj ürünlerini denemekte ve güzellik tüyoları vermektedir.

Elvin Levinler’in hem kendi adını taşıyan bir YouTube kanalı hem de Elvin ile Yoga adını taşıyan bir yoga kanalı vardır. Levinler kanalını şöyle tanımlamaktadır: “Gördüğümü, tattığımı, çiçeği burnunda diplomamla yogayı, atladığım zıpladığım yerleri, hayallerimi, içime sığmayan hikayelerimi ve bitmek bilmeyen merakımı sizinle paylaşmak üzere açtım.”¹⁸⁰ Kanalını böyle tanımlayan Levinler, kanalında günlük hayatını, gezdiği yerleri, ailesini ve spor rutinlerini paylaşarak eskiden özel alana ait olarak görülen unsurları kamusal alana açmaktadır.

Betül Çakmak, eğlenceli videolar üretmek amacıyla yola çıkmış ve ardından hayatının büyük bir kısmını takipçileri ile paylaşmaya başlamıştır. Çakmak, denediği yemeklerden, güzellik rutinine, güzellik rutininin tutacağı eve kadar her şeyi takipçileri ile paylaşmaktadır. Daha önce de sözünü etmiş olduğumuz merak adı altında özel alanın paylaşımı normalleştirilmiştir.

TikTok ise kısa videolar oluşturulan ve takipçiler ile paylaşılan bir platformdur. Daha çok dublaja dayalı videoların oluşturulduğu platformda; çeşitli müzikler, filtreler, dizi – film

¹⁸⁰ Elvin Levinler, YouTube, erişim 14 Eylül, 2024. <https://www.youtube.com/@elvin>.

replikleri ve danslar karşımıza çıkmaktadır. Dünyada oldukça popüler hale gelen TikTok, ülkemizde de yoğun bir ilgi görmüştür.

Debord'un "gösteri toplumu metaforuna göre; "gösteri toplumunda en küçük, en olağan günlük, sıradan şeyler büyük gösterilere dönüşebilmektedir". Bu tanım adeta TikTok için ortaya konmuş denilebilir. (...) Gösteri toplumunun önemli aktörü olan yerel şöhretler tüm mahremini, evini, yatak odasını, kişisel duygularını kamuya açarak arzusunun metalaşmasında ve kitlelerin sürüklenmesinde önemli rol oynamakta, teşhir etmenin aşırılığı ile her şey tüm sırlarından arınmış olarak hızlıca tüketilmeye hazır bir meta halini almıştır.¹⁸¹

Kullanıcılar, hayatlarını insanlarla paylaşmaktan çekinmezler. Vücutları, evleri, eşyaları, arkadaşları... her biri bir tüketim nesnesi olarak kullanılmaktadır. Örnekler üzerinden ilerlemek gerekirse en çok bilinen isimlerden biri olan Cemre Solmaz, evde kahve yaptığı anlardan dans ettiği videolara kadar pek çok içeriği takipçilerinin beğenisine sunmaktadır. Bir diğer isim olan Ceren Yıldız anneliğini, değişim adı altında yaptığı makyajları ve ailesini paylaşmaktadır. Diğer sosyal medya uygulamalarında aşına olduğumuz mahremin paylaşımı TikTok üzerinden de gerçekleştirilmektedir.

Sonuç olarak baktığımızda, bu paylaşımlar yeni bir görünürlülük biçimidir. Sosyal medya hayatımızı değiştirmiş ve önceden mahrem sayılanı aleniyete açmıştır. Bu durumun sonucunda, özel alan ve kamusal alan arasındaki sınır giderek bulanıklaşmış ve kamusal alanın nerede başlayıp nerede bittiği problem halini almıştır.

3.1.2.2. Bloglar

Bloglar, en temel anlamıyla, pek çok konuda görüş ve haber barındırmakta olan internet günlükleridir. Kişisel olaylardan toplumsal olaylara kadar uzanan geniş bir yelpazeye sahip olan bloglar, kadın hareketlerini canlı tutmak için de kullanılmaktadır. Bir ağ günlüğü olan bloglar, yazarların kendi düşüncelerini rahatça ifade etmelerine olanak tanır. Teknoloji ile birlikte değişen dünyada bloglar, sanal kamusal alanlar haline gelmiş; insanlar kamusal alandaki görünürlülüklerini bloglar üzerinden de sağlamaya başlamışlardır. 1990'lı yıllarda başlayan bloglara ilgi zaman içerisinde sönümlenmiş ve yerini başka platformlara bırakmıştır. Günümüzde bloggerlık, Instagram ve YouTube gibi platformlar üzerinden ilerlemektedir. Gündelik hayatlarını, mücadelelerini, moda tavsiyelerini, makyaj tüyolarını, spor rutinlerini, yemek tariflerini paylaşarak görünürlülük elde eden pek çok kadın blogger söz konusudur.

¹⁸¹ Tekeli, "Kamusal Mahrem: Tiktok Örneğinde Mahremiyet ve Sosyal Medya", 576.

Bloglar ve sosyal medya platformları, bir nevi kamusal günlüklerdir. Bloggerlar hayatlarını sanal kamusal alanda paylaşarak, mahremlerinin kapısını okuyucularına/izleyicilerine açarlar. Bloggerların başlangıçta içlerini dökmek için açtıkları bloglar, daha sonrasında onlara yeni iş olanakları da sunmaktadır. Örneğin, blogların yeni yayılmaya başladığı zamanlarda, Pucca, French Oje, Pink Freud takma adları ile yola çıkan kadınlar daha sonralarında köşe yazarlığı yapmaya başlamıştır.

Bloggerların çoğu için yazmak, bir yaşam biçimidir. Bloglarda anonim olarak kalma imkânı olması sebebiyle burada yazmak ve içini dökmek daha kolay hale gelmektedir. “Bazı günler insan, anonimliğini koruyarak hiç tanımadıklarınca okunmak ister. Hem içini terse çevirip dökmek, ama dökmemiş gibi, hiç toz kalkmamış gibi, düzeni bozulmadan hayatına devam etmek ister.”¹⁸² Bu çalışma içerisinde her bir bloggerı tek tek incelemek mümkün olmadığı için rastgele seçilen bazı bloggerlara yer verilecektir.

Blog Adı	Blog Cümlesi	Blog Sahibinin Mesleği
<i>Pucca</i>	Yaşarken hiç komik değildi. Yazarken komik oluyor.	İletişimci, yazar
<i>Elmoş Diyor Ki</i>	Sınıf Başkanı	Avukat
<i>İnsanlar Okusun Diye Yazıyoruz Bunları</i>	Belki de hiçbir şey olamamışların kralıyım. Çünkü herhangi bir şeyin kralı olduğuma eminim.	Yazar
<i>Kuyruksuz Uçurtma</i>	Kuyruksuz Uçurtma gezdikçe kendini iyi hissedene, keşfettikçe hayata mucizeymiş gibi bakan, enerjisini	Ofis Yöneticisi

¹⁸²“Misafir Sanatçı,” Elmoş Diyor Ki, erişim 2 Temmuz, 2024, <https://elmosdiyoriki.blogspot.com/search?updated-max=2013-11-10T19:56:00-08:00&max-results=7>

	gezmekten, seyahatten, bavul açıp kapamaktan alan bir gezi blogu. Aslında benim o!	
<i>Zeynep Özyılmazel</i>	-	Şarkıcı
<i>Reçel Blog</i>	Reçel’e Hoşgeldiniz! Kadınların ve bilhassa Müslüman kadınların; gündelik deneyimlerine, toplumsal meseleleri algılayışlarına, ilgilerine, meraklarına, dertlerine, umutlarına, kaygılarına, mücadelelerine dair kendi sözümüzü söyleyeceğimiz bir mecramız olsun istedik. Kalemimizi, klavyemizi, tenceremizi, meyvelerimizi, şekerimizi aldık geldik.	-

Pucca 08.11.2013 tarihli yazısında, okurlarına “beni takip eden, derdimi dert bilenler, kimse tarafından sevilmemiş birine öyle bir şey verdiniz ki hiç haberiniz yok. İyi ki internet kahramanı olmuşum, iyi ki çirkin blogger kız olmuşum, iyi ki terk edilmişim de burayı açmışım”¹⁸³ diye seslenmektedir. Başına gelenleri mizahi bir dille kaleme alan *Pucca*, kamusal alanın bir uzantısı haline gelen blogu sayesinde yalnız olmadığını ve sevildiğini hissetmektedir. Bu yüzden, ailesi gibi gördüğü okuyucularına mahremini açmakta; aşk hayatı, anneliği, evlenmesi, boşanması ve dertleri gibi pek çok konuya paylaşımlarında yer vermektedir.

Elmoş Diyor Ki, bloggerın hayatında olup bitenleri paylaşmakta olduğu bir blogdur. Kendine aldığı hediyelerden o an ne hissettiğini bir paragrafta yazdığı yazılara kadar birçok yazı barındıran blog, aynı zamanda okuyucularına da içlerini dökme imkânı sunmaktan çekinmemiştir.

¹⁸³PuCCa, “Yüzleşme, Özgeçmiş, Ay Hadi İnşallah!,” PuCCa GüNLüK, erişim 6 Haziran, 2024, <https://passiflora-rapunzel.blogspot.com/2013/11/yuzlesme-ozgecmis-ay-hadi-insallah.html>

İnsanlar Okusun Diye Yazıyoruz Bunları blogunda, kendisini bir sövüş sanatçısı olarak tanımlayan Aylin Balboa, isyanını çoğu zaman mizahi bir dille blogunda ele almaktadır. Kendi hayatından yola çıkarak yazmasının yanı sıra, yazdığı kurguları da okurlarının beğenisine sunan Balboa, blog yazmaya ek olarak KAFA dergisinde yazmakta ve kitaplar yayınlamaktadır.

Kuyruksuz Uçurtma, bir gezi günlüğüdür. Gezdiği gördüğü yerleri okuyucuları ile paylaşmaktan keyif alan blogger; Fransa, Almanya, Belçika, ABD, İtalya, Portekiz, Hollanda, Macaristan vb. gibi pek çok ülkeyi gezmiş ve bu ülkeler hakkında hem blogunda hem de çeşitli dergilerde yazmıştır.

Zeynep Özyılmazel, blogunda kendi yaşam deneyiminden yola çıkarak çeşitli yazılarını paylaşmaktadır. İlk yazısında bir iç hesaplaşma yapan Özyılmazel, ev işleri, zaman planlama, kadına şiddet ve taciz gibi pek çok konu hakkında yazmaya devam etmiştir. Özellikle Özgecan Aslan'ın katledilmesinin ardından paylaşmış olduğu yazı¹⁸⁴ okuyucularını da harekete geçirecek ve üzerine düşünmeye yönlendirecek tarzdadır.

Reçel Blog ise, Müslüman feminist kadınların bakış açısından kaleme alınan yazıları içermektedir. İslam ve feminizm ilişkisi, kadına şiddet, taciz, tecavüz, kürtaj, cinsellik, toplumsal roller, evlilik, annelik vs. gibi pek çok konuya değinen blog özellikle kadın hakları konusunda duyarlıdır.

Birbirinden oldukça farklı olan bu kadınlar, aslında kendilerini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Özel alana kapatılan, görülmeyen, duyulmayan kadınlar yazarak hem kendi varoluşlarını inşa etmiş hem de görünürlülük kazanmışlardır.

3.2. 21. Yüzyılın Kamusal Alanlarında Görünürlülük

21. yüzyılın değişen kamusal alanında, feminist hareket çevrimiçi ortamda hız kazandığı ve direniş sanal kamusal alanda hashtagler aracılığıyla gerçekleştirildiği için tekrar feminizmden ve feminizm dalgalarından bahsetmek gerekmektedir. Feminizm, Latince kadın anlamına gelen *femina* kelimesinden türetilmiştir. Kadınların yalnızca kadın oldukları için yaşadıkları zorluklara, baskılara karşı çıkan feminizm; erkeklerle eşit hak ve özgürlüklere sahip olabilmek için mücadele etmektedir. “Feminizm, kadınların kendilerini baskı altına alan düzeni algılama, politik olarak tanımlama ve ona karşı mücadele yöntemleri geliştirme olarak tanımlanabilir.”¹⁸⁵

¹⁸⁴Ek 6.

¹⁸⁵ Çakır, “FEMİNİZM: Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, 416.

Tarihin çeşitli dönemlerinde, kadınların ikincilleştirildiği toplumlar olmuştur. Kadınlar; eve ait görülen, bedeniyle, doğayla ve annelikle özdeşleştirilen ve aileyi bir arada tutan eksik ötekiler olarak kurgulanmıştır. Bu ataerkil düzen içerisinde, kadınların aksine erkekler ise kamusal alana çıkma hakkına sahip, özgür vatandaş ve tarih yazan bireylerdir. Tarih, insanın kendisini tanıması için gereklidir. Bu açıdan tarih yapmak ve yazmak önemli bir noktadır. Bu bağlamda, tarihin kimler tarafından yazıldığı önem taşır. Tarihi erkekler yazar. Bundan dolayı, kadın her zaman geri planda bırakılmıştır. Bu ötekileştirmenin ve geri planda bırakılmanın farkına varan kadınların mücadelesi, feminizmi doğurmuştur.

Feminizmin ortaya çıkışındaki en önemli adımlardan biri, kadınların ezildiklerinin, ötekileştirilerek varoluş alanına dahil edilmediklerinin farkına varmasıdır. Eşitlik kavramının tüm insanları kapsayan evrensel bir ilke olarak kabul edilmesinin ardından, bunun kadınlar için yalnızca teoride kaldığı ve sözü edilen eşitliğin kadınları içermediği bir süre sonra açıkça görülmüştür. Böylelikle evrensel eşitlik ilkesinin dışında tutulan kadınlar, ezilen bir grubun üyesi olduklarını fark etmişlerdir. Bu farkındalıkla birlikte eşitsizliğin kadınlar arası bir dayanışma ile aşılabacağı fikri doğmuştur.¹⁸⁶

Kadınlar tıpkı erkekler gibi bu dünyaya özgür gelmişlerdi fakat egemen cinsiyet olan erkeklerden farklı ve eşitsiz koşullarda yaşıyorlardı. Böyle bir dönemde Mary Wollstonecraft tarafından kaleme alınan, *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* (1792) adlı eser, oldukça dikkat çekmiştir. Bu eserle birlikte akademinin içerisine giren feminizm kendi içerisinde dalgalara ayrılmaktadır.

Birinci dalga feminist hareket, liberal aydınlanma düşüncesinin altında gelişmiştir. Aydınlanma düşüncesinin merkeze koyduğu birey, erkektir. Bu dönemde, sözü edilen özgürlüklerden ve haklardan mahrum bırakılan kadınlar, “insan olma” haklarını savunmuşlardır. Birinci dalga feminizm, anayasal haklar için mücadele etmeyi içermektedir. Seçme ve seçilme hakkı, eğitim hakkı, mülkiyet edinme hakkı gibi talepler söz konusudur. Birinci dalga, kadınların erkeklerle eşit haklar doğrultusunda vermiş oldukları mücadeledir. Eğitim hakkı, çalışma hakkı, çalışma koşulları ve ücretleri bağlamında talep ettiklerine ancak oy hakkına sahip olmakla kavuşacaklarına inanan kadınlar, uzun bir süre bunun için mücadele vermişlerdir. Birinci dalga feminizm, değişimi talep ettiği ve mücadelenin fitilini ateşlediği için önemlidir.

¹⁸⁶ Çakır, “FEMİNİZM: Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, 417 – 418.

İkinci dalga feminizmde ise, eşitlik vurgusunun yanı sıra özgürlük talebi de söz konusudur. Kadın bedeninin özgürleştirilmesini isteyen feministler, doğum kontrolü, kürtaj hakkı ve kadın bedeninin cinsel bir meta olarak kullanılmaktan vazgeçilmesi gibi taleplerde bulunmuşlardır. Bu sayede, kadın bedeninin erkek egemenliğinden kurtarılacağını ve özgür olacaklarını düşünmüşlerdir.

İkinci dalga içerisinde birçok kadının feminizmi öğrenme ve seçme aracı olan bilinç yükseltme grupları vardır.

İncinmiş ve sömürülmüş birçok kadın, bilinç yükseltme grubunu bir terapi aracı olarak kullanıyordu. Burası onların mahrem yaralarının üzerindeki kabukları kaldırdıkları, bu yaraların derinliğini açığa çıkardıkları yer oluyordu.¹⁸⁷

İkinci dalga feminizm, kuram üretmekle yetinmeyip örgütlenip kurumsallaşmıştır. Bu dönemde, kadınlar yasa önünde eşitliği sağlamış gibi görünürler fakat pratikte durum öyle değildir. İkinci dalga feministler, “Biyoloji kaderimiz değildir.” sloganını benimsemiştir. Bu düşüncede, Simone de Beauvoir’ın, “Kadın doğulmaz, kadın olunur.” sözü önemli bir yere sahiptir. Kadınlık algısının, ataerkil tarih ve kültür içerisinde inşa ediliyor olması nedeniyle kadın ötekileştirilmektedir. Aslında onun maruz kaldığı sömürünün biyolojik bedeni ile açıklanması mümkün değildir.

Simone de Beauvoir’a göre, – her zaman – iki insan bir araya geldiğinde, biri ötekini egemenliği altına almaya çalışmaktadır. Ayrıcalıklı olan taraf diğerine baskın gelmekte ve ötekini ezmeyi kendine hak saymaktadır. “Bu dünya her zaman erkeklere ait olmuştur.”¹⁸⁸ Dolayısıyla ayrıcalıklı olan erkeklerin, kadınları egemenlik altına alma eğilimleri vardır. İkinci dalgaya mensup olan feministler, bu ataerkil yapının kadınlar üzerindeki cinsiyetçi sömürüyü arttırdığını söyleyerek, kendi bedenleri üzerinde hak sahibi olmayı talep etmişlerdir. Bu dönemde, bir “kız kardeşlik” algısı ortaya çıkmıştır. Bütün kadınlar kız kardeşler çünkü her biri egemen olan sınıf tarafından ötekileştirilmektedir.

İkinci dalga feminizm, merkeze batılı beyaz kadını koyduğu için üçüncü dalga tarafından eleştirilmiştir. Burada, tek tip bir kadın algısına karşı çıkarak, Avrupalı beyaz kadının sorunlarının değil, tüm kadınların sorunlarının ele alınması söz konusudur. Üçüncü dalga yalnızca kadın ve erkek konumlarını eleştirmekle sınırlı kalmayarak cinsellik, kadına şiddet, ırk, siyaset, çevre sorunları, toplumsal cinsiyet, annelik, savaş gibi sorunları da ele almıştır.

¹⁸⁷ Bell Hooks, *Feminizm Herkes İçindir*, çev. Çiğdem B. Kağıtçıbaşı (İstanbul: Bgst Yayınları, 2012), 20.

¹⁸⁸ Beauvoir, *İkinci Cinsiyet*, 91.

Günümüzde ise yeni bir feminizm dalgası söz konusudur. Gelişen ve değişen dünyada, teknoloji hayatımızın her alanını etkilemektedir. Teknoloji, insan ilişkilerini hem özel alanda hem de yeni oluşturulan sanal kamusal alan düzeyinde etkilemektedir. Özellikle sosyal medya platformları ve onların aktif kullanımı ile birlikte oluşturulan yeni bir kamusal alan söz konusudur. Dijital platformlar, bireylerin birbiri ile etkileşime girmelerini kolaylaştırarak onların fikir alışverişi yapmalarını olanaklı kılmaktadır. Gelişen teknoloji, toplumsal hareketlerin sanal ortamlarda gerçekleşmesini kolaylaştırmıştır. Bu bağlamdan hareketle, feminist hareketler dijital ortamlarda can bulmaya başlamış ve dördüncü dalga feminizm; dijital feminizm, siberfeminizm, hashtag feminizmi gibi adlandırılmaya başlamıştır. Daha öncesinde fiziksel kamusal alanlarda bir araya gelerek eylemler gerçekleştiren kadınlar günümüzde seslerini duyurmak için sanal bir kamusal alan olan sosyal medya platformlarını kullanmaya başlamışlardır.

Feminizmin dördüncü dalgasına hoş geldiniz [...] Şu anda olup bitenler yeni bir şeymiş gibi geliyor. Kadınların çevrimiçi ortamda güçlü, popüler ve tepkisel bir hareket oluşturmasına olanak tanıyan araçlar teknoloji ile tanımlanıyor.¹⁸⁹

Kadınlar, günümüzde kamusal alan eylemlerine devam etmenin yanı sıra, interneti de kullanarak çok daha büyük kitlelere ulaşmaktadırlar. Sosyal medya, dijital feminist hareketin agorasıdır. Tarihte sokakta yapılan eylemler, günümüzde internet ve sosyal medya aracılığıyla gerçekleşmektedir. Yeni medya, bir fikri hızlıca yaymak için olanak sağlar ve gittikçe artan etkileşim ile birlikte kadın hareketi evrensel bir hareket olma yolunda ilerler.

Dijitalleşme süreci ile birlikte dördüncü dalga feminizm zaman ve mekân farkının önemi olmadan örgütlenme şansına sahip olmuştur. Coğrafi sınırların önemini yitirmesi, bireyin dünyanın neresinde olursa olsun dünyada olup bitenlerden haberdar olabilmesine olanak sağlamıştır. Sosyal medya, insan etkinliğinin yüksek olduğu bir alandır. Dünyanın herhangi bir noktasına yazılan bir yazı, dünyanın her noktasında bulunan insanlara kolay bir şekilde saniyeler içerisinde ulaşmaktadır. Sosyal ağlarda kadın hareketleri, taciz – tecavüz gibi olgular paylaşılır, tartışılır ve eleştirilir hale gelmiştir. İnternet sayesinde daha önce ikinci dalga feminizmde vurgu yapılmış olan kız kardeşliğin, “dijital kız kardeşliğe” dönüştüğünü söyleyebiliriz.

Dördüncü dalga feminizmin varlığını göstermesinde en etkili olan metotlardan biri hashtagdir. Gelişen teknoloji ile birlikte dünyanın farklı noktalarındaki kadınlar arasında bir

¹⁸⁹ Kira Cochrane, “The fourt wave of feminism: Meet the rebel women,” The Guardian, erişim 18 Aralık, 2023, <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/10/fourth-wave-feminism-rebel-women>

aidiyet hissi oluşması söz konusudur. Dijital feminizm, susturulmuş gruplara yeni bir alan açar. Bu durumun örneklerinden biri olan #MeToo hashtagi tüm dünyada büyük bir yankı uyandırmıştır.

#MeToo/ #BenDe, cinsel saldırıyı ifşa etmek amacıyla, Amerika’da başlayan sonrasında büyük bir hızla tüm dünyaya yayılan bir harekettir. 15 Ekim 2017 tarihinde, aktivist Anette Milano’ya gönderilen bir mesajda, cinsel saldırıya maruz kalan kadınların bu mesajın altına #MeToo hashtagi ekleyerek konuya dikkat çekebilecekleri yazıyordu. Milano bu mesajı paylaşarak, cinsel saldırı veya taciz yaşayanların hikâyelerini paylaşırken #metoo hashtagini kullanmalarını istedi. Aktivistin bu çağrısı ilk gün 55 bin kez paylaşılarak Twitter’da ilk sıraya yerleşti. Devam eden günlerde ise 85 ülkede paylaşılmaya devam ederek bir kartopu gibi büyüyerek büyük bir sosyal medya dalgası yarattı.¹⁹⁰

Sosyal medya platformları ve internet hem hızlı hem de özgür bir iletişim alanı inşa etmiştir. Yaşanan olaylar, internet ağları aracılığıyla dünyanın her yerine ulaştığı için, kadınlar arasında çığ gibi büyüyen tepkiler ortaya çıkartmış ve yeni örgütlenmeler kurulmasına ön ayak olmuştur.

ABD’de 2013 yılında yayınlanan, #FemFuture: Online Revolution raporunun odak noktası, çevrimiçi feminizmin durumudur. Bu rapora göre, çevrimiçi feminist dünya 21. yüzyılın bilinç yükseltme grubu halini almıştır. Bir iletişim kolu olmasının yanı sıra, tükenmez bir güç olan çevrimiçi feminizm, çok kısa süre içerisinde binlerce insanın örgütlenmesini sağlayabilmektedir. Dijital feministler, dakikalar içerisinde binlerce kişiyi harekete geçirip kampanyalar oluşturabilir, sokağa çıkabilir veya protestolar başlatabilirler. Rapordaki önemli noktalardan biri, artık protestolarının çoğunun çevrimiçi alanda kalıyor olmasıdır. Açılan hashtaglerin çoğu sokak protestolarına dönüşmez tepki internet ağları üzerinden verilir. Dijital feminizmin kamusal alanı, sosyal medyadır.¹⁹¹

Dijital feminizmin gücüne örnek olarak, 16 Eylül 2022 tarihinde İran’da, Mahsa Amini’nin başörtü kurallarını ihlal etme gerekçesiyle gözaltına alınıp şiddete maruz bırakılarak öldürülmesi gösterilebilir. Mahsa Amini’nin ölümünün arkasından tepkiler çığ gibi büyümüştür. Öncelikle ülkenin çeşitli yerlerinde protestolar başlamış ve bunlar uzun süre

¹⁹⁰ Aslı Kayhan, “Me Too Hareketi,” Feminist Bellek, erişim 24 Ocak, 2024, <https://feministbellek.org/metoohareketi/>

¹⁹¹Courtney E. Martin & Vanessa Valenti, “#FEMFUTURE: ONLINE REVOLUTION,” Barnard Center for Research on Women, erişim 20 Mart, 2024, <https://bcrw.barnard.edu/wp-content/nfs/reports/NFS8-FemFuture-Online-Revolution-Report-April-15-2013.pdf>

devam etmiştir. İranlı kadınların başlattığı saç kesme protestosu, tüm dünyada yankı bulmuş ve ülkemizdeki kadınlar da bu protestoya katılmıştır. Melek Mosso, Sıla, Ezgi Mola, Güneş gibi sanatçılar saçlarını keserek hem olaya dikkat çekmiş hem de tepkilerini göstermişlerdir. İran’da yaşanan bir olayın tüm dünyada uyandırdığı yankı, internetin ve sosyal medyanın gücünü göstermektedir. Bu olay çerçevesinde örgütlenen kadınlar hem sosyal medyada hem de kamusal alanda protestolarını sürdürmüşlerdir.

Amerika’da #YesAllWomen (#EvetTümKadınlar), #EverydaySexism (#HerGünCinsiyetçilik), #MeToo (#BenDe), #SafetyTipsForLadies (#KadınlarİçinGüvenlikİpuçları), #StopStreetHarassment (#SokakTaciziniDurdurun); Fiji’de #TakeBackTheStreets (#SokaklarıGeriAl); Afganistan’da #MyRedLine (#BenimKırmızıÇizgim); Almanya’da #aufscheri; İran’da Beyaz Çarşamba Hareketi dijital feminizm kapsamında ele alınabilecek hastaglerdir.

Türkiye’de ise 2010 – 2020 yılları arasında #BenimBedenimBenimKararım, #BacaklarınıTopla, #YerimiİşgalEtme, #DirenKahkaha, #SenDeAnlat, #HandeKadereSesVer, #TecavüzMeşrulaştırılmaz, #ŞuleÇetİçinAdalet, #KadınlarBirlikteGüçlü, #SusmaBitsin, #Ölmekİstemiyorum gibi hashtagler öne çıkmıştır. Aynı zamanda Reçel Blog, Çatlak Zemin, 5 Harfliler, Feminist Bellek, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu gibi internet siteleri ve bloglar feminist politika üretmek için kullanılmaya başlamıştır.

Bu bağlamda dijital feminizm, feminizme ilgi duyan ama eylemlere katılmak için vakti ve fırsatı olmayanlar için bir çıkış yoludur. Belirli bir zaman ve mekâna uyum sağlamak her zaman mümkün değildir ama dijital feminizm, bireylerin internet üzerinden olayları hızlıca öğrenmelerine ve istedikleri zaman protestolara katılmalarına olanak sağlar. Günümüzde, internet ve sosyal medya, fiziki kamusal alanın bir uzantısı halini almıştır.

4. Sonuç

Bu tez çalışması, kamusal alanda kadının görünürlüğünü çeşitli boyutlarıyla ele alarak, kadınların kamusal hayatın içerisindeki yerini göstermeyi ve bu elde ettiği yere gelebilmek adına vermiş olduğu mücadeleyi ortaya koymayı amaçlamıştır. Kadınlar, kamusal alanda seslerini duyurmak için birçok alanda mücadele vermiş kendilerine layık görülen sınırlı özgürlüğe razı gelmeyerek tarih boyunca haklarını aramışlardır.

Bu olguyu açıklamak için yola çıktığım tezin “Kamusal Alan – Özel Alan Tartışmaları” adını taşıyan ilk bölümünün sorusu, “Kamusal Alanda Varlık Gösterebilmenin Cinsiyetle

İlişkisi Var Mıdır?” şeklinde biçimlenmiştir. Bunu açıklayabilmek için kamusal alan – özel alan ayrımının ne olduğu ve kamusal alanın gelişimi Richard Sennett, Hannah Arendt ve Jürgen Habermas temele alınarak tanımlanmıştır. Yapılan tanımların ardından kamusal alanda varlık göstermenin cinsiyetle ilişkisi olup olmadığı tartışılmış ve feminist kamusal alanın ne olduğu üzerinde durulmuştur. Feminizm, kadınların hayatın her alanında erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini savunan akımdır. Feministlere göre, kadın ve erkek arasındaki fark, egemen olan iktidardan ve kadınların eğitime ket vurulmuş olmasından kaynaklanır. Kadın ve erkek yaratılış itibarıyla eşittir fakat egemen olan düşünce sebebiyle kadınlar özel alana aitmiş gibi okunmaktadır. Kamusal alanda varlık gösterebilmek cinsiyet ile ilişkilidir.

Bölümün alt başlıklarında ele alınan turist, seyyah ve *flâneur* kavramları aracılığıyla bu durum daha açık kılınmaktadır. Bu kavramların başına, “kadın” ve “erkek” sıfatlarını eklediğimizde yaşadıkları deneyimler değişiklik göstermektedir. Bunun sebebi ise, kodlanan toplumsal cinsiyet rolleridir. Bu üç kavramın ortak noktası, özgürce seyahat edebilmektir fakat bu kavramların başına “kadın” sıfatını eklediğimiz takdirde engeller ortaya çıkmaya başlar. Bu engellerin başında ise “korku” gelmektedir. Korku, kadınların hayatının kısıtlanmasına sebep olur ve kadınların kontrol edilmesini sağlar. Kadınlar hem kamusal hayatta tam bir görünmezlik elde edemedikleri hem de zihinlerindeki korku haritalarından dolayı şehri en ücra köşelerine dek irdileyemedikleri için *flâneur* olamazlar. Hem toplumsal kabuller hem de bilmedikleri yerlerde yalnız olmaktan duydukları korku nedeniyle genellikle tek başlarına seyahat etmekten kaçınırlar. Bu yüzden, kadın turist ve kadın seyyah oranı erkeklere oranla daha düşüktür.

Mekânın cinsiyeti noktasında şehrin cinsiyeti de önem arz etmektedir. “Şehrin cinsiyeti nedir?” diye araştırmaya başladığımızda, şehirlerimizin ataerkilliğin vücut bulmuş hali olduğu görülmüştür. Annelik şehri başlığı altında, özellikle Leslie Kern’ün tecrübelerini de temele aldığımızda, şehirlerin annelere uygun olmadığı açıkça görülür. Hamilelik süreci ve annelik, kadını kamusal alandan belli bir süre için bile olsa uzaklaştırır çünkü şehir anneler için tasarlanmamıştır. Toplumsal cinsiyet temelli inşa edilen bu şehirler, kadının yerinin özel alan olduğuna dair yanlış inancı beslemeye ve sürdürmeye neden olur. Kadına ve erkeğe atfedilen roller ve şehrin erkekleri gözeterek oluşturulmuş olması, kadının kendini şehre uygun hissetmemesine yol açmaktadır. Aynı zamanda, bu kalıp yargılar, kadınların tüm hayatını etki altına almakta; şehri oranın sahibi gibi değil misafiri gibi deneyimlemesine sebep olmaktadır.

Mesleki temsil olarak baktığımızda ise yine toplumsal cinsiyet rollerinin kadını ve erkeği konumlandığı meslekleri ve mekânları açıkça görürüz. Örneğin; ticaret, mühendislik ve inşaat işçiliği gibi alanlar erkeklere ait görülür; bu meslekler genellikle kamusal alanlarda yer alır ve bu mekânlarda erkek egemen bir atmosfer vardır. Öte yandan kadınlara uygun görülen hastabakıcılık, öğretmenlik, temizlikçilik gibi meslekler genellikle özel alanlar içerisinde şekillenir. Bu meslekler, genellikle ev içindeki bakım rollerine dair geleneksel anlayışlarla örtüşür ve kadınların daha kapalı alanlarda kalmasını arzular. Sonuç olarak baktığımızda, bölümün sorusunun cevabı, kamusal alanda varlık gösterebilmenin cinsiyet ile ilişki içerisinde olduğu bulunmuştur.

“Türkiye’de Kamusal Alan Bağlamında Kadın” adını taşıyan ikinci bölümün sorusu, “Türkiye’de Kamusal Alan Nedir ve Bu Kamusal Alanda Türk Kadını Nasıl Görünürlülük Elde Etmiştir?” olarak ele alınmıştır. Bu bölüm, Türk kadınının kamusal alanda varlık gösterebilme mücadelesine odaklanır. Burada ilk olarak Türkiye’de kamusal alanın ne anlama geldiğine bakılması gerekir çünkü Türkiye’nin kamusal alan anlayışı batı dünyasının kamusal alan anlayışından farklıdır. Türkiye’de kamusal alan, devletçi bir anlayış üzerinden gelişmiştir. Türkiye’de, devlet otoritesi mutlak egemendir.

Kadının toplumdaki statüsünün iyileştirilmesinde Mustafa Kemal Atatürk’ün inkılaplarının etkisi büyüktür. Osmanlı’nın yıkıntıları arasında yeni bir yapı kurmayı hedefleyen Atatürk, kadının ve erkeğin yan yana yürümesinin ilerleme için gerekli olduğu kanaatindedir. Bu yüzden kadının eğitimi konusuna eğilmiş; yeni neslin yetiştiricisi olan kadının cahil bırakılmaması gerektiğini savunmuştur. Aynı zamanda, bu dönemde yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu’yla, hukuk karşısında kadın – erkek eşitliği sağlanmıştır. Bu gelişmelerden güç alan kadınlar, seçme seçilme haklarını talep etmiş; verdikleri mücadele sonucunda ilk olarak 1930 yılında belediye seçimlerinde oy verme ve aday olma hakkını elde etmişlerdir. Ardından Köy Kanunu’nda yapılan değişikliklerle birlikte, kadınlara muhtar olma hakkı da tanınmıştır. 5 Aralık 1934 tarihinde ise, Türk kadınına milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmış ve 18 kadın meclise girmiştir. 1950’li yıllara gelindiğinde kadınlar üst mevkilere gelebilmek için çabalamaktan vazgeçmemiş ilk kadın Belediye Başkanı ve ilk kadın Sağlık Bakanı olmuşlardır. Bir siyasi parti kurma arzusunda olan kadınlar 1972 yılında bu hedeflerine ulaşarak Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi’ni kurmuştur.

Kadın hakları konusundaki çalışmalar 1980’lerde hız kazanmıştır. 1980’lerin en önemli hareketlerinden biri “Dayağa Hayır” yürüyüşüdür. “Özel olan politiktir” söylemiyle yola çıkan kadınlar, ev içi şiddete karşı ayaklanmışlardır. Mahrem sayılan problemleri kamusala

açarak çözmeyi hedefleyen kadınlar, destek gördükçe daha fazla eylem ve kampanya ortaya koymuştur. 1990'lı yıllar kadın hareketinin kurumsallaşmaya başladığı zamanlardır. Bu dönemde, kadınlar kendilerine ait dernekler ve platformlar açmaya başlarlar. 1990'lı yıllarda, kadınlar protestolara, yürüyüşlere, mitinglere devam ederken kurumsallaşmaya da gittiği için üniversitelerde “Kadın Araştırma Merkezleri” kurulmaya başlamıştır. Tezin bu bölümü, Türk kadınının günümüzde sahip olduğu hakları elde edene kadar geçtiği yolları ve verdiği mücadeleyi ele almıştır.

Bölümde kronolojik olarak kadın hareketini ele almanın yanı sıra okullar, dernekler, süreli yayınlar ve meclis başlıklarıyla mücadelenin çeşitli kolları daha açık kılınmıştır. Cumhuriyet Dönemi modernleşmesi, Türk insanını daima daha ileriye taşımaya arzu etmiştir. Bu noktada, en önemli ayaklardan biri, kadınların eğitimi olarak görülmüştür. Başlangıçta kadınları bilgili ev hanımları olmaya hazırlama amacı güden enstitüler, zamanla yerini meslekte yetkinleşmeyi sağlayan Olgunlaşma Enstitüleri'ne bırakmış; ilerleyen zamanla birlikte kadınların eğitim ve çalışma hayatına katılımı giderek artmıştır. Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi'nin başında düşük olan kadın okuryazarlık oranı 2023 yılında %96'ya yükselmiş; kadınlar kamusal alanda daha fazla görünürlülük kazanmıştır. Kurulan kadın derneklerine baktığımızda kurulma amaçlarının ihtiyacı olan kadınlara destek olmak olduğunu görürüz. Bu dernekler kendi içlerinde farklılaşıyor gibi görünseler bile temelde aynı şeyi hedeflemektedir: Kadınların güçlenmesi. Bu dernekler; kadına yönelik şiddet, kadın cinayetleri, kadının iş hayatındaki temsili, kadının ekonomik gücünü kazanması, haklarını öğrenmesi ve uygulaması vb. konularda etkilidir.

Süreli yayınlar kadınların görünürlülük elde etmesi konusunda etkilidir. Kadınların sorunlarına ışık tutan ve seslerini duyurmalarına olanak tanıyan bu yayınlar, kadınların cesaretlenmesine ve yalnız olmadıklarını görmelerine vesile olmuştur. Meclis kısmına gelindiğinde ise kadının siyasal hayata katılmasında ve temsil edilmesinde problemler olduğu göze çarpmaktadır. 1935 seçimleriyle ilk kez 18 kadının girdiği mecliste 28. dönemde 119 kadın vardır. Elbette bu sayı eşit temsil için yeterli değildir. Kadınların siyasal yaşamda görünürlülüğü hâlâ problemlidir. Burada, toplumsal cinsiyet rolleri ve partilerin izlediği stratejilerin etkisi söz konusudur. Kadının siyasal hayattaki temsil probleminin çözümü kota uygulamaları olarak görülmektedir.

“21. Yüzyılda Kamusal Alanda Kadının Görünürlülüğü” adını taşıyan son bölümün sorusu, “21. Yüzyılın Değişen Kamusal Alanında Kadınların Görünürlülük Biçimlerinde Meydana Gelen Değişiklikler Nelerdir?” şeklinde biçimlenmiştir. Bölüm içerisinde gelişen teknoloji

ile birlikte “küresel köy” haline gelen dünyada kamusal alan denildiği zaman ne anlaşıldığı açıklanmıştır. Yeni iletişim teknolojileriyle birlikte iletişim kurma biçimlerimiz kökten değişmiştir. Geleneksel medyanın tek taraflılığı ve iktidar odaklılığı bir tarafa bırakılmış; yeni medyanın eleştirel ve etkileşime olanak tanıyan dünyasına geçilmiştir. Hem üretim hem tüketim hem de iletişim alanı olan sosyal medya çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu geniş alana, – neredeyse – internet erişimi olan her birey dahildir. Dijitalleşen medya, yeni bir kamusal alanı yani sanal kamusal alanı mümkün kılmıştır.

İnternet ve sosyal medya uygulamaları, gündelik hayatımızın önemli parçalarıdır. Sosyal medyada, mahremiyet aleniyete açılır. Bu platformlar aracılığıyla, bireyler hayatlarının her anını paylaşabilir duruma gelirler ve yeni bir görünürlülük biçimi meydana gelir. Sosyal medya uygulamalarında, bireyler vücutlarını, evlerini, ilişkilerini, çocuklarını, yaptıkları yemekleri, kıyafetlerini, rutinleri vb. paylaşmaktadır. Burada elde edilen görünürlülük biçimleri birbirinden farklıdır. Annelik, beden, yemek tarifleri, yapay zekâ vb. üzerinden ilerleyen çeşitli biçimleri vardır. Artık özel alan kamusal alana açılmış; kamusal alan – özel alan arasındaki ayrım gittikçe silikleşmiştir. Dijitalleşen dünya, feminizmin de değişimine sebep olmuş ve dördü dalga olarak adlandırılan hashtag feminizmini ortaya çıkarmıştır. Bununla beraber kadınların meydanlara çıkmadan zaman ve mekândan bağımsız olarak bir direniş sürdürebilmesi olanaklı hale gelmiş; aynı zamanda da dünyanın her yerinde gerçekleşen olaylara eş zamanlı tepki gösterebilmek olanaklı kılınmıştır. Birbirinden kilometrelerce uzakta olan kadınlar birbirlerine destek olma imkânı elde etmiş ve bir dijital kız kardeşlik olgusu doğmuştur.

Kadınların kamusal alanda eşit temsili toplumsal değişim ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması noktasında önem arz eder. Toplum içerisinde adil bir yapının ve temsilin oluşabilmesi için hayatın her alanında kadınların katılımı gereklidir. Geçmişten günümüze bakıldığında kadınların kamusal alandaki görünürlülüğündeki artış açıkça görülmektedir. Özellikle dijitalleşme ile birlikte kadınlar kendilerini daha fazla ifade edebilme hakkına kavuşmuştur. Bu dijitalleşmenin getirisi olan sosyal medya platformları, yeni bir görünürlülük biçimine kapı aralamanın yanı sıra, kadınların seslerini duyurmalarına ve örgütlenmelerine katkı sağlamıştır.

Tüm bu gelişmelere rağmen kadınların kamusal alandaki görünürlülüğü hâlâ çeşitli engellerle karşı karşıyadır. Şehirlerimizin tamamı kadın dostu değildir. Şehir içerisinde yeterli aydınlatmanın olmaması bile kadınların gece dışarıda olmaktan korkmasına sebebiyet verir. TÜİK 2023 verilerine göre, kadınların %27,4’ü yaşadıkları çevrede bile gece yalnız

yürümekten korkmaktadır. Bu korku, gece ile sınırlı değildir. Ülkemizde 4 Ekim 2024 tarihinde İkbâl Uzuner'in kamusal alanda katledilmesi kadınların dışarıda güvende hissedememe duygusunu körüklemiştir.

Kadınlar kamusal hayata katılım noktasında birçok sorunla karşı karşıyadır. Toplumun kadından beklediği geleneksel roller (ev işleri, yaşlıların ve çocukların bakımı vb.), cinsiyete dayalı olarak geliştirilen yanlış inançlar (kadınların erkeklere nazaran yeteneksiz olduklarının ve liderlik vasfına uygun olmadıklarının düşünülmesi), cinsiyet ayrımcılığı, şiddet, taciz, hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları, cam tavanlar, yetiştirilme şeklinden kaynaklı özgüven sorunları gibi pek çok faktör hâlâ kadınların önünde engel olarak durmaktadır.

Bu engellerin aşılması noktasında, kadına ve erkeğe ayrı mekânlar atfeden yaklaşımlar vardır fakat kadınlara ve erkeklere özgü mekânlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürdürmekte ve toplumsal ayrışmaya sebebiyet vermektedir. Mekânın kullanımı politiktir. Ataerkil sistem içerisinde, kamusal alanlara cinsiyet atfetmek kadının sınırlandırılması ve üzerindeki baskının devamının sağlanması anlamına gelmektedir. Pembe otobüsler, kadın üniversiteleri gibi projeler kadını toplumdan tecrit eder ve korunmaya muhtaç olduğu algısını yaratır. Bu durum da, başından beri konuşmakta olduğumuz kamusal alan özel alan ayrımını yeniden üreterek mahremiyet odaklı alanları kadınlara kamusal alanı ise erkeklere aitmiş gibi gösterir. Cinsiyet atfedilen bu mekânlar kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin devamını sağlar.

Kadın ve erkeğin kamusal alanı eşit şartlarda deneyimleyebilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına dayanır. Bu eşitliğin temeli ise, eğitimidir. Eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin yaygınlaştırılmasında en önemli araçtır. Toplumda var olan cinsiyet temelli ayrımcılıklar ancak eğitimin gücüyle ortadan kaldırılabilir. Bu amaçla, müfredata eklenmesi gereken toplumsal cinsiyet dersleriyle, toplumsal cinsiyet rollerinin biyolojik temellere değil, toplumsal ve kültürel yapıya dayandığı anlatılabilir. Geleneksel cinsiyet rollerinin sorgulanmaya başlaması, toplumsal değişimin öncüsü olacaktır.

Kadınların kamusal alanlarda özgürce var olabilmesi için yalnızca fiziksel engellerin değil, zihinsel engellerin de aşılması gereklidir. Kadınlar, tarihsel olarak kamusal alanlardan dışlanmış ve bunun sonucunda kamusal alana yönelik bir korku ve çekinme durumu geliştirmişlerdir. Fiziksel şiddet, taciz, tecavüz gibi tehditler, kadınların kamusal alandan geri çekilmesine ve zihinlerinde emniyet ve tehlike haritası oluşturarak bazı alanlardan uzak durmalarına neden olmaktadır. Bu faktörleri ortadan kaldırmak, kadınların kamusal hayatta

varlık gösterebilmeleri için temel bir adımdır. Güvenlik önlemleri, sokakların daha iyi aydınlatılması, güvenlik kameraları ve acil çağrı hatları gibi unsurların yanı sıra caydırıcı yasalar ve yasaların etkili bir biçimde uygulanması kadınların kendilerini güvende hissetmeleri için gereklidir.

Feminist mimari de bu değişimin bir parçasıdır. Kamusal alan, sadece erkeğin hâkim olduğu bir mekân değil, tıpkı erkekler gibi kadınların da kendilerini güvende ve özgür hissedebilecekleri bir yere dönüştürülmelidir. Kadınlar, şehrin misafiri değil tıpkı erkekler gibi şehrin sahibidir. Bu bakış açısının yerleşmesi, kamusal alanların gerçekten eşit mekânlar haline gelmesinde etkili olacaktır. Kadınların hayatın her alanında eşit temsil hakkına sahip olmaları da eşitliğin sağlanmasında kritik bir öneme sahiptir. İş dünyasında cam tavanların aşılması, eşit iş eşit ücret politikalarının hayata geçirilmesi, kadın girişimcilerin desteklenmesi bu eşitliği sağlamak adına atılabilecek önemli adımlardır. Aynı şekilde, siyasette eşit temsil için kota uygulamalarının hayata geçirilmesi, toplumu etkileyen kararların alınması sürecinde kadınların da seslerini duyurmalarına olanak tanıyacaktır.

Dijital kamusal alanlar da bu sürecin önemli bir parçasıdır. Sosyal medya platformları ve sanal dünyada cinsiyet kalıplarının kırılması; güçlü kadın figürlerin görünür hale getirilmesi, toplumsal değişimin hız kazanmasında büyük bir rol oynar. Dijital alanlar, kadınların seslerini duyurabileceği, fikirlerini özgürce beyan edebileceği ve güçlü kadın lider figürleri örnek alabileceği önemli bir mecra haline gelmiştir. Bu platformlarda sivrilen güçlü kadın modeller yetişmekte olan kız çocuklarına da ilham olacaktır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği yalnızca kadınlara yönelik bir hak değil, tüm toplumun sorumluluğudur. Her bireyin, her kurumun, kadınların hak ve özgürlüklerine saygı göstermesi, toplumsal eşitliğin sağlanmasında temel bir gerekliliktir. Gerçek bir eşitlik için kadınların güvenliği sağlanmalı, önyargılar kırılmalı, ayrımcılık son bulmalıdır. Bu, sadece kadınlar için değil, herkes için daha adil, daha eşit ve daha özgür bir toplum yaratmanın yoludur.

Kaynakça

Acar Savran, Gülnur ve Nesrin Tura Demiryontan. *Kadının Görünmeyen Emegi*. İstanbul: Yordam Kitap, 2022.

Acar Savran, Gülnur. *Feminizm Yazıları Kuramdan Politikaya*. Ankara: Dipnot Yayınları, 2018.

Ai.serenay. Instagram. Erişim 14 Eylül, 2024. . <https://www.instagram.com/ai.serenay/>

Alkan, Ayten ve Serpil Çakır. “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Modern Türkiye’ye Cinsiyet Rejimi: Süreklilik ve Kırılmalar.” *1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim* içinde, ed. Faruk Alpkaya ve Bülent Duru. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2017.

Alova, Erdal. *Latince Türkçe Sözlük*. İstanbul: Sosyal Yayınları, 2013.

Anıt Savaş. “Şiddetten Ölen Kadınlar İçin Dijital Anıt.” Erişim 3 Mayıs 2024. <https://anitsayac.com/>.

Arendt, Hannah. *İnsanlık Durumu*. Çeviren Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.

Aydın, Abdullah ve Murat Yıldız. “1950 – 1960 Döneminde Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme.” *Yasama Dergisi*, 33 (2016): 50 – 67. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1115312>.

Aydın, Selvinaz ve Ülkü Özdemir. *Geçmişten Günümüze Fotoğraflarla Mesleki ve Teknik Eğitim*. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2019.

Baudelaire, Charles. *Modern Hayatın Ressamı*. Çeviren Ali Berktaş. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2013.

Bauman, Zygmunt. *Siyaset Arayışı*. Çeviren Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 2000.

Beauvoir, Simone de. *İkinci Cinsiyet*. Çeviren Gülnur Acar Savran. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2021.

Benjamin, Walter. *Pasajlar*. Çeviren Ahmet Cemal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.

Berktaş, Fatmagül. *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları, 2010.

Bianet. “Benim Bedenim Benim Kararım Kampanyası 5 Yaşında.” Erişim 24 Nisan, 2024. <https://bianet.org/haber/benim-bedenim-benim-kararim-kampanyasi-5-yasinda-187036>.

Caporal, Bernard. *Kemalizm’de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*. Çeviren Ercan Eyüpoğlu. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1982.

- Chanter, Tina. *Toplumsal Cinsiyet*. Çeviren Mehmet Erguvan. Ankara: Fol Kitap, 2019.
- Coşkun, Vahap. “Batı’da ve Türkiye’de Kamusal Alan.” *Düşün Özgürlüğü*, (2005): 147 – 159. <https://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/02/HFSA12-Cos%CC%A7kun.pdf>.
- Cumhuriyet Kadınları Derneği. “Kadın Üniversiteleri Türkiye’ye Uygun Değil.” Erişim 27 Mayıs, 2024. <https://cumhuriyetkadinlari.org.tr/kadin-universiteleri-turkiyeye-uygun-degil/>.
- Cumhuriyetin Öncü Kadınları. “Atatürk ve Kadın.” Erişim 19 Temmuz, 2024. <https://cumhuriyetinoncukadinlari.com/ataturk-kadin.php>.
- Cunbur, Müjgan. “Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi.” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 8, 23 (1992): 259 - 272.
- Çağlar, Nedret. “Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları.” *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 3, 4 (2011): 56 – 79. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213982>.
- Çaha, Ömer. “İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü.” *Doğu Batı*, 5 (2007): 81 – 103.
- Çaha, Ömer. “Kamusal Alan Bir Özgürlük Alanıdır.” *Köprü Dergisi*, 99 (2007) <https://www.koprudergisi.com/yaz-2007/kamusal-olan-bir-ozgurluk-alanidir/>
- Çakır, Serpil. “FEMİNİZM: Ataerkil İktidarın Eleştirisi.” *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde, ed. H. Birsen Örs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Çakır, Serpil. *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2021.
- Çatlak Zemin. “12 Mart 1988: Geçici Modern Kadın Müzesi.” Erişim 18 Temmuz, 2024. <https://catlakzemin.com/12-mart-1988-gecici-modern-kadin-muzesi/>.
- Çatlak Zemin. “3 Nisan 1987: Dayığa Karşı Dayanışma Kampanyası’nın İlk Eylemi.” Erişim 18 Temmuz, 2024. <https://catlakzemin.com/4-nisan-1987-cinsiyetci-kararda-kadinlar-taraf-olarak-davaci/>.
- Çatlak Zemin. “6 Mart 2004: “Mezarlık Değil Sığınak İstiyoruz” Eylemi.” Erişim 28 Nisan, 2024. <https://catlakzemin.com/6-mart-2004-mezar-degil-siginak-istiyoruz-eylemi/>.

- Çiçek, Dönüş ve Kübra Aşan. “Kadın Gezginlerin Deneyimleri Üzerine Bir Sosyal Medya Araştırması.” *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi* 7, 1 (2023): 172 – 191. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2674403>.
- Dağ, Erdal. “Onsekizinci ve Ondokuzuncu Yüzyıllarda Kamusal Alan – Özel Alan İkilemi ve Basının Tarihsel Gelişimi.” *Kurgu Dergisi*, 16 (1999): 157 – 173. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1501174>.
- Demir, Songül. “Kamusal Alanın Belirlenmesinde Ben İle Öteki’nin Yeri.” *Doğu Batı*, 5 (2007): 233 – 237.
- Deniz, Şadiye. “Kadın Parlamenterlerin Bakış Açısıyla Türkiye’de Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili.” *Journal of Management and Economics Research* 5, 7 (2007): 2 – 16. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/203522>.
- Dijk, Jan Van. *The Network Society*. Great Britain: Sage Publications, 2001.
- Direk, Zeynep. “Karşılıksız Hayat.” *Cogito Dergisi*, 81 (2015): 158 – 167.
- Doğramacı, Emel. “Cumhuriyet Döneminde Türk Kadını.” *Erdem Dergisi* 1, 1 (1985): 111 – 124. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/696738>.
- Donovan, Josephine. *Feminist Teori*. Çeviren Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek ve Fevziye Sayılan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Duroğlu, Sibel. “Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri.” Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2007.
- Ekmek ve Gül. “5 Maddede Kadın Üniversiteleri’ne Neden Karşıyız?.” Erişim 27 Mayıs, 2024. <https://ekmekvegul.net/gundem/5-maddede-kadin-universitelerine-neden-karsiyiz>.
- Elmoş Diyor Ki. “Misafir Sanatçı.” Erişim 2 Temmuz, 2024. <https://elmosdiyorki.blogspot.com/search?updated-max=2013-11-10T19:56:00-08:00&max-results=7>.
- Ercins, Gülay. “Demokrasinin Bir Önkoşulu Olarak Kamusal Alan ve Türkiye’de Kamusal Alan Algısı.” *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 14, 1 (2013): 297 – 313.
- Eser, Rümeysa Nur ve Tolga Özşen. “Tarihsel, Toplumsal ve Politik Dinamikler ve Söylemler Bağlamında Japon Kadını ve Kadın Üniversiteleri.” *HUMANITAS Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 10, 20 (2022): 129 – 159.

Etimoloji Türkçe. “Kamu.” Erişim 16 Ocak, 2024. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kamu.>

Falay, Nihat. “Kamusal Alanın Oluşumu, Dönüşümü ve İktisadi Boyut.” *Journal of Life Economics* 1, 2 (2014): 51 – 69. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/104829>.

Feminist Bellek. “Cam Tavan.” Erişim 25 Ocak, 2024. <https://feministbellek.org/cam-tavan/>.

Feminist Bellek. “Mor İğne Kampanyası.” Erişim 28 Eylül, 2024. <https://feministbellek.org/mor-igne-kampanyasi/>.

Feminist Bellek. “Özel Olan Politikadır.” Erişim 15 Nisan, 2024. <https://feministbellek.org/ozel-olan-politikdir/>.

Firestone, Shulamith. *Cinselliğin Diyalektiği*. Çeviren Yurdanur Salman. İstanbul: Payel Yayınevi, 1993.

Göle, Nilüfer. *Modern Mahrem*. İstanbul: Metis Yayınları, 2019.

Güneş, Günver. “Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye’nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım).” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 9, 20 (2010): 171 – 190. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/233405>.

Habermas, Jürgen. *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. Çeviren Tanıl Bora ve Mithat Sancar. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.

Hooks, Bell. *Feminizm Herkes İçindir*. Çeviren Zeynep Demirsu ve Onur Günay. İstanbul: BGST Yayınevi, 2012.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/e/eb/Muhtar_se%C3%A7ildi%C4%9Fi_tarihlerde_G%C3%BCl_Esin_Han%C4%B1m_mahalli_k%C4%B1yafetleriyle_%C3%87ine_1933..bmp/200px-Muhtar_se%C3%A7ildi%C4%9Fi_tarihlerde_G%C3%BCl_Esin_Han%C4%B1m_mahalli_k%C4%B1yafetleriyle_%C3%87ine_1933..bmp.png Erişim 24 Mayıs, 2024.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/wp-content/uploads/2023/10/Fatma-Mufide-Ilhan-1-220x300.jpg> Erişim 24 Mayıs, 2024.

<https://catlakzemin.com/wp-content/uploads/2017/02/06kmart2004.jpg> Erişim 24 Mayıs, 2024.

<https://catlakzemin.com/wp-content/uploads/2021/02/0101.jpg> Erişim 16 Nisan, 2024.

<https://catlakzemin.com/wp-content/uploads/2021/02/cvodbkbwiaevw-e.jpg> Erişim 24 Mayıs, 2024.

<https://catlakzemin.com/wp-content/uploads/2024/03/27-mart-foto-1.jpg> Erişim 24 Nisan, 2024.

<https://ichef.bbci.co.uk/ace/ws/728/cpsprodpb/90f1/live/65730b40-52e9-11ee-8727-eb8cae6738af.jpg> Erişim 24 Mayıs, 2024.

<https://image.hurimg.com/i/hurriyet/75/770x0/6248cf104e3fe12650262570.jpg> Erişim 24 Mayıs, 2024.

<https://jindergi.com/media/ckeditor/2022/05/14/kadin-uni-768x576.jpeg> Erişim 27 Mayıs, 2024.

https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_05/30125511_30093130_mesleki_teknik_egitim_kitap.pdf Erişim 12 Temmuz, 2024.

https://ucansupurge.org.tr/wp-content/uploads/2020/03/1998_uacan_haber-730x1030.jpg Erişim 24 Mayıs, 2024.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/43/First_female_MPs_of_the_Turkish_Parliament_%281935%29.jpg Erişim 24 Mayıs, 2024.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/48/Fatma_Sahin_-_World_Economic_Forum_on_the_Middle_East%2C_North_Africa_and_Eurasia_2012.jpg Erişim 24 Mayıs, 2024.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/51/Vali_Lale_Aytaman_1991_%28cropped%29.jpg Erişim 24 Mayıs, 2024.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/85/Nimet_%C3%87ubuk%C3%A7u_i_n_2008_%28cropped%29.jpg Erişim 24 Mayıs, 2024.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/93/Portrait_of_Zehra_Budun%C3%A7.jpg Erişim 24 Mayıs, 2024.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9f/Turkish_prime_minister_Tansu_%C3%87iller_in_Brussels.jpg Erişim 24 Mayıs, 2024.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f6/Kad%C4%B1nlar_D%C3%BCnyas%C4%B1_dergisi_124_say%C4%B1_kapa%C4%9F%C4%B1nda_Ya%C5%9Far_Nezih_e%2C_28_Kanun-i_Evvel_1329.jpg Erişim 24 Mayıs, 2024.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/fb/Aysel_%C3%87elikel.jpg/330px-Aysel_%C3%87elikel.jpg Erişim 24 Mayıs, 2024.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/tr/2/28/G%C3%BCldal_Ak%C5%9Fit.jpg Erişim 24 Mayıs, 2024.

<https://www.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/6/2018/09/turkan1-1.jpg> Erişim 24 Mayıs, 2024.

https://www.gazetekadikoy.com.tr/images/upload/Alamod_YaYam_5.jpg Erişim 24 Mayıs, 2024.

<https://www.tustav.org/wp-content/uploads/2017/07/behice-boran.jpg> Erişim 24 Mayıs, 2024.

Hülür, Himmet ve Cem Yaşın. *Yeni Medya, Toplum ve Kamusal Alan*. Ankara: Ütopya Yayınları, 2022.

İlden Koçkar, Aylin. “Günümüzde Anne Olmak: Bağlanma Kadının Çalışması Arasındaki Dengenin İncelenmesi.” *Cogito Dergisi*, 81 (2015): 207 – 218.

Jin Dergi. “Türkiye’de Feminist Bir Kadın Üniversitesi Mümkün Mü?.” Erişim 27 Mayıs, 2024. <https://jindergi.com/detay/turkiyede-feminist-bir-kadin-universitesi-mumkun-mu/>.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu. “Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Kadın Meclisleri.” Erişim 18 Mayıs, 2024. <https://kadincinayetleriniurduracagiz.net/hakkimizda>.

Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı. “Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV).” Erişim 18 Mayıs, 2024. <https://www.kedv.org.tr/kedv-hakkinda>.

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı. “Hakkımızda.” Erişim 19 Mayıs, 2024. <https://kadineserleri.org/hakkimizda/>.

Kadının İnsan Hakları Derneği. “Hakkımızda.” Erişim 18 Mayıs, 2024. <https://kadinininsanhaklari.org/biz-kimiz/>.

Kadının İnsan Hakları Derneği. “KİHEP Nedir?.” Erişim 18 Mayıs, 2024. <https://kadinininsanhaklari.org/kihep-nedir/>.

- Kadınlar Derneği. “Hikayemiz.” Erişim 19 Mayıs, 2024. <https://www.kadinder.org/?long=tr&page=home>.
- Kagider. “KAGİDER Hakkında.” Erişim 18 Mayıs, 2024. <https://kagider.org/tr/kurumsal/hakkimizda>.
- Kamer Vakfı. “Biz Kimiz?.” Erişim 24 Mayıs, 2024. https://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=270.
- Kandiyoti, Deniz. *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2013.
- Karagöz, Betül. “Türkiye’de 1980 Sonrası Kadın Hareketinin Siyasal Temelleri ve İkinci Dalga Uğrağı.” *Memleket Siyaset Yönetim* 3, 7 (2008): 168 – 190. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2964666>.
- Katz, Jackson. *The Macho Paradox*. United States of America: Sourcebooks, 2006.
- Kern, Leslie. *Feminist Şehir*. Çeviren Beyza Sumer Aydaş. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2020.
- Koç Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi. “1950’lerde Kadın Hareketi ve Siyasi Parti Kurma Girişimi.” Erişim 24 Mayıs, 2024. <https://kockam.ku.edu.tr/1950lerde-kadin-hareketi-siyasi-parti-kurma-girisimi/>.
- Korkmaz, Müesser, Ferah Özkök ve Şeref Uluocak. “Yerel Halkın Kadın Turistlere Yönelik Bakış Açısının Toplumsal Cinsiyet Roller Eşitliği ve Yaşam Değerleri Bağlamında İncelenmesi: Gökçeada Örneği.” *Journal of Life Economics* 6, 1 (2019): 35 – 60. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/659031>.
- Kördeve, Mustafa Kemal. “Kadın Çalışanların Önündeki Engel: Cam Tavan Sendromu.” *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10, 1 (2017): 123 – 142. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/301258>.
- Kuyuksuz Uçurtma. “Hakkımda.” Erişim 2 Temmuz, 2024. <https://www.kuyuksuzucurtma.com/>.
- Levinler, Elvin. YouTube. Erişim 14 Eylül, 2024. <https://www.youtube.com/@elvin>.
- Lotus Kadın Dayanışma ve Yaşam Derneği. “Lotus Kadın’ın Hikayesi.” Erişim 18 Mayıs, 2024. <https://lotuskadin.org/>.
- Martin, Courtney E. ve Vanessa Valenti. “#FEMFUTURE: ONLINE REVOLUTION.” *Barnard Center for Research on Women*. Erişim 20 Mart, 2024.

<https://bcrw.barnard.edu/wp-content/nfs/reports/NFS8-FemFuture-Online-Revolution-Report-April-15-2013.pdf>.

Minarlı, Mustafa Ali. “Kamusal Alanın Kavramsal Sınırları.” *İnsan & İnsan Dergisi* 6, 21 (2019): 573 – 595. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/776316>.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. “Biz Kimiz?.” Erişim 24 Mayıs, 2024. <https://morcati.org.tr/neler-yapiyoruz/biz-kimiz/>.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. “Kadın Sığınakları ve Da(ya)nışma Merkezleri Kurultayı.” Erişim 24 Mayıs, 2024. <https://morcati.org.tr/neler-yapiyoruz/kadin-siginaklari-ve-dayanisma-merkezleri-kurultayi/>.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. Erişim 17 Mayıs, 2024. <https://morcati.org.tr/>

Muzaffer Şeker ve Yasin Bulduklu. “Yeni Medya ve Değişen Toplumsal Değerler.” *Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği* içinde, ed. Muzaffer Şeker, Yasin Bulduklu, Cem Korkut ve Mürsel Doğrul. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2020.

Necati Özkan. “275 Kadın Kampanyasının Öyküsü.” Erişim 24 Mayıs, 2024. <https://necatiozkan.com.tr/275-kadin-kampanyasinin-oykusu/>.

NTT DATA Business Solutions. “WEB 1.0’dan WEB 4.0’a İnternetin Evrimi.” Erişim 21 Temmuz, 2024. <https://nttdata-solutions.com/tr/blog/web-bir-sifirdan-web-dort-sifira-internetin-evrimi/>.

Önce Çocuklar ve Kadınlar Derneği. “Hakkımızda.” Erişim 18 Mayıs, 2024. <https://www.once.org.tr/hakkimizda/>.

Pınarcıoğlu, Nihal Şirin. “Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?).” *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 7, 1 (2017): 12 – 24. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/313223>.

PuCCa GüNLüK. “Yüzleşme, Özgeçmiş, Ay Hadi İnşallah!.” Erişim 6 Haziran, 2024. <https://passiflora-rapunzel.blogspot.com/2013/11/yuzlesme-ozgecmis-ay-hadi-insallah.html>.

Reçel Blog. “Reçel Nedir?.” Erişim 2 Temmuz, 2024. <http://recel-blog.com/recel/>.

Sağ, Vahap. “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk.” *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 2, 1 (2001): 21. <https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php>

Schick, Irvin Cemil. “Mekânın Cinsiyeti Vardır.” *Kentsel Yaşam ve Sürdürülebilirlik* içinde, ed. Ebru Erdönmez Dinçer ve Aynur Can. İstanbul: Esenler Belediyesi Düşünme Merkezi, 2016.

Sennett, Richard. *Kamusal İnsanın Çöküşü*. Çeviren Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.

Sezer Arıç, Ayten. “Türkiye’de Kız Enstitüleri: Gelenekten Geleceğe.” *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 20 (2014): 193 – 215. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/616564>.

Sosyalist Feminist Kaktüs Dergisi, 9 (1989): 19 – 20.

Sosyalist Feminist Kaktüs Yayınları. “Neden Dergi Çıkarıyoruz?.” *Kaktüs Dergisi*, 1 (1988): 5.

Sosyalist Feminist Kolektif. “Aile Dışında Hayat Var.” Erişim 28 Nisan, 2024. <https://sosyalistfeministkolektif.org/kampanyalar/sfk-kampanyalari/aile-disinda-hayat-var/aile-d-s-nda-hayat-var-kampanyas/>.

Sosyalist Feminist Kolektif. “Erkeklerden Alacaklıyız Kampanyası İstanbul Eylem Çağrısı/ 6 Haziran 2011.” Erişim 24 Mayıs, 2024. <https://sosyalistfeministkolektif.org/kampanyalar/sfk-kampanyalari/erkeklerden-alacakli-y-z/kampanya-6-haziran-eylem-cagr-s/>.

Sunay, Reyhan. “Cumhuriyetçi – Liberal – Müzakereci Kamusal Alan Modelleri ve Türkiye’de Kamusal Alanın Gelişimi.” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10, 3 – 4 (2002): 51 – 78. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/262212>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun.” Erişim 29 Nisan, 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6284&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. “Ailenin Korunmasına Dair Kanun.” Erişim 29 Nisan, 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.5.4320.pdf>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. “Belediye Kanunu.” Erişim 27 Nisan, 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. “İş Kanunu.” Erişim 26 Nisan, 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4857&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. “Köy Kanunu.” Erişim 29 Nisan, 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=442&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. “Türk Ceza Kanunu.” Erişim 26 Nisan, 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. “Türk Medeni Kanunu.” Erişim 26 Nisan, 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4721&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.

Teknolojide Kadın Derneği. “Belirsizliklerin Olduğu Bir Dünya’ya Teknoloji İle Işık Tutmak.” Erişim 18 Mayıs, 2024. <https://www.teknolojidekadin.org/hakkimizda/>.

The Globe and Mail. “The ‘baked – in biases’ of the public square: Calls grow to redesign cities with women in mind.” Erişim 30 Mayıs, 2023. <https://www.theglobeandmail.com/canada/toronto/article-designing-safer-cities-for-women/>.

The Guardian. “The fourt wave of feminism: Meet the rebel women.” Erişim 18 Aralık, 2023. <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/10/fourth-wave-feminism-rebel-women>.

The Modern Man. “How to Talk to a Woman Wearing Headphones.” Erişim 12 Mart, 2023. <https://www.themodernman.com/dating/how-to-talk-to-a-woman-who-is-wearing-headphones.html>.

TÜİK. “İstatistiklerle Kadın 2022.” Erişim 20 Mayıs, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668>.

TÜİK. “İstatistiklerle Kadın 2023.” Erişim 20 Mayıs, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2023-53675>

TÜİK. “Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2023.” Erişim 2 Haziran, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2023-53444>.

Türk Dil Kurumu. “Kamusal Alan.” Erişim 16 Ocak, 2024. <https://sozluk.gov.tr/>.

Türk Kadınlar Birliği, “Tarihçe.” Erişim 30 Mayıs, 2024. <http://www.turkkadinlاربirliđi.org.tr/kurumsal/1/Tarih%C3%A7e>.

Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği. “Misyonumuz.” Erişim 19 Mayıs, 2024. <https://tukd.org.tr/sayfa/misyon-vizyon-değerler>.

Türkdoğan, Özlem. “Ana Akım Medyada Annelik Miti.” *Kadın Araştırmaları Dergisi* 2, 13 (2013): 35 – 59. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/7226>.

Türkiye Barolar Birliği. “TÜBAKKOM (Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu) Basın Açıklaması.” Erişim 23 Nisan, 2024. <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/tubakkom-13426>.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi. “1924 Anayasası.” Erişim 11 Temmuz, 2024. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi. “1924 Anayasası.” Erişim 11 Temmuz, 2024. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>.

Türkiye İş Kadınları Derneği. “Hakkımızda.” Erişim 18 Mayıs, 2024. <http://www.tikad.org.tr/tr/hakkimizda-10100>.

Uçakcı Asalıoğlu, Canan, Feride Ercan, Esra Erdem ve Aysel Tüfekci Akcan. “Kadınların Anneliğe İlişkin Görüşleri.” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 19, 75 (2020): 1546 – 1561. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1168262>.

Uçan Süpürge. “Biz Kimiz?.” Erişim 18 Mayıs, 2024. <https://ucansupurge.org.tr/hakkimizda/biz-kimiz/>.

Uçan Süpürge. “Uçan Süpürge Uluslararası Kadın Filmleri Festivali.” Erişim 3 Mayıs, 2024. <https://ucansupurge.org.tr/festival/ucan-supurge-film-festivali/>.

Wollstonecraft, Mary. *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*. Çeviren Deniz Hakyemez. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.

Yazıcı, Tuğçe ve Sema Mumcu. “Kentsel Açık Mekânların Öteki Kullanıcıları: Kadınlar.” *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 53 (2022): 379 – 390. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2279339>.

Yönetim Kurulunda Kadın Derneği. “Yönetim Kurulunda Kadın Derneği Hakkında.” Erişim
18 Mayıs, 2024. <https://www.yonetimkurulundakadin.org/sayfa/ykkd-hakkinda>.

Ekler

Ek 1

Biz kadınlar cins olarak eziliyor ve sömürülüyoruz. Bedenimize, emeğimize, kimliğimize, tarihimize ve geleceğimize el konuyor. Erkek egemen toplum ve bu toplumun geliştirdiği bütün baskı aygıtları yani devlet ve himayesindeki aile, hukuk, sağlık, eğitim, bilim, güvenlik kurumları bu egemenliği örgütlüyor. Ev içinde ve dışında emeğimize erkekler ve sermaye tarafından el konurken, tek tek kadınlar olarak aile kurumu içinde ve dışında erkeklerin vesayeti altında tutuluyoruz. Biz kadınlar ev içinde yaşamaya, ev işine ve analığa mahkum doğuyoruz. Ev içinde ve dışında (tarım ve küçük üretimde) emeğimiz yok sayılıyor; boğaz tokluğuna çalıştırılıyor. Ev dışındaysa ancak ucuz ve statüsüz işlerde ücretli çalışabiliyoruz. Cinselliğimiz bizim dışımızda tıp, pornografi, sanat, kitle iletişim araçları, din ve toplum bilimleri tarafından tanımlanıp belirleniyor; bedenimize yabancılaştırılıyor. Doğurma hakkımızı ancak evlilik içinde kullanabiliyoruz. Bir kez evlenince doğurmama hakkımız yok. Buna karşılık doğum kontrolünden sadece biz sorumlu tutuluyoruz. Doğurduğumuz ve büyütme yükünü yalnız çektiğimiz çocuklar da babaların sayılıyor. Cinselliğimiz evlilikte ve fuhuşta satın alınıyor; evlilik dışında gayrimeşru sayılıyor ve evlilik içinde hapsolunuyor. Resmi tarih, bilimler, sanat ve estetik, din ve dil erkekler tarafından, erkeklere göre üretiliyor. Biz bu alanların öznesi olmuyoruz; bu alanlara girmemiz engelleniyor. Kadınların baskı altına alınması eğitim eksikliği ve geleneksel toplumun kalıntısı gibi gösterilerek, kurtuluş mücadelemiz engelleniyor. Kadınlar üzerindeki egemenlik aşktan şiddete her türlü yöntemle sürdürülüyor. Bu şiddet, dayaktan, sarkıntılık, tecavüz ve öldürmeye kadar çeşitli biçimler alıyor. Bedenimize, emeğimize, kimliğimize el konuyor. Böylece erkekler bizim sırtımızdan yaşıyorlar, bakılıyorlar, besleniyorlar; bilgi ve sermaye biriktirdiklerinde bunu da bizim sırtımızdan yapıyorlar, yani toplumun tüm iktidar mekanizmalarını denetliyor, bize tahakküm ediyorlar. Biz feminist kadınlar, kaderimizi biçimlendirme hakkımızı kullanarak bedenimize, emeğimize, kimliğimize, tarihimize, geleceğimize sahip çıkmak istiyoruz. Bütün kadınları ezilmişliğimizi fark etmeye, ezilmişliğimize karşı tavır almaya, dayanışmaya, örgütlenip çıkarlarımız için mücadele etmeye çağırıyoruz.

Ek 2

Üniversite Adı	Birimin Adı	Kuruluş Yılı	Erişim Linki
Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2017	https://kam.atu.edu.tr/#!/
Adıyaman Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2018	https://kadinsorunlari.adiyaman.edu.tr/
Afyon Kocatepe Üniversitesi	Kadın ve Aile Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2018	https://kadinveaile.aku.edu.tr/
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2017	https://www.agri.edu.tr/detail.aspx?bid=644&tid=15
Akdeniz Üniversitesi	Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet ve Uygulama Merkezi	2008	https://katcam.akdeniz.edu.tr/
Aksaray Üniversitesi	Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2011	https://asuaile.aksaray.edu.tr/
Altınbaş Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadın Çalışmaları	2017	https://tokamer.altinbas.edu.tr/

	Uygulama ve Araştırma Merkezi		
Anadolu Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2010	https://www.anadolu.edu.tr/arastirma/merkezler/kadin-ve-aile-calismalari-uygulama-ve-arastirma-merkezi
Ankara Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi	1993	https://kasaum.ankara.edu.tr/
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2020	https://hacibayram.edu.tr/kadincalismalari
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Aile ve Toplum Araştırmaları ve Uygulama Merkezi	2020	https://aybu.edu.tr/ailemer
Ardahan Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2014	https://kauam.ardahan.edu.tr/
Atatürk Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2012	https://birimler.atauni.edu.tr/kadin-sorunlari-uygulama-ve-arastirma-merkezi-1/
Atılım Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi	1998	https://www.atilim.edu.tr/tr/kasaum
Avrasya Üniversitesi	Kadın Sorunları	2016	https://avrasya.edu.tr/kadin-sorunlari-arastirma-ve-uygulama-merkezi/

	Araştırma ve Uygulama Merkezi		
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2020	https://akademik.adu.edu.tr/aum/kadinsorunlari/
Balıkesir Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2018	https://www.balikesir.edu.tr/site/birim/kadin-calismalari-uygulama-ve-arastirma-merkezi-376375
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi	Kadın, Aile ve Toplum Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi	2019	https://kat.bandirma.edu.tr/
Bartın Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2017	https://kasom.bartın.edu.tr/
Başkent Üniversitesi	Kadın – Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Araştırma ve Uygulama Merkezi	2011	https://bukcam.baskent.edu.tr/kw/index.php
Bayburt Üniversitesi	Kadın ve Aile Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2016	https://bayburt.edu.tr/tr/kadin-ve-aile-sorunlari
Beykent Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve	2016	https://bukam.beykent.edu.tr/

	Araştırma Merkezi		
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2018	https://bilecik.edu.tr/kamer
Bitlis Eren Üniversitesi	Kadın ve Genç Girişimcileri Destekleme Eğitim, Uygulama ve Araştırma Merkezi	2010	https://www.beu.edu.tr/akademik/uygulama-ve-arastirma-merkezleri/kadin-ve-genc-girisimcileri-destekleme-egitim-uygulama-ve-arastirma-merkezi
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2018	https://kadinsorunlari.mehmetakif.edu.tr/
Bursa Uludağ Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2013	https://www.uludag.edu.tr/ukam
Çağ Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2017	https://www.cag.edu.tr/tr/akademik-uygulama-ve-arastirma-merkezleri-toplumsal-cinsiyet-ve-kadin-calismalari-uygulama-ve-arastirma-merkezi-genel-bilgi
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2008	https://kam.comu.edu.tr/
Çankaya Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve	2012	https://kadum.cankaya.edu.tr/

	Araştırma Merkezi		
Çankırı Karatekin Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2019	https://kam.karatekin.edu.tr/
Çukurova Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi	1994	https://kadaum.cu.edu.tr/
Doğuş Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2019	https://www.dogus.edu.tr/arastirma-uygulama/kadin-calismalari-uygulama-ve-arastirma-merkezi
Dokuz Eylül Üniversitesi	Kadın Hakları ve Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2009	https://dekaum.deu.edu.tr/
Dicle Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2020	https://www.dicle.edu.tr/tr/birimler/kadin-sorunlari-uygulama-ve-arastirma-merkezi
Düzce Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2013	https://w3.api.duzce.edu.tr/akademik/merkez/dukam
Ege Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	1996	https://ekam.ege.edu.tr/
Erciyes Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Araştırma ve	2008	https://kadincalismalari.erciyes.edu.tr/

	Uygulama Merkezi		
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2016	https://ebyu.edu.tr/category/kadin-ve-aile-calismalari-uygulama-ve-arastirma-merkezi/
Erzurum Teknik Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi	2015	https://erzurum.edu.tr/fakulte/ekaum/#gsc.tab=0
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2009	https://eskam.ogu.edu.tr/
Fırat Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Toplumsal Eşitlik Koordinatörlü ğü	2016	https://kadincalismalarimer.firat.edu.tr/announcements-detail/20631
Gazi Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi	1996	https://gazi.edu.tr/view/page/99587/kadincalismalari-arastirma-ve-uygulama-merkezi
Gaziantep Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi	1997	http://gukamer.gantep.edu.tr/
Giresun Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2012	https://gukam.giresun.edu.tr/

Hacettepe Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2011	https://huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/Default.php
Hakkari Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2017	https://www.hakkari.edu.tr/ksaum/tr
Harran Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2016	https://harukam.harran.edu.tr/
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2010	https://www.mku.edu.tr/departments.aspx?birim=50
Hitit Üniversitesi	Kadın ve Aile Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2013	https://hukam.hitit.edu.tr/
İnönü Üniversitesi	Kadın, Aile ve Toplum Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2021	https://www.inonu.edu.tr/katuam/
İstanbul Aydın Üniversitesi	Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi	2013	https://www.aydin.edu.tr/tr-arastirma/arastirmamerkezleri/tarmer/Pages/default.aspx
İstanbul Gedik Üniversitesi	Kadın Girişimciliği Uygulama ve Araştırma	2016	https://www.gedik.edu.tr/arastirma/uygulama-ve-arastirma-merkezleri/kadin-girisimciligi-uygulama-ve-arastirma-merkezi

	Merkezi Müdürlüğü		
İstanbul Gelişim Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2016	https://tccuam.gelisim.edu.tr/tr/idari-anasayfa
İstanbul Okan Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2017	https://www.okan.edu.tr/arastirma/sayfa/7821/hakkimizda/
İstanbul Okan Üniversitesi	Cinsel Tacize Karşı Önlem ve Destek Çalışmaları Komisyonu	2017	https://www.okan.edu.tr/ctod/
İstanbul Rumeli Üniversitesi	Kadın Hakları Eylem Planı Komisyonu	-	https://rumeli.edu.tr/tr/universite/kurul-ve-komisyonlar/kadin-haklari-eylem-plani-komisyonu
İstanbul Teknik Üniversitesi	Bilim, Mühendislik ve Teknolojide Kadın Araştırmaları ve Uygulama Merkezi	2009	https://kaum.itu.edu.tr/tr/
İstanbul Ticaret Üniversitesi	Kadın ve Aile Uygulama ve Araştırma Merkezi	2013	https://ticaret.edu.tr/kadin-ve-aile-uygulama-ve-arastirma-merkezi/
İstanbul Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	1989	https://kadinarastirmalari.istanbul.edu.tr/tr/_

İzmir Demokrasi Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2018	https://idukaum.idu.edu.tr/
İzmir Ekonomi Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet Sorunları ve Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2009	https://www.ieu.edu.tr/tr/bylaws/type/read/id/54
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2013	https://ikcukam.ikcu.edu.tr/
İzmir Kavram Meslek Yüksek Okulu	Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Komisyonu	-	https://www.kavram.edu.tr/akademik/komisyonlar
Kadir Has Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2012	https://gender.khas.edu.tr/tr
Kafkas Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi	2007	https://www.kafkas.edu.tr/ksaum
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2010	https://kgsaum.ksu.edu.tr/

Karadeniz Teknik Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2018	https://www.ktu.edu.tr/kadinarastirmalari
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	Kadın ve Aile Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2019	https://kmu.edu.tr/kam
Kastamonu Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2015	https://kadinveaile.kastamonu.edu.tr/
Kırıkkale Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2009	https://kasumer.kku.edu.tr/Idari?AspxAutoDetectCookieSupport=1
Kırklareli Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2016	https://kadincalismalari.klu.edu.tr/
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	Fatma Bacı Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2016	https://arasuygmer.ahievran.edu.tr/fatmabaci
Kilis 7 Aralık Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2018	http://kadamer.kilis.edu.tr/sayfa/422506/hakkimizda
Kocaeli Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve	2000	https://kasaum.kocaeli.edu.tr/

	Uygulama Merkezi		
Koç Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi	2010	https://kockam.ku.edu.tr/
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	Aile ve Toplum Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi	2021	https://athum.dpu.edu.tr/
Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2020	https://kacaum.ksbu.edu.tr/defaultx
Malatya Turgut Özal Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2019	https://matukam.ozal.edu.tr/
Maltepe Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2019	https://www.maltepe.edu.tr/mukcam
Manisa Celal Bayar Üniversitesi	Kadın ve Aile Araştırma ve Uygulama Merkezi	2010	https://cbukam.mcbu.edu.tr/
Mardin Artuklu Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2017	https://www.artuklu.edu.tr/kadin-ve-aile-calismalari

Marmara Üniversitesi	Ekonomik ve Sosyal Alanda Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2016	https://eskar.marmara.edu.tr/
Mersin Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	1998	https://www.mersin.edu.tr/akademik/kadin-sorunlari-uygulama-ve-arastirma-merkezi
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2016	https://msgsu.edu.tr/arastirma/merkezler/kadin-arastirmalari-uygulama-ve-arastirma-merkezi/
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2005	https://mukamer.mu.edu.tr/
Munzur Üniversitesi	Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Uygulama ve Araştırma Merkezi	2016	https://www.munzur.edu.tr/birimler/akademik/ar-mer/kadin/Pages/Default.aspx
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2010	https://nukcam.nevsehir.edu.tr/
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	Kadın, Aile ve Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi	2015	https://www.ohu.edu.tr/kasbam

Ordu Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2018	https://odukamer.odu.edu.tr/
Pamukkale Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2008	https://www.pau.edu.tr/kasuam
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	Aile ve Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2017	https://akasuam.erdogan.edu.tr/
Sakarya Üniversitesi	Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2009	https://saukam.sakarya.edu.tr/
Sabancı Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi	2015	https://sugender.sabanciuniv.edu/tr
Selçuk Üniversitesi	Kadın, Aile ve Toplum Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi	2014	https://www.selcuk.edu.tr/Birim/arastirma-ve-uygulama-merkezleri/kadin_aile_ve_toplum_hizm_uyg_ve_ars_mrkz-aum/2073/hakkinda/48190
Siirt Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2011	https://siuksuam.siirt.edu.tr/
Sinop Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve	2015	https://sinkamer.sinop.edu.tr/

	Araştırma Merkezi		
Süleyman Demirel Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi	2005	https://kasaum.sdu.edu.tr/
Şırnak Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi	2018	https://kacaum.sirnak.edu.tr/tr
T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi	Kadın ve Sosyal Araştırmalar Birimi	2012	https://ikukad.iku.edu.tr/
Ted Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi	2019	https://genderstudies.tedu.edu.tr/
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2021	https://kadinaile.nku.edu.tr/
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2015	https://goukam.gop.edu.tr/Default.aspx?d=tr-TR
Trakya Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2009	https://tukcam.trakya.edu.tr/
Uşak Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve	2018	https://uksam.usak.edu.tr/

	Araştırma Merkezi		
Üsküdar Üniversitesi	Çözüm Odaklı Kadın Sorunları Araştırma Uygulama Merkezi	-	https://uskudar.edu.tr/uscozum/
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	-	https://www.yyu.edu.tr/Birimler/46
Yalova Üniversitesi	Kadın Araştırmaları Birimi	-	https://yukam.yalova.edu.tr/
Yozgat Bozok Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	2017	https://bozok.edu.tr/birim/kasaum/sayfa/hakkimizda/ 356

Ek 3

Biz kadınlar dün söyledik, bugün de söylüyoruz, yarın da söylemeye devam edeceğiz.

BEDENİMİZ, KİMLİĞİMİZ, EMEĞİMİZ BİZİMDİR.

Ne töreniz, ne gelenekleriniz, ne de erkek egemen düzeniniz bizi sözümüzden caydıramaz.

Yıllardır erkek egemenliğe ve cinsiyetçiliğe karşı mücadelemizle, kadına yönelik şiddete karşı yasa değişikliklerinin gerçekleşmesini sağladık. Ama bugün hâlâ en temel hakkımız olan YAŞAMA HAKKIMIZ ihlal ediliyor. Bu mezarlıklarda YAŞAMA HAKKI ELİNDEN ALINMIŞ OLAN NİCE KADIN VAR.

Adana’da Nilüfer, Diyarbakır’da Kadriye, Mardin’de Şemse, İstanbul’da Güldünya,.. Daha önce de bildiğimiz, bilmediğimiz niceleri... İntihara zorlanan, intihar etti denilen, kayıtlara giren, bazen de hiçbir kaydı bile olmayan kadınlar...

Güldünya’nın öyküsü de, aynı yazgıyı paylaşan diğer kadınların öykülerinden farklı değil. Aile erkeklerinin hiç duraksamadan, hiç pişmanlık duymadan kendisini öldüreceklerini bildiğinden, önce İstanbul’a kaçıyor. Ardından Emniyete başvuruyor. Umut’un güvenliği

için çocuğundan ayrılıyor. Oysa Güldünya'ya o umutsuzluğunda kapılarını açabilecek bir kadın sığınağı olsaydı, bugün yaşıyor olacaktı.

Koca şiddeti nedeniyle karakola başvuran kadınları kocadır sever de döver de diyerek eve geri gönderen polis, Güldünya'nın başvurusunu da hiç dikkate almadı. Sokak ortasında vurulan Güldünya, hastanede de katillerinin saldırısına uğradı. Biz kadınlar, akla ve vicdana sığmayan bu cinayetin önlem almayan seyircileri, Emniyet görevlileri, Bakırköy Devlet Hastanesi yetkilileri hakkında ihbarda ve suç duyurusunda bulunduk. Bir kez daha soruşturmayla mahal yoktur kararı görmek istemiyoruz. Görevlerini yapamayan kamu yetkililerinin cezalandırılmasını istiyoruz.

Kadınlara yönelik her türlü şiddetin meşru görüldüğü namus cinayetinin haklı bulunduğu bir ülkede yaşıyoruz. Yıllardır yasal değişikliklerin tek başına yeterli olmayacağını, toplum ve devletin kadınlara yönelik algı ve anlayışının asıl problem olduğunu söyledik, söylemeyi sürdürüyoruz. Bu nedenle mücadelemizin temelinde erkek egemenliği olduğunu bir kez daha tekrarlıyoruz.

HEMEN ŞİMDİ;

Acilen kadına yönelik şiddetin yok edilmesi için BM kararları doğrultusunda hükümet bütçesinden yeterli pay ayrılmasını ve kadınların can güvenliği için yaşamsal önem taşıyan KADIN SIĞINAKLARININ 7500 kadın ve çocuk için bir sığınak olmak üzere açılmasını istiyoruz. KADIN SIĞINAKLARI AÇILSIN ve YÖNETİMLERİ KADINLARA BIRAKILSIN.

Namus gerekçesinin bu nedenle işlenen cinayetlerde, aynen kan davalarında olduğu gibi AĞIRLAŞTIRICI NEDEN sayılmasını, hiçbir indirimle yer verilmemesini, TCK Tasarısının önerdiğimiz tüm değişiklikleri içerecek şekilde bir an önce yasalaşmasını istiyoruz. Tecavüzcülerle evlenmeyeceğiz! Kadın kız diye ayrımlara tabi tutulmayacağız! 'Bekaretimiz', 'iffetimiz' sizden sorulmayacak.

YAŞASIN KADIN DAYANIŞMASI!

Ek 4

Kadın Milletvekilleri	Okudukları Okullar	Meslek
Mebrure Gönenç	Üsküdar Kız Sanayi Mektebi, Beşiktaş İttihad – i Osmani Mektebi, Arnavutköy Amerikan Kız Koleji	Öğretmen
Hatı Çırpan	Millet Mektepleri	Çiftçi

Türkan Örs Baştuğ	Bezmiâlem, İstanbul Dârülfünun Felsefe Bölümü	Öğretmen
Sabiha Gökçül Erbay	Darülmuallimât	Öğretmen
Hatice Özgener	Kırmızı Mektep, İnâs Rüştîyesi	Öğretmen
Huriye Öniz Baha	Leylî Sanayi Mektebi, Londra Bedford Koleji	Öğretmen
Fatma Memik	Beyazıt İnâs Numune Mektebi, Bezmiâlem Valide Sultan Mektebi, İstanbul Dârülfünun	Doktor
Nakiye Elgün	Rehberi Marifet, İstanbul Kız Muallim Mektebi	Öğretmen
Fakihe Öymen	Koca Mustafa Paşa İlk Mektebi, İstanbul Kız Muallim Mektebi, İstanbul Dârülfünun Coğrafya Bölümü	Öğretmen
Benal Nevzat Arıman	Bedreka – yı İrfan, Dome de Slom, Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Bölümü	Yazar
Ferruh Güpgüp	İlkokuldan sonra özel eğitim almıştır.	-
Bahire Bediş Morova	İlk ve ortaokulu Bolu’da tamamlamıştır.	Öğretmen
Meliha Ulaş	Küçük Mustafa Paşa İnâs Rüştîyesi, Kız Sanayi Mektebi, İstanbul Dârülfünun Edebiyat Bölümü	Öğretmen
Fatma Esmâ Nayman	Fransız Mektebi	Öğretmen
Sabiha Görkey	Üsküdar Kız Sanayi Mektebi, İstanbul Dârülmuallimat, İstanbul Dârülfünun Matematik Bölümü	Öğretmen

Seniha Hızal	İstanbul Fatih Rüştüyesi, Kız Sanat Mektebi, İstanbul Dârülfünun Fen Fakültesi	Öğretmen
Mihri Pektaş	Zühtü Paşa Mektebi, Amerikan Kız Koleji	Öğretmen
Şekibe İnsel	İstanbul Kız Sanayi Mektebi, Alman Mektebi	Çiftçi

Ek 5

Seçim Yılı	Kadın Milletvekili Sayısı	Erkek Milletvekili Sayısı	Toplam Milletvekili Sayısı	Kadınların Mecliste Temsil Oranı
1935	18	377	395	%4,5
1939	16	413	429	%3,7
1943	16	419	435	%3,5
1946	9	456	465	%1,9
1950	3	484	487	%0,6
1954	4	537	541	%0,7
1957	8	602	610	%1,3
1961	3	447	450	%0,07
1965	8	442	450	%1,3
1969	5	445	450	%1,1
1973	6	444	450	%1,3
1977	4	446	450	%0,9
1983	12	387	399	%3,0
1987	6	444	450	%1,3
1991	8	442	450	%1,8
1995	13	537	550	%2,4
1999	22	528	550	%4,2
2002	24	526	550	%4,4
2007	50	500	550	%9,1
2011	79	471	550	%14,4

2015 (Haziran)	97	453	550	%17,52
2015 (Kasım)	81	469	550	%14,73
2018	103	497	600	%17,33
2023	119	479	598	%19,87

Seçim yıllarına göre meclisteki kadın oranları.

Parti	Toplam Üye Sayısı	Kadın Üye Sayısı	Erkek Üye Sayısı
Adalet ve Kalkınma Partisi	265	50	215
Cumhuriyet Halk Partisi	129	24	105
Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi	57	27	30
Milliyetçi Hareket Partisi	49	4	45
İyi Parti	38	4	34
Saadet Partisi	20	2	18
Demokrasi ve Atılım Partisi	15	4	11
Bağımsız Milletvekili	6	1	5
Hür Dava Partisi	4	0	4

Yeniden Refah Partisi	4	0	4
Demokrat Parti	3	0	3
Türkiye İşçi Partisi	3	1	2
Demokrat Bölgeler Partisi	2	1	1
Emek Partisi	2	1	1
Demokratik Sol Parti	1	0	1
Genel Toplam	598	119	479

28.Dönem Milletvekilleri Sandalye Dağılımı, <https://www.tbmm.gov.tr/sandalyedagilimi>

Ek 6

Sadece bir kız çocuğu olduğum için korkarak hatta korkutarak yetiştirdi annem beni. Aklımın kaldığı o okul gezilerine hiç gidemedim. Aklımın kaldığı o okul gezilerine hiç gidemedim. Ya da oyuncusu olduğum okul takımıyla deplasmanlara... Haklılardı kendilerince. Kız çocukları emniyette değildi çünkü... Şarkı söylemek istedim kendimi bildim bileli. Ama hem annem hem de babam o geldiğim yol ayrımlarında beni en emniyetli buldukları yola yönlendirdiler. Gücümü toplayıp istediğim yolda ilerleyebilmek için 33 yaşına gelmem gerekti. Kızları değil de oğulları olsaydım onların, aynı şey mi olurdu? Bilemedim... Özgecan'ın ölümü, ardından yazılanlar, özellikle Beren Saat'in yazdıkları günlerdir düşündürüyor beni. Onca şiddet uygulanıyor etrafımızdaki kadınlara, ama hiç bana değmiyormuş gibi davranıyormuşum ben meğer. Oysa eskiden beri neler yaşamışım, neler... Irzıma geçilmedi, yakılmadım, öldürülmedim belki ama, gördüm ki normalleştirmişim yaşadığım tüm şiddeti, tacizleri... Yani çalıştığım iş yerinin patronu bana yazar tabi ki. İşimi kaybetmek istemiyorsam ben onu idare edebilmeliyim değil mi? Ya da pantolonum dar olduğundan yedim o lafı, susup yürümeye devam etmeliyim tabi ki. Boşanmış bir kadının değil mi? Evli arkadaşlarımın benden uzaklaşmasında daha doğal ne olabilir ki? Ya kocaları

beni beğenirse, ben o zaman ne yaparım ki? Hem güzel, hem başarılı, hem göz önünde olmanın getirdiği zorluklardan kim bahsediyor ki? O kirayı alnımın akıyla ödemek için ne kadar çalışmam gerektiği kimin umrunda ki? Sahnede şarkı söylerken, ucundan gözüken bacağıma gözünü ayırmadan bakan adama mı laf etmeli? Yoo tabi ki o kıyafeti seçen bana değil mi?... Ya da erkek arkadaşım o gün giydiğim bluzu beğenmedi mi? Elbette onun uygun bulduğunu giymeliyim, bunda ne var ki? Gelen iş teklifini kabul etmeden önce, çalışacağım adamların kadınlara karşı tavırlarını araştırmam boşuna mı sizce? İnanın bana değil... Bende gördüm ki sonunda dönmüşüm dolaşmışım, kadın olmanın zorluklarını, bu geri kalmış zihniyeti kabul etmişim, normal, olağan bellemişim... İş hayatımda, özel yaşamımda, araba kullanırken yolda, kurduğum insan ilişkilerinde, sabah koşusunda, aldığım her kararda, yaptığım her konuşmada, seçtiğim her giyside, söylediğim her sözde geri biraz geri durmuşum, kendimi emniyete alarak davranmışım... Özgecan'ın ölümü milattır benim hayatımda. Normalleştirdiğim anormalliklerin üzerine çizgi çektığım gündür. Bir kadın olarak hakkımı aramaya başladığım, daha dik durduğum, gerçekten özgür olmaya karar verdiğim gündür... Bu benim hikayem, benim yaşadıklarım... Kim bilir neler oluyor, neler yaşanıyor... Siz de “Bana hiçbir şey olmuyor!” demeyin. Düşünün. Bir gün içinde aslında neler yaşadığınızı, uğradığınız tacizleri, başını eğerek geçtiğiniz ara yolları düşünün... Bu durumu değiştirebilmek için ‘siz’ ne yapabilirsiniz, onu düşünün...

Özgeçmiş

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Damla Buse Boduroğlu

Uyruğu: T.C.

Eğitim

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	İMÜ, Felsefe	2019
Yüksek Lisans	İMÜ, Felsefe Tarihi ve Sistematik Felsefe	-

Yabancı Diller

İngilizce